

HAASTE

Moraalinen paniikki vai realistinen pelko? **s.7**

Huumerikollisten muut rikokset **s.12**

Tutkimustietoa huumeidenkäytöstä Suomessa ja Euroopassa alk. **s.20**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana huumeet ja
huumerikollisuus



4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Aika on kypsä uudenlaiselle yhteistyölle
Riikka Kostiainen



Haasteltavana on poliisiyljohtaja **Reijo Naulapää**. Hänen mielestään kriminaalipolitiikassa eletään nyt kokonaisvaltaista arviointikautta.

7 Moraalinen paniikki vai realistinen pelko
Riikka Perälä & Tarja Telkkä

Lisääntynyt huumausainerikollisuus näkyy monen taloyhtiön arjessa. Viranomaisten panos ongelmien lieventämisessä on usein riittämätön ja asukkaiden oma aktiivisuus jää vähäiseksi.

10 Tehokasta huumetorjuntaa
Kullervo Rinne

Pääkaupunkiseudun poliisiyksiköt ovat kyenneet kehittämään organisaation, joka on pystynyt puuttumaan tehokkaasti katutason huumausainerikollisuuteen ja sen oheisrikollisuuteen.

12 Huumausainerikollisten muut rikokset
Aarne Kinnunen

Huumausainerikoksia tehdään paljon ja huumausainerikoksiin syyllistyneet tekevät paljon myös muita rikoksia. Vuonna 2001 poliisin tietoon tuli lähes 15 000 huumausainerikosta. Ne ovat lisääntyneet viidessä vuodessa 73 %.

14 Huumerikolliset vankiloissa
Timo Aho

Huumeongelmaiset työllistivät aikaisemmin vankiloita hyvin vähän, mutta tilanne muuttui oleellisesti 1990-luvulla. Huumerikollisten osuus kaikista vangeista on tällä hetkellä lähes 20 prosenttia.

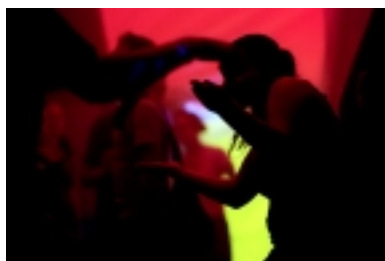
16 Päihdekuntoutus vakiintunut osaksi vankeinhoitoa
Jukka Mäki

Vankeinhoitosta on lyhyessä ajassa tullut päihdekuntoutuksen merkittävä tuottaja ja kehitys näyttää jatkuvan. Toimintaan osallistuvien vankien määrä on noussut parista sadasta seitsemään sataan, ja vieläkin tärkeämpää on toimintarakenteen ja ohjelmien kehittyminen.

18 Tehokas huumetyö ei perustu taikuuteen
Tuula Kekki

Tampereen huumeopilotiksi nimetyssä tutkimushankkeessa kuunneltiin sosiaali- ja terveystoimen, nuoriso- ja opetustoimen sekä poliisin kuvauksia paikallisesta huumetyöstä ja käsityksiä sen vaikuttavuudesta. Työntekijöiden kokemukset huumetorjunnan toimenpiteiden vaikutuksista ovat positiivisempia kuin evaluaatiotutkimusten tulokset.

20 Tutkimustietoa suomalais-ten huumeiden käytöstä
Pekka Hakkarainen



Huumeokeilut lisääntyivät ja ongelmakäyttäjien määrä kasvoi uudelle tasolle 1990-luvun Suomessa. Samalla huumeongelma sai entistä vakavamman luonteen. Uusimmat tutkimustulokset tuntuvat kuitenkin viittaavan siihen, että kasvu olisi pysähtynyt. Jatkosta ei pysty sanomaan mitään.

23 Huumausaineet EU-maissa
Ari Virtanen

Huumeiden käytön ja ongelmakäytön levinneisyyden, huumeisiin liittyvien infektiosairauksien, huumeihoidon ja huumekuolemien avulla voidaan vertailla huumeongelman vakavuutta eri maissa. Luotettavia tietoja on toistaiseksi saavilla kahdeksasta EU-maasta.

26 Euroopan maiden vastauksia huumeongelmaan
Tapani Sarvanti

Huumausainerikollisuuden tavoitteet ja keinot ovat vaihdelleet eri maissa ja eri ajankohtina Euroopassa ja muualla. Keinoista korostuvat tarjonnan ja kysynnän ehkäisy sekä haittojen vähentäminen.

28 Keskustelua
Korvaushoito on myös kriminaalipoliittinen kysymys

Huumausaineriippuvaisten korvaushoitoa ja sosiaali- ja terveysministeriön työryhmien ehdotuksia komentoivat päihdelääketieteen professori **Mikko Salaspuro**, psykiatrian professori **Raimo K. R. Salokangas** ja kentän edustajina Kunnallislääkäriliiton ja Vantaan päihdetyöntekijät.

34 Rikosjournalismin tutkimuksen pyrittävä syvemmälle
Pertti Hemánus

Tutkimalla rikollisuutta syvemmältä rikosjournalismi saattaisi ehkä onnistua paremmin pitämään rikollisuutta aisoissa.

36 KRIMINOLOGIA
Rankaisemisessa on järkeä ja tunnetta
Matti Laine

Miksi monissa kriminologian oppikirjoissa säännönmukaisesti valistusfilosofoista mainitaan Cesare Beccaria ja Jeremy Bentham?

38 Keskustelua

39 MUUALLA

41 AJASSA

43 LAINSÄÄDÄNTÖ

HAASTE

ASIAN TUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Risto Jaakkola
puh. (09) 1825 7853

Toimittaja

Riikka Kostiainen
puh. (09) 1825 8289

Toimituksen osoite

Uudenmaankatu 37
PL 157, 00121 Helsinki
Faksi (09) 1825 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.om.fi/haaste
Lehteen tarkoitetut kirjoitukset
tulee osoittaa toimitukseen
mieluiten sähköisessä muodossa.

Toimitusneuvosto

Ari-Matti Nuutila (pj.)
Turun yliopisto
Hannu Takala (varapj.)
Rikoksentorjuntaneuvosto

Olli Havu
Kuntaliitto

Tapio Huttunen
Helsingin poliisilaitos

Aulikki Kananaja
Helsingin sosiaalivirasto

Maija-Liisa Kukkonen
Rikosseuraamusvirasto

Kirsti Lahtinen
Tampereen kaupunki

Tapio Lappi-Seppälä
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Ulla Mohell
Oikeusministeriö

Jarmo Rautakoski
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Ulkoasu

Eerikki Soininen

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Kati Kinnunen

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa
Irttonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteen- muutokset

Faksi: (09) 1825 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Uusimaa Oy, Porvoo

2. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat
kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S



Huumeet ajan hampaissa

Huumausaineet olivat vielä kolme vuosikymmentä sitten Suomessa jotakin täysin uutta. Tuomioistuimissa tapauksia oli vähän, mutta nekin pelottivat. Jossakin Itä-Suomessa yksi poika oli jäänyt kiinni marihuanan poltosta. Hänet tuomittiin monen kuukauden ehdolliseen vankeuteen.

Huumeet saattoivat yllättää myös pääkallon paikalla. Sisäasiainministeriön rikospoliisitoimiston päällikkö Kyösti Jousimaa tuli yhtenä aamuna lievästi järkyttyneenä vuoden 1969 huumausainekomitean kokoukseen.

Hän oli löytänyt vinttikomerostaan pussillisen heroiniä. Se oli ollut muitten lääkkeitten joukossa hänen sodasta tuomassaan lääkintälaukussa. Ajan hammas oli kosteassa komerossa jyrsynyt kaukopartiomiesten tehokkaan yskänlääkkeen, heroini-tabletit, rauhanajan laittomaksi huumausainejauheeksi. Jousimaa huuhteli sen vessasta alas.

Komitean toinen jäsen Kettil Bruun puolestaan varoitti, että vankilat voidaan täyttää, jos "hamppuvalmisteisiin" suhtaudutaan samalla ankaruudella kuin kovempiin aineisiin.

Nyt huumeista on meilläkin paljon kokemuksia. Poliisin tietoon tuli viime vuonna 15 000 huumerikosta. Tuomioistuimissa annettiin vuosina 1971–2000 yhteensä 42 000 tuomiota huumausainerikoksista.

Vankiloihin on saatu tilaa vähentämällä vapausrangaistusten käyttöä yleensä. Mutta siinä Bruunin oli oikeassa, että huumevankien määrä kasvaa. Viime vuoden keväällä joka viides vanki oli tuomittu huumausainerikoksista. Joka toisella vangilla on kokemusta suonensisäisestä käytöstä.

Huumeitilanteen uskotaan kuitenkin olevan Suomessa helpompi kuin monessa muussa maassa. Euroopan maiden huume politiikassa on kaksi suuntaa. Joissakin maissa huumehaitat pyritään pitämään mahdollisimman pieninä. Käyttäjää ohjataan mietoihin huumeisiin, ja kovien aineitten käyttäjistä pidetään huolta omissa palvelupaikoissaan, joissa he saavat puhtaita neuloja, ruokaa, vaatteita, terveysneuvontaa ja ohjausta sosiaalipalveluihin.

Suomesta puolestaan halutaan tehdä huumeista vapaa yhteiskunta. Haaste-lehdessä on nyt paljon tietoa siitä, millaisten ongelmien ja tehtävien edessä tässä pyrkimyksessä ollaan.

Risto Jaakkola

Aika on nyt kypsä uudenlaiselle yhteistyölle

Poliisiylijohtaja Reijo Naulapää sanoo, että kriminaalipolitiikassa eletään nyt kokonaisvaltaista arviointikautta. Poliisi, syyttäjä, oikeuslaitos ja vankeinhoito pyrkivät löytämään yhteistä linjaa ja kehittämään toimintaansa yhdessä.

Poliisiylijohtaja Reijo Naulapää arvioi nykyisen kriminaalipolitiikan olevan huomattavasti parempaa kuin viittisen vuotta sitten, jolloin kukin toimi omassa lokerossaan. Peruslinjat olivat silloinkin pääasiassa oikeita, mutta poliisi näki ongelmia uhrien asemassa, uusintarikollisuudessa, vankeinhoidossa, seuraamusjärjestelmän hitaudessa ja nuorten asemassa. Naulapään mukaan uhrin ja nuorten asemaan onkin tullut selviä parannuksia ja tällä hetkellä pohditaan, miten oikeusprosessin nopeutta voitaisiin parantaa.

– Oikeusministeriössä ja poliisissa on alettu tuoda

voimakkaasti esille logistiikka-ajatusta. Poliisin, syyttäjän, tuomioistuinlaitoksen ja vankeinhoidon pitäisi paikakuntatasollakin pystyä toimimaan yhteisten linjausten mukaan. Kunnissa puolestaan on alettu tehdä turvasuunnitelmia ja luoda rikosentorijuntayhteistyötä, jossa kunnan eri viranomaiset ovat verkostoituneet yhteen. Kaikki tämä on sitä yhteistoimintaa, joka on tulevaisuuden kriminaalipolitiikan pohja, Naulapää toteaa.

– Tällä hetkellä elämme kriminaalipolitiikassa kokonaisvaltaista kehitys- ja arviointikautta. Kun resursseja ei saada lisää, yhteistyö on myös ainoa selkeä mahdollisuus.

OIKEUSMINISTERIÖN VASTUU AIKA SUURI

Kriminaalipoliittisen vallan ja vastuun Naulapää näkee kuitenkin olevan oikeusministeriöllä, jonka toimialuetta ovat rikoslainsäädäntö, oikeuslaitos, syyttäjä ja vankeinhoito.

– Yhdessä ne pystyvät linjaamaan ja tarkkailemaan toimenpiteitä, kun muut kriminaalipolitiikan toimijat enemmän vain tukevat politiikkaa omalla toiminnallaan. Poliisilaki määrittelee, että poliisi torjuu ja tutkii rikollisuutta eli roolimme kriminaalipolitiikassa on aika selkeä.

Suomessa poliisi ja oikeuslaitos ovat eri ministeriöissä, kun taas esimerkiksi

muissa pohjoismaissa ne ovat samassa. Siinä on Naulapään mukaan hyvät ja huonot puolensa.

– Jos poliisin tutkimustoiminta, syyttäjä ja tuomioistuin olisivat samassa järjestelmässä, toimintaa olisi varmaan helpompi linjata ja ohjata. Toisaalta erillinen organisaatio on rikkaus ja siinä on aina oma luotettavuutensa. Toinen viranomainen pystyy paremmin arvioimaan toisen toimintaa ja toisaalta kumpikin pystyy vahventamaan omia toimintojaan.

Naulapää ei olekaan kokenut järjestelmän kaksinaisuuden aiheuttavan haittoja poliisin kannalta.

– Olemme kuitenkin saa-



RIIKKA KOSTAINEN

Poliisin, syyttäjän, tuomioistuinlaitoksen ja vankeinhoidon pitäisi paikkakuntatasollakin pystyä toimimaan yhteisten linjausten mukaan, Reijo Naulapää toteaa.

neet vaikuttaa lainsäädäntötyöhön ja ottaa omia näkökohtia esiin. Oikeusministeriö on sitten arvioinut niiden merkittävyyden ja tarpeellisuuden omalta kannaltaan.

POLIISILLA TIUKKA LINJA HUUMEISIIN

Naulapää löytää kriminaalipolitiikassa kuitenkin vielä asioita, joita poliisi katsoo eri kantilta kuin muut toimijat.

– Huumerikollisuus ja siihen suhtautuminen on yksi ongelma. Poliisissa olemme halunneet pitää kiinni lievien huumeiden rankaistavuudesta ja torjua voimakkaasti huumeita, mikä ei ole saanut kaikkien osapuolten ymmär-

tämystä. Meillä jälkikäteiskontrolli ja hoitavat toimenpiteet ovat enemmän toissijaisia, kun toiset viranomaiset tietysti katsovat ongelmaa vähän eri kannalta. Haluamme kuitenkin säilyttää aika tiukan linjan huumeisiin ja miksi emme käyttäisi lain suomien välineitä mahdollisimman tehokkaasti, kun olemme niin pystyneet torjumaan huumerikollisuutta, Naulapää linjaa.

– Kuitenkin huumausaineen käyttörikos on kannaltamme hyvä uudistus. Pystymme puuttumaan asiaan ja samalla keskittymään törkeimpiin huumerikoksiin. Tämä on voimavarojen suuntaamiskysymyskin.

Yksi ongelma Naulapään mukaan on myös, että omasta mielestään poliisi tekee aika lailla turhaa työtä: saa kovan työn tuloksena ratkaisuja ja sitten syyttämättä jättämispäätöksiin menee jopa neljännes jutuista.

– Poliisi ja syyttäjä eivät varmaankaan keskustele, onko oikea linjaus jättää jotkut rikokset viemättä eteenpäin. Myös tuomioiden lievyys on ollut monesti ongelma. Kenttämiehestä tuntuu kohtuuttomalta, että joistain pahoinpitely- tai henkirikoksista voi päästä jopa ehdollisella tai pienellä rangaistuksella. Nämä ovat kuitenkin tällaisia kentän, ei niinkään ylätasoa, turhautumia, jotka

eivät välttämättä vaikuta kriminaalipolitiikkaan, Naulapää arvioi.

Käytännön työn kannalta Naulapää pitää ongelmana erityisesti uusintarikollisuutta, joka on nykyään yli 60 prosenttia, eräissä rikoksissa jopa 70–80 prosenttia. Hänen mielestään oikeusministeriön pitäisi jollain tavoin pystyä puuttumaan korkeaan uusintarikollisuuteen ja kehittää korjaavia toimenpiteitä: vankiloiden päihdeohjelmat saavatkin Naulapäältä kiitosta.

– Poliisille taas on olennaista, että aktiivisimmat uusijat ovat vankilassa. Tilastoista näkyy, että mitä enemmän väkeä on vankiloissa, ➔

Ilmoitusaktiiviteetti on kautta aikojen ollut huono ja Euroopan alhaisempia, mikä sekkin on kriminaalipoliittinen ongelma.

→ sitä vähemmän tehdään rikoksia. On jopa laskettu, että jos esimerkiksi Tampereelta saadaan pari sataa rikollista vankilaan, rikollisuus laskee siellä jyrkästi. Vankiluku onkin viime aikoina kasvanut, mutta tietysti vankilassa pitäisi olla oikeat henkilöt, ei poliisi sakkovankeja sinne halua.

MASSARIKOLLISUUS ONGELMANA

Kriminaalipoliittiseksi ongelmaksi Naulapää nostaa myös massarikollisuuden.

– Julkisuudessa on keskusteltu selvitysprosentin jyrkästä alenemisesta. 1980-luvulla selvitysprosentti esimerkiksi varkausrikoksissa oli yli 30 prosenttia, ensin se väheni 90-luvun alkuun mennessä 20 prosenttiin ja on nyt koko maassa noin 14 prosenttia. Tavallinen kansalainen varmasti kokee, että kriminaalipolitiikka ei ole oikein onnistunut.

Hallituksen talousrikostorjuntaohjelma ja huumerikollisuusohjelma painottavat poliisin ja muidenkin viranomaisten toimintoja. Näin nämä tavallisia kansalaisia eniten koskettavat rikokset, vahingonteot, autoihin kohdistuvat ja muut, ovat vähän jääneet huume- ja talousrikostutkiminnan jalkoihin, Naulapää harmittelee.

– Parempaan massarikosten selviämiseen pyrittiin aikanaan viemällä lähipoliisitoimintaa voimakkaasti. Mutta valitettavasti sillä, että poliisi on lähellä ja tuntee ih-

miset ja alueen, ei tilastollisesti ole kovin näkyvää vaikutusta. Nyt olemme perustaneet projektin selvittääksemme, mistä massarikollisuuden huono selvitysaste johtuu ja mitä sille voi tehdä. Pyrimme ottamaan siihen mukaan myös yhteistoimintaviranomaiset.

Tämän hetken painottamisen ongelma Naulapään mukaan on, miten poliisipalvelut saadaan säilytettyä maaseudulla.

– Ongelmat keskittyvät asutuskeskuksiin ja maakunnissa tärkein tehtävämme on pitää yllä hälytysvalmiutta. Kuitenkin pikku paikkakunnillakin on suuria ongelmia huumeiden kanssa, ja jos siellä on yksi poliisipartio, ei valistustyötä ja kenttävalvontaa paljon pystytä harjoittamaan. Helsingissä ja suurimmissa laitoksissa partioita on saatavissa enemmän sekä hälytys- että ehkäisevään toimintaan.

LUOTTAMUKSEN SÄILYTÄMINEN YKSI HAASTE

Reijo Naulapää pelkääkin, että massarikosten huono selviäminen ja se ettei poliisi ehdi paikalle, alkaa pikku hiljaa nakertaa kansalaisten uskoa luotettavuuteen ja tehokkuuteen. Kuitenkin vielä kansalaisten luottamus poliisiin on eri kyselyjen mukaan varsin korkealla. Lisäksi viimeisimmässä tutkimuksessa Euroopan maiden poliisiorganisaatioista, Suomi sijoittui ykköseksi sekä luotettavuudessa että tehokkuudessa.

– Olemme rakentaneet luottamusta voimakkaasti 1970-luvulta lähtien ja panostaneet ennaltaehkäisevään toimintaan. Poliisi on laajalti kaikessa mukana, jopa kunnallispolitiikassa ja urheiluseuroissa, ja on tehty laillisuuskasvatusta kouluissa ja suojausneuvontaa. Luulen luottamuksen rakentuneen vuosien varrella siihen, että poliisi on tullut niin tutuksi, Naulapää pohtii.

– Luottamuksen korkeana säilyttäminen on meille myös yksi haaste. Haittapuolia korkeassa luottamuksessa on vaikea kokea. Toisaalta pelkään vähän, etteivät kyselyt kuitenkaan ihan kuvaa todellisuutta. Taustallahan on myös se, että poliisi on paljon esillä julkisuudessa. Poliisin toimia myös kritisoidaan ja toisaalta poliisi itsekin ottaa ongelmansa esille, ja tällainen avoimuus on perusta myönteiselle julkisuuskuvalle. Tietysti myös julkisuuskuvan säilyttäminen on ongelmallista. Siinä on pelko, että joku yksittäinen tapahtuma voi vaikuttaa siihen jyrkästi.

Naulapää kertoo tuoreimman turvallisuusbarometrin vuodelta 2001 osoittavan, että poliisiin pitää tarkastella tulevaisuutta yhä huolellisemmin. Esimerkiksi kun on kysytty, miten hyvin poliisi on onnistunut tehtävissään, aikaisempiin kyselyihin verrattuna tulos on huolestuttavampi. Poliisin turvallisuusbarometri tehdään joka toinen vuosi.

– Ennen kaikkea ihmette-

len ilmoitusaktiiviteettia: vain 40 prosenttia rikoksista ilmoitetaan poliisille. Ilmoitusaktiiviteetti on kautta aikojen ollut huono ja Euroopan alhaisempia, mikä sekkin on kriminaalipoliittinen ongelma. Tutkimuksessa kysytään esimerkiksi, ilmoititko poliisille jouduttuasi viimeksi seksuaalisen väkivallan tai ahdistelun kohteeksi. Vain 12 prosenttia ilmoitti. Aseellisesta uhkauksesta ilmoitti 26 prosenttia, omaisuusvahinkojen kohteeksi joutuneista 54 prosenttia ja autovarkaudesta 75 prosenttia.

Tutkimuksessa onkin kysytty, mistä syystä et ole ilmoittanut.

– Vastaajista suuri osa kertoo, ettei pitänyt rikosta kylmän vakavana; ehkä ajattelee vakuutuksen korvaavan joka tapauksessa. Kuitenkin liian suuri osa ajattelee, ettei poliisi kuitenkaan pysty selvittämään tapausta, Naulapää painottaa.

– Vastaajissa on myös valittavan paljon sellaisia, jotka eivät ole ikinä nähneet poliisin partioivan asuinalueellaan (14 prosenttia) tai ovat nähneet harvemmin (28 prosenttia). Lisäksi kysymykseen tunnetko olosi turvattomaksi kulkiessasi yksin pimeällä kaupungilla, lähes kolmannes vastasi tuntevansa. Sekin on merkki siitä, ettei poliisi välttämättä ole pystynyt luomaan tyydyttävää turvallisuuden tunnetta.■



Epäily ja tietoisuus nimenomaan huumausaineista lähiympäristössä aiheuttaa monissa voimakkaita pelon tunteita. Kuva Huumekämpä-toimintänäytöksestä poliisimessuilta.

Asukkaiden näkökulmia huumeista johtuviin järjestyshäiriöihin

Moraalinen paniikki vai realistinen pelko?

Lisääntynyt huumausainerikollisuus näkyy monen taloyhtiön arkielämässä. Asukkaat kokevat ongelmat hyvin eri tavoin, eikä yksiselitteistä ratkaisua ole löydettävissä. Viranomaisten panos ongelmien lieventämisessä on usein riittämätön ja asukkaiden oma aktiivisuus jää vähäiseksi huumausaineisiin liitettyjen pelkojen ja ennakkoluulojen takia. ➔

Asukkaiden mielipiteitä huumausaineiden käytön ja myynnin aiheuttamista häiriöistä kerättiin vuosina 1999-2000 pääkaupunkiseudun seitsemällä asuinalueella. Haastattelussa kysyttiin asukkaiden kokemista järjestyshäiriöistä ja viranomaisten mahdollisuuksista vaikuttaa asuinalueiden ongelmiin. Keskeinen teema koski poliisitoimintaa ja sen koettuja vaikutuksia. Tiedot kerättiin poliisitoiminnan arviointihankkeessa, joka toteutettiin Poliisiammattikorkeakoulun ja eri yhteistyötahojen voimin.

Asukashaastatteluiden perusteella huumausaineiden käytön ja myynnin aiheuttamat ongelmat ovat eri asuinalueilla eri asteisia ja vastaajat kokevat ne eri tavalla. Leimallisinta kuitenkin on se, että itse teossa huumausaineiden käyttöä tai myyntiä todistetaan hyvin harvoin. Vain kolme 32:sta haastateltavasta oli nähnyt tai todistanut huumausaineiden käyttöä tai myyntiä lähiympäristössään.

Tyypillisempää on, että pihalta tai lähiympäristöstä löydetään neuloja tai ruiskuja, havaitaan epäilyttävän näköisiä henkilöitä tai ympäristössä on levotonta ja tietoon tulee omaisuusrikoksia. Tällainen toiminta huomataan useimmiten siksi, että se poikkeaa ”normaalista”. Asukkaat kertoivat haastatelussa eri-

koisen näköisistä ihmisistä, joiden käyttäytyminen oli ollut jollakin tavoin silmiinpistävää ja metelistä, joka ei joutunut normaalista juhlimisesta vaan oli epämääräistä ”hakaamista ja sahaamista”. Usein korostettiin häiriöiden luonnetta tavallisesta ”juopojen örinästä” poikkeavana.

ONGELMA HAVAITAAN KOLMESSA VAIHEESSA

Huumausaineiden käytön ja myynnin aiheuttamien ongelmien havaitseminen jäsenyi aineistoa analysoitaessa kolmeen vaiheeseen. Ensin asukkaiden huomio kiinnittyy jatkuvaan ”trafiikkiin” tietyn asunnon ympärillä. Silmiinpistäväntä on vieraiden suuri määrä ja se että vierailut tapahtuvat ilta- tai yöaikaan. Eräs asukas kuvasi rappukäytäväänsä ”hotelliksi”, jossa hissi oli pahimmillaan kulkenut ylös alas pitkin yötä.

Joissakin asukkaissa jo tällainen liikehdintä herättää levottomuutta. Useimmiten toimintaa ei kuitenkaan pidetä uhkaavana vaan pikemminkin epätavallisena. Monet kertoivat haastatelussa, että he olivat ajatelleet ”nuorten pelleilevän” tai että häiriö johtui asukkaan vilkkaasta seuraelämästä.

Epäilyt rikollisesta toiminnasta heräävät pienistä vihjeistä. Epäilyksiä voi herättää, kun jonkun nähdään usein kantavan isoja kasseja, työkalupakkeja ja polkupyöränrun-

koja tai jos toimissa on salamyhkäisiä elementtejä kuten erilaisia valo- tai äänimerkkejä. Huumausaineita ei välttämättä nähdä ongelmien aiheuttajiksi. Toisessa vaiheessa ongelmaan liittyvät sen sijaan hämmennys ja erilaiset arvailut ja huhut häiriöiden syistä.

Ongelmien tulkitseminen huumausaineiden aiheuttamiksi tapahtuu yleensä yksittäisten ja välillisten vihjeiden kautta. Jotkut kertoivat laske-neensa yhteen yksi ynnä yksi ja päätyneensä kysymään itseltään, mistä muusta voisi olla kysymys. Johtopäätösten takana olivat usein median kuvaukset huumausainerikollisuudesta. Joillakin haastateltavista oli kokemuksia vastaavista tapauksista aikaisemmissa asuinpaikoissa.

Toinen huumausaineista kielivä merkki on joidenkin henkilöiden poikkeava ulkonäkö ja käyttäytyminen. Haastatelussa viitattiin usein henkilön olemukseen, joka ei ollut ”tästä maailmasta” tai se oli muutoin silmiinpistävä. Tällaisissakin tapauksissa tunnistamista ohjasivat huumausaineisiin liitetyt stereotyyppiset mielikuvat: ”Ja tukkansa pessi 80-luvulla viimeks”.

HUUMEISTA JOHTUVAT JÄRJESTYSHÄIRIÖT

Huumausaineiden aiheuttamat häiriöt eivät haastatteluiden perusteella ole välttämättä sen vakavampia kuin muut-

kaan häiriöt asuinalueella. Järjestyshäiriöitä aiheuttavat myös muiden päihteiden käyttö ja nuoriso. Monia häiritsevät myös etnisten vähemmistöjen poikkeavat tavat. Varsinkin vanhemmat asukkaat viittasivat usein menneeseen ja katsoivat asuinalueen rauhoittuneen entisestä.

Epäily ja tietoisuus nimenomaan huumausaineista lähiympäristössä aiheuttaa kuitenkin monissa erityisen voimakkaita turvattomuuden, levottomuuden ja pelon tunteita. Tyypillisesti suhtautuminen muuttuu, kun häiriöt tunnistetaan huumausaineiden aiheuttamiksi. Tavanomaisena pidetyistä järjestyshäiriöistä onkin yhtäkkiä tullut rikollisuutta, johon liittyy väkivaltaa ja muita vakavia uhkia.

Kuvaava esimerkki huumausaineiden aiheuttamasta levottomuudesta oli asukkaiden reaktiot huumausaineiden käyttöön liittyviin välineisiin. Pistämisessä käytettyjen neulojen ja ruiskujen löytyminen pihalta tai lähiympäristöstä oli monelle haastateltavalle selvä merkki huumausaineiden käytön ja myynnin jatkuvasta leviämisestä. Usein neulojen ja ruiskujen löytymisestä kertovat asukkaat olivat kuitenkin löytäneet välineitä vain kerran tai kuulleet jonkun muun löytäneen niitä. Havainnot neuloista ja ruiskuista saattoivat olla myös vuosien takaa.

Suomessa huumeongelma ei kuitenkaan ole levinnyt katutasolle siinä mielessä, että ihmiset joutuisivat esimerkiksi näkemään lähiympäristössään avointa huumeiden piikittämistä tai muuta käyttöä tai kauppaa.

VIRANOMAISTOIMINTAA EI KOETA RIITTÄVÄKSI

Pelko ja turvattomuus kaventavat asukkaiden mahdollisuuksia puuttua järjestyshäiriöihin. Koska kyseessä on ”vakava rikollisuus”, asukkaat kokevat omat vaikutusmahdollisuutensa olemattomiksi. He ikään kuin halvaantuvat. Esimerkiksi ”tavalliselle dokuporukalle” järjestyä varoitus tai häätö helposti. Sen sijaan huumeongelmien kuriin saaminen lepäsi yhden tai kahden asukasaktiivin harteilla, jotka olivat ylikuormittuneita ja turhautuneita muiden asukkaiden saamattomuudesta.

Viranomaisten toimintaa ei koeta riittäväksi. Poliisi ei välttämättä tule paikalle kutsuttaessa tai sitten partio saapuu paikalle liian myöhään. Joidenkin mielestä poliisit vähätelivät järjestyshäiriöitä. Monille poliisitoiminta näyttäytyi vain ”koppiautossa” ajelemisena ja istumisena, ja tämä koettiin tehottomaksi järjestyshäiriöihin kannalta.

Myös sosiaalitoimea ja isännöitsijöitä arvosteltiin. Sosiaalitoimi nähtiin lähinnä rahaa ja muuta tukea jakavaksi tahoksi, joka pikemminkin lisäsi kuin ratkoi taloyhtiöiden ongelmia. Isännöitsijöitä pidettiin usein piittaamattomina asukkaiden esittämiä valituksia kohtaan. Pahimmillaan ongelmat taloyhtiöissä pääsivät asukkaiden mielestä

riistäytymään käsistä tehotoman viranomaistoiminnan vuoksi.

Asukkaat toivoivat viranomaisilta toimintaa, joka tapahtuisi asukkaista riippumatta. Poliisilta toivottiin jatkuvaa valvontaa ja näkymistä katukuvassa sekä puuttumista pieniinkin järjestyshäiriöihin. Isännöitsijöiden toivottiin esimerkiksi valikoivan asukkaita tarkemmin. Useimmiten ongelmien parhaiksi ratkaisukeinoiksi nähtiin ankarat sanktiot ja huumeaineiden kanssa tekemisessä olevien henkilöiden eristäminen ”normaaleista ihmisistä”.

Moni haastateltava toivoi poliisille lisää resursseja. Muiden viranomaisten vaikutusmahdollisuuksiin ei juurikaan luotettu.

Poliisin tehostettujen valvontaiskujen on katsottu lisäävän poliisin mahdollisuuksia puuttua huumeaineiden käytön ja myynnin aiheuttamiin ongelmiin. Keskeiseksi tavoitteeksi on nostettu asuinalueiden viihtyvyyden ja turvallisuuden lisääminen. Tehostettujen valvontaiskujen vaikutuksia kysyttiin myös asukashaastatteluissa.

Haastattelujen perusteella tehoiskuja vaivaavat samat ongelmat kuin poliisitoimintaa yleisimminkin. Iskut ovat yksittäisiä tapahtumia ja jo muutaman päivän kuluttua ongelmat jatkuvat niin kuin ennenkin. Iskut eivät asukkai-

den mielestä myöskään olleet parantaneet asuinalueiden viihtyvyyttä ja turvallisuutta, vaan niiden vaikutukset olivat jääneet vähäisiksi.

Kuitenkin tehoiskut koettiin hyvänä lisänä huumeaineiden kontrollin kentässä. Monille asukkaille oli tärkeää se, että ”tehdään edes jotakin”. Tehoiskuja mielekkäämpänä pidettiin kuitenkin panostamista lähipoliisitoiminnan tyyppiseen jatkuvaan läsnäoloon asuinalueilla: ”...et ne tulee ulos niistä autoista eikä vaan aja ohi tota tietä pitkin”. Asukasillat tai muu välittömät yhteydet asukkaisiin nähtiin hyvinä.

HUUMEONGELMA EI JUURI NÄY KATUTASOLLA

Huumeiden ympärillä pyörivän elämäntavan ja valtaväestön edustaman elämäntavan kohtaaminen sisältää lähes poikkeuksetta ristiriitoja. Eniten kärsitään järjestyshäiriöistä, levottomasta liikehdinnästä asuntojen ympärillä ja omaisuusrikoksista.

Suomessa huumeongelma ei kuitenkaan ole levinnyt katutasolle siinä mielessä, että ihmiset joutuisivat esimerkiksi näkemään lähiympäristössään avointa huumeiden piikittämistä tai muuta käyttöä tai kauppaa.

Asennoitumista huumeaineisiin ohjaa voittopuolisesti rikollinen kehys: huumeisiin liitetyt mielikuvat ko-

rostavat huumeita rikollisuuden osana. Se vaikuttaa käsitteisiin siitä, miten huumeaineiden aiheuttamia haittoja voidaan käsitellä. Tyypillisesti kontrollipoliittisten toimien merkitystä ylikorostetaan eikä huomata muita ratkaisukeinoja.

Huumeaineista aiheutuvat ongelmat ovat vain yksi järjestyshäiriöitä aiheuttava ja asuinalueiden epävihtyisyyttä lisäävä tekijä. Haastatteluiden perusteella huumeamaailma kuitenkin koetaan pelottavaksi ja uhkaavaksi ja huumeiden käytöstä ja myynnistä aiheutuvia ongelmia pidetään erityisen vakavina. Viranomaisiin kohdistuvat vaatimukset kasvavat jopa kohtuuttoman suuriksi. Toisaalta viranomais-toiminta itsessään, esimerkiksi näyttävät tehoiskut, saattaa vahvistaa huumeaineriikollisuuteen liittyviä uhkakuvia. Monet asukkaat olivat havahduneet ongelman ”vakavuuteen” vasta, kun poliisi oli käynyt talossa. ■

VTM Riikka Perälä ja valt.yo Tarja Telkkä työskentelivät vuosina 2000–2001 projektitutkijoina sisäministeriön rahoittamassa poliisin huumeainetorjunnan arviointitutkimuksessa, jota veti VTM Aarne Kinnunen. Tutkimusraportti ilmestyy keväällä 2002 PAKK:n julkaisusarjassa.

Pääkaupunkiseudun poliisiyksiköiden yhteistyöprojektissa

Tehokasta huumetorjuntaa

Projektin aikana huumausaineiden myynti- ja levitystoiminnassa kiinnijäämisriskiä on saatu kohotettua ja sitä kautta saavutetut tulokset entistä pysyvimmiksi, ilmi tulleitten rikosten tutkinnan laatu on parantunut ja syyttäjyhteistyön avulla epäilty on saatu rikosvastuuseen jopa entistä jossain määrin nopeammin. Yhteistyöprojekti jatkuu tänäkin vuonna.

Pääkaupunkiseudun poliisiyksiköiden yhteisen huumetorjuntaprojektin toiminta alkoi syksyllä 1999. Projekti rahoitettiin eduskunnan poliisin huumetorjuntatyöhön ohjaamasta viiden miljoonan markan erillismäärärahasta. Espoon, Helsingin, Vantaan ja Järvenpään kihlakunnat sekä liikkuvan poliisin Helsingin osasto ja keskusrikospoliisi yhdessä saivat määrärahaa 1,9 miljoonaa markkaa vuosille 1999–2000. Projektia kutsuttiin Vartiain-projektiksi, koska erillismääräraha perustui alun perin kansanedustaja Helena Vartiaisen aloitteeseen.

Projektin tavoitteena on poliisin työmenetelmiä kehittämällä torjua entistä tehokkaammin huumerikollisuutta sekä siitä aiheutuvaa muuta rikollisuutta, häiriötä, haittaa ja turvattomuutta. Tavoitteena on myös kehittää toimintamalleja ja erilaisia viranomais- ja sidosryhmäyhteistyömuotoja, joiden avulla

saataisiin pitkäaikaisempaa vaikuttavuutta huumausainetilanteeseen.

Projektilla on kihlakuntien ja erillisyksiköiden nimeämä ohjausryhmä. Se ohjaa ja linjaa toiminnan suunnittelua ja toteutusta sekä valvoo tavoitteiden toteutumista, toiminnan tuloksellisuutta ja sen kustannuksia.

Kihlakuntiin ja erillisyksiköihin nimettiin henkilöt suunnittelemaan kenttä- ja oheistoimintaa sekä henkilöt vastaamaan siitä, että ilmi tulleet rikokset tutkitaan tehokkaasti ja nopeasti. Kihlakunnissa kehitettiin myös yhteistyötä eri sidosryhmien ja yhteistyötahojen välillä niin, että toiminta tukisi mahdollisimman hyvin projektin tavoitteita.

Projektiin liittyvät valvontaiskut valmisteltiin kihlakunnissa itsenäisesti ennalta suunniteltujen toimintamallien mukaan. Eri paikallisuvaikutajat auttoivat toiminnan suunnittelussa ja valvonnan

kohdentamisessa. Iskun kohdeeksi valittu alue saattoi olla tietty kaupunginosa tai laajempikin alue. Vaikka pääkaupunkiseutu on melko samankaltainen alueeltaan ja väestöpohjaltaan, poliisitoiminnan ja sen suunnittelun kannalta huomioitavia eroavaisuuksia on olemassa kihlakuntien kesken ja myös kihlakuntien sisällä.

ENSI VUOSINA KESKITYTIIN VALVONTAISKUIHIIN

Syksyn 1999 ja vuoden 2000 aikana poliisiyksiköt tekivät yhteensä 21 valvontaiskua, jotka kestivät 1–2 vuorokaudesta jopa kahteen viikkoon. Joissakin iskuissa sosiaaliviranomaiset olivat lisänneet omia valmiuksiaan ja joissakin tapauksissa pyrittiin myös pitempiaikaisiin vaikutuksiin erikseen järjestetyn valistus-toiminnan muodossa.

Valvontaiskuissa otettiin kiinni 400, pidätettiin yli 100 ja vangittiin 39 henkilöä. Niissä tuli ilmi 44 törkeää

huumausainerikosta ja 474 huumausainerikosta sekä erinäinen määrä ampuma-aserikoksia, törkeitä varkauksia ja kätkemisrikoksia. Eräässä iskussa löydettiin kahteen aseelliseen törkeään ryöstöön syyllistynyt tekijä ja osa ryöstösaalista. Toisessa löytyivät kaikki suuressa ”kännykkäkeikassa” anastetut matkapuhelimet.

Valvontaiskuissa takavari-koitiin kaikkia yleisimpiä huumausaineita, eniten amfetamiinia (1,7 kg), hasista (1,3 kg) ja heroini (0,7 kg), ja lisäksi huomattavia määriä käteistä rahaa sekä aseita ja anastettua omaisuutta.

Poliisiammattikorkeakoulussa tutkitaan projektin vaikuttavuutta ja raportti valmistuu lähiaikoina.

PÄIVITTÄISTOIMINTA PAINOPISTEEKSI 2001

Projekti sai jatkoa kun valtioneuvosto teki lokakuussa 2000 periaatepäätöksen huumeainepolitiikan tehostami-

Poliisi on kyennyt kehittämään pääkaupunkiseudulle organisaation, joka on pystynyt puuttumaan tehokkaasti katutason huumausainerikollisuuteen ja siihen liittyvään oheisrikollisuuteen.

sesta. Tässä hengessä viiden ministeriön (OM, SM, VM, OPM, STM) toimialalla ryhdyttiin käytännön toimiin vuonna 2001. Niille annettiin yhteensä 32,5 miljoonan markan lisämääräraha huumausaineiden vastaisten toimien tehostamiseen. Poliisihallinto sai 10 miljoonaa, mikä teki mahdolliseksi 35 henkilötyövuoden lisäpanostuksen huumausainetorjuntaan.

Pääkaupunkiseudun kihlakuntiin ja Helsingin kihlakunnan poliisilaitokseen kohdennettiin 20 henkilötyövuotta. Suuri panostus pääkaupunkiseudulle johtuu siitä, että vaikka huumausainetilanne on kehittynyt huonoon suuntaan koko maassa, pääkaupunkiseutu on edelleen huumausaineiden maahantuonnin, tukkukaupan ja muunkin levitystoiminnan kansallinen ja kansainvälinen keskus. Pääkaupunkiseudulla myös huumausaineiden käyttö ja sen haitat ovat yleisimpiä.

Vuoden 2001 alussa käynnistynyttä Vartiais-projektin jatkoa suunniteltaessa yhdeksi tavoitteeksi asetettiin huumausaineiden katutason myynnin ja muun levitystoiminnan valvonnan saaminen poliisin päivittäiseksi toiminnaksi. Päivittäisen valvonnan avulla kyetään reagoimaan nopeasti ja välittömästi ilmi tulleisiin asioihin. Päivittäistoiminnan tehostaminen on ollut oikeasuuntainen lisäys projektin tavoitteisiin. Projektin tuloksellisuus ja vaikuttavuus ovat lisääntyneet.

VALVONTAISKUISTA ENTISTÄ LYHYMPIÄ

Päivittäistä huumevalvontaa on tuettu valvontaiskuilla. Vuonna 2001 iskut olivat lyhyempiä (1–2 vuorokautta) kuin kahtena edellisenä vuotena, mutta niitä tehtiin tiheämmin. Tarvittaessa iskuihin kyettiin kohdentamaan suuriakin resursseja lyhyellä varoitusaikalla. Nopeus ja resurssien joustava siirto tarvittaessa yli kihlakuntarajojen kuvaa hyvin poliisiorganisaation sisäisen yhteistyön myönteistä kehitystä pääkaupunkiseudulla. Yhteisiä valvontaiskuja tehtiin vuoden 2001 aikana 29.

Projektin tuloksena vuoden 2001 aikana eriasteisiin huumausainerikoksiin epäiltyinä otettiin kiinni 751, pidätettiin 207 ja vangittiin 53 henkilöä. Huumausainerikoksia paljastui 1 081 ja törkeitä huumausainerikoksia 55. Lisäksi syyksuussa voimaan tulleen lakimuutoksen mukaisia huumausaineen käyttörikoksia oli 26. Taaskin on paljastunut mm. paljon ampuma-aserikoksia, varkauksia ja kätkemisrikoksia.

Vuonna 2001 takavarikoitiin mm. 7,5 kiloa amfetamiinia, yli kilo heroiniä, useita tuhansia ekstaasi-tabletteja ja 7,3 kiloa hasista. Käteistä rahaa takavarikoitiin lähes miljoona ja myös aseita sekä runsaasti erilaista anastettua omaisuutta mm. taidetta, tietokoneita, matkapuhelimia ja erilaista muuta elektroniikkaa.

Paljastuneista rikoksista on

seurannut lievempien rangaistusten lisäksi monta usean vuoden vankeusrangaistusta, joista pisin yksittäinen seuraamus oli 6 vuotta 8 kuukautta. Yksittäistapauksia on myös kyetty ohjaamaan hoitopalvelujen piiriin, mikä on positiivinen asia. Näiden tapausten osalta pysyviä tuloksia ei voida vielä tietää. Hoitoon ohjauksen tehostaminen poliisitoiminnassa on yksi tärkeä osa-alue myös tulevaisuudessa.

TOIMINTAA KEHITETTY KOKO AJAN

Runsaat kaksi vuotta toimineen yhteistyöprojektin aikana poliisi on kyennyt kehittämään pääkaupunkiseudun eri kihlakuntiin ja erillisyyksiköihin katutason huumausainerikollisuuteen ja siihen liittyvään oheisrikollisuuteen tehokkaasti puuttuvan organisaation. Organisaatio on joustavasti liikuteltavissa yli kihlakuntarajojen ja sille on onnistuttu takaamaan eri tilanteisiin riittävät resurssit. Ajan myötä on saatu yhdenmukaistettua työmenetelmiä ja toiminnallisia linjauksia poliisiyksiköiden kesken. Toimintaa hiottaessa on opittu suhtautumaan kriittisesti omaan tekemiseen, mikä on ollut edellytys toiminnan kehittämisessä oikeaan suuntaan.

Huumausaineiden myynti- ja levitystoiminnassa kiinnijäämisriskiä saatu kohotettua ja sitä kautta saavutetut tulokset entistä pysyvimmiksi, ilmi tulleitten rikosten tutkinnan laatu on parantunut ja syyttäjäyhteistyön avulla epäillyt

henkilöt on saatu rikosvastuuseen jopa entistä jossain määrin nopeammin.

Kehitystä on auttanut käytettävissä olevan tiedon määrän ja laadun paraneminen, minkä ansiosta toimintaa osataan kohdentaa oikeisiin kohteisiin ja alueisiin. Lisäksi valmiutta reagoida asioihin nopeammin on kyetty tehostamaan. Työtä tulee jatkaa suunnitelmallisesti myös tulevaisuuteen ja viedä toimintamallit osaksi normaalia poliisitoimintaa riittävillä resursseilla.

Poliisin yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa on kehittynyt hitaasti mutta varmasti. Järvenpään kihlakunta ja Järvenpään, Keravan ja Tuusulan kunnat ovat edelläkävijöitä yhteistyön kehittäjänä näiden viranomaisten välillä.

Jo vuonna 1998 yhteistyö tuotiin lähelle sijoittamalla sosiaalityöntekijä Järvenpään poliisilaitokselle. Sieltä käsin hän hoitaa kaikkien kolmen kunnan alueella ilmitulleita toimialaansa kuuluvia tehtäviä, on sitten kyseessä huumeongelma, lastensuojelullinen tai muu tarve. Tämä nopeuttaa ja tehostaa asioihin tarttumista ja niiden eteenpäin viemistä eri viranomaisten vastuualueilla. Sama myönteinen kehitys näkyy nyt myös muissa pääkaupunkiseudun kihlakunnissa. ■

Kullervo Rinne on rikosylikonstaapeli Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen huumerikosyksikössä.

Huumausainerikollisten muut rikokset

Huumausainerikoksia tehdään paljon ja huumerikoksiin syyllistyneet tekevät paljon myös muita rikoksia. Vuonna 2001 poliisin tietoon tuli lähes 15 000 huumausainerikosta. Ne ovat lisääntyneet viidessä vuodessa 73 prosenttia. Muissa rikoksissa trendi on vaakasuora tai alaspäin. Tietoon tulleen huumerikollisuuden kasvu johtuu ainakin osittain tehostuneista poliisitoimista. Viimeisimmät väestötutkimukset ja haittaindeksit näet osoittavat, että huumeiden käytön kasvu saattaa olla taittumassa.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan huumerikollisten syyllistymistä muihin rikoksiin. Käytössä on ollut harvinaislaatuinen kokonaisaineisto: tiedot kaikista vuosina 1977–1996 tuomituista rikoksista. Kokonaisaineistosta poimittiin vuonna 1962 syntyneet rikostuomion saaneet henkilöt, ja vertailtiin yhtäältä huumausainerikoksista tuomittujen ja toisaalta muista rikoksista tuomittujen henkilöiden kaikkia rikostuomioita 15 ja 34 ikävuoden välisenä aikana.

Vuonna 1962 syntyi noin 80 000 lasta, joista 17 000 eli noin joka viides oli saanut rikostuomion ennen kuin täytti 35 vuotta. Rikesakot ja rangaistusmääräykset eivät ole tässä mukana. Miehistä oli

tuomittu 35 prosenttia ja naisista seitsemän.

Huumerikoksista oli tuomittu 631 henkilöä eli 0,8 prosenttia ikäluokasta ja 3,7 prosenttia kaikista rikostuomion saaneista. Paljon huumeiden käyttöä on jäänyt piilorikollisuudeksi, sillä väestötutkimuksista tiedetään, että joskus elämässään huumausaineita käyttäneitä oli 15 prosenttia samanikäisestä väestöstä. Kiinni jääneet edustavat vain noin viittä prosenttia kaikista huumeita käyttäneistä.

PIILOON JÄÄVÄT RIKOKSET

Muistakin rikoksista jää suuri osa piiloon. Sen tiesivät jo ensimmäiset rikostilastojen tutkijat 1830-luvulla. Tämän tutkimuksen aineistona ovat

tuomitut rikokset, mutta ennen kuin ollaan niin pitkällä, rikos on voinut jäädä piiloon monessa vaiheessa. Tekoa ei aina edes huomata tai ymmärretä rikokseksi, tai sitä ei ilmoiteta poliisille, tai syyllistä ei saada selville, tai syyte jätetään nostamatta tai rangaistus tuomitsematta.

Tutkimuksessa vertaillaan huumerikoksista tuomittujen ja muiden rikostuomion saaneiden syyllistymistä erilaisiin rikoksiin suhdelukujen perusteella. Silloin huumerikollisten piilorikollisuus ei ole erityinen ongelma, koska piiloon jää niin huumeista tuomittujen kuin muista rikoksista tuomittujen tekoja. Kuitenkin vanhastaan tunnetut tai katutason huumerikolliset voivat olla poliisin erityisessä

tarkkailussa, ja heillä on muista suurempi riski jäädä kiinni rikoksistaan.

Periaatteessa ongelmallista myös on, että muista rikoksista tuomituissa on tosiasiassa paljon huumeita käyttäneitä, joita ei kuitenkaan ole koskaan tuomittu itse huumausainerikoksista. Tästä syystä huumeiden käyttäjien osuus kaikista rikoksista tulee aliarvioitua. Toiseen suuntaa taas vaikuttaa se, että kaikki rikokset, joihin huumausaineita käyttäneet ovat syyllistyneet, eivät toki ole johtuneet huumeiden käytöstä.

HUUMERIKOKSET JA MUUT RIKOKSET

Vuoden 1962 ikäluokka Suomessa oli tuomittu yhteensä 81 000 rikoksesta ennen 35

Huumerikollisuuden yhteys muuhun rikollisuuteen ilmeinen. Silti ei voi suoraviivaisesti väittää, että huumeiden käyttö ilman muuta johtaisi rikoksiin.

ikävuottaan. Rikostuomioista 46 prosenttia oli tullut omaisuusrikoksista, 12 prosenttia väkivaltarikoksista, rattijuopumuksesta samoin 12 prosenttia ja liikennerikoksista 10 prosenttia. Muut rikokset olivat harvinaisempia. Huumausainerikosten osuus oli 1,6 prosenttia.

Huumerikoksista tuomituilla on paljon muitakin rikostuomioita. Vaikka huumausainerikoksista oli tuomittu vain 3,7 prosenttia kaikista tuomituista, heidän kaikki rikostuomionsa olivat 18 prosenttia kaikista rikostuomioista.

Ikäluokan omaisuusrikoksista hyvin suuren osan olivat tehneet huumausainerikoksiin syyllistyneet henkilöt. Suurimmillaan osuudet ovat ryöstöissä (30 %), ajoneuvon luvattomassa käytössä (25 %) ja petoksissa ja kavalluksissa (19 %). Nämä rikokset liittyvät tyypillisesti päihteillä ja rikoksilla kyllästettyyn elämäntapaan.

Vastoin yleistä käsitystä huumeekulttuuri ei yleensä ole kovin väkivaltaista ulkopuolisia kohtaan. Väkivaltarikoksissa huumausainerikoksista tuomittujen osuus onkin selvästi pienempi kuin omaisuusrikoksissa: kuitenkin raiskauksissa 15 prosenttia ja pahoinpitelyissä 12 prosenttia.

Henkirikoksia oli satakunta, ja niistä huumausainerikoksista tuomitut olivat tehneet joka neljännen (27/102). Useissa tapauksissa oli kysymys huumemaailman si-

säisissä välienselvittelystä. Niissä esiintyy hyvinkin vakavaa väkivaltaa.

Kun huumeempyryssä kamppaillaan markkinaosuuksista, peritään velkoja, rangaistaan vasikoinnista tai selvitetään muita huumekauppaan kytkeytyviä epäselvyyksiä, osapuolet eivät voi tukeutua viranomaisten tai oikeusjärjestelmän apuun. Eikä silloin käytetty väkivalta yleensä edes tule viranomaisten tietoon.

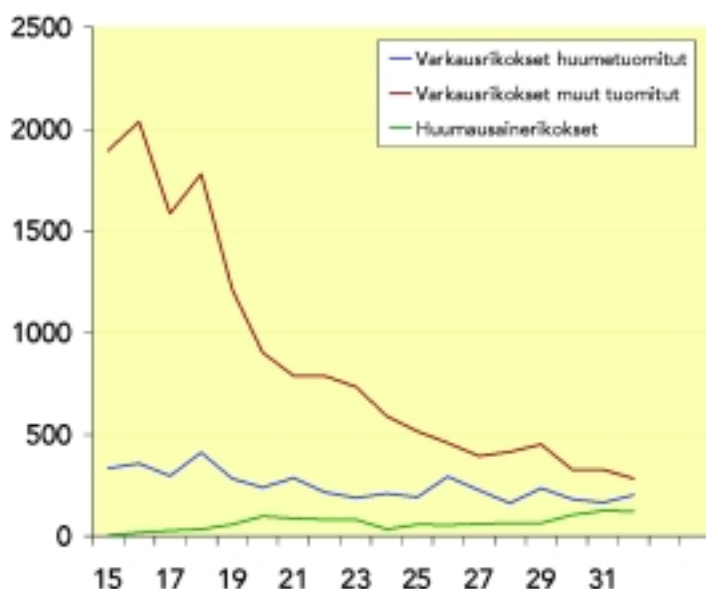
RIKOSURAN KEHITYS

Huumausainerikoksesta tuomittujen rikosura alkaa varsin nuorena. Joka neljäs oli tuomittu jo 15-vuotiaana, siis heti rikosoikeudellisen vastuun saavutettuaan, ja puolet ennen kuin he ovat tulleet täysikäisiksi, siis täyttäneet 18 vuotta. Yleensä ensimmäiset tuomiot saatiin varkauksista.

Huumausaineista tuomiot tulevat usein vasta myöhemmin. Keski-ikä (mediaani) ensimmäisellä huumausainerikostuomiolla on 22 vuotta. On hyvinkin mahdollista, että huumeiden käyttö on alkanut vasta, kun on muutoin jouduttu rikolliseen ympäristöön, eikä välttämättä niin kuin usein ajatellaan, että huumeiden käyttö on johtanut rikoksiin.

Rikollisuus vähenee iän myötä. Rikosaktiivisuus on kuin käännetty J-kirjain. Se nousee jyrkästi myöhäiseen teini-ikään saakka ja alkaa sen jälkeen tasaisesti laskea. Varhaisessa keski-ikässä rikosaktiiv-

Varkausrikoksista huume- ja muut tuomitut ja huumausainerikoksista tuomitut iän mukaan.



visuus on jo melko vähäistä.

Oheinen kuvio esittää varkausrikoksista tuomittuja rangaistuksia eri iässä yhtäältä huumausainerikoksista tuomituilla ja toisaalta muun tuomion saaneilla. Kolmas käyrä esittää huumausainerikostuomioiden jakautumista iän mukaan. Samanlainen tarkastelu voitaisiin tehdä muis-takin rikoksista.

Varkautuomiot otettiin tarkasteluun, koska niitä on niin paljon, että tuomioiden ajoitus voidaan tehdä ikävuoden tarkkuudella. (Satunnaisvaihtelua on tasoitettu lisäksi niin, että kuvio on piirretty tuomioitten kolmen vuoden liukuvilla keskiarvoilla.) Toiseksi varkaudet ovat kiinnostavia, koska yleisesti uskotaan, että osa käyttäjistä rahoittaa

huumeostojaan juuri omaisuusrikoksilla.

Kuviossa molemmat varkausrikoksia kuvaavat käyrät ovat korkealla heti rikosuran alussa, teini-ikässä. Huippu saavutetaan 18 ikävuoden vaiheilla, ja sen jälkeen alkaa lasku.

Muun kuin huumeetuomion saaneilla varkausrikosten määrä laskee huipun jälkeen kaiken aikaa. Sen sijaan huumausainerikoksista tuomituilla lasku pysähtyy 20 ikävuoden paikkeilla, ja samaan aikaan huumausainerikoksista annetut tuomiot puolestaan nousevat sille tasolle, mille ne jäävätkin aina tarkasteluajan loppuun saakka.

Kun huumausainerikostuomion saaneitten rikollisuus pysyy jatkuvasti samalla ta-

Huumausainerikollisuus on eräs ilmentymä puutteellisesta elämänhallinnasta.

→solla, mutta muiden rikollisuus laskee iän mukana, niin huumausainerikoksiin syyllistyneitten osuus kokonaisrikollisuudesta kasvaa. Huumerikoksiin syyllistyneitten osuus kaikista rikostuomioista oli 15–19-vuotiailla 14 prosenttia, 20–24-vuotiailla 16 prosenttia, 25–29-vuotiailla 19 prosenttia ja 30–34-vuotiailla 25 prosenttia.

MONESSA SUHTEESSA HUONO-OSAISIA

Huumerikollisuuden yhteys muuhun rikollisuuteen ilmeinen. Silti ei voi suoraviivaisesti väittää, että huumeiden käyttö ilman muuta johtaisi rikoksiin. Huumeiden käyttö on moniulotteinen ilmiö, joka esiintyy monessa muodossa.

Yksi tapa hahmottaa huumeikäytön muunnelmia, on erottaa huumeiden käytössä toisistaan poikkeavuusmalli ja nuorisokulttuurinen malli.

Poikkeavuusmallissa huumeiden käyttö vahvistaa syrjäytymiskierrettä, joka on alkanut koulutuksen epäonnistumisesta, rikollisuudesta ja muista elämänhallinnan vaikeuksista.

Nuorisokulttuurisessa mallissa huumeiden käyttö on harkitumpaa ja hallitumpaa. Riskejä pyritään tietoisesti välttämään. Tämän mallin mukaiset huumekekoilut ovat yleistyneet viime vuosina muun muassa ns. designer- tai tanssihuumeiden myötä.

Huumeiden rikollisuusvaihtokutukset liittyvät erityisesti poikkeavuusmallin mukaiseen huumeiden käyttöön. Huono-

osaisuuden eri ilmentymät tukevat kielteisesti toisiaan.

Tutkimuksessa selvitettiin huumausainerikoksesta tuomittujen elämäntilannetta vuonna 1995. Silloin osoitettiin, että he olivat keskiväestöä mutta myös muita tuomittuja huomattavasti koulutettuja, työttömäksi ilmoittautuneita oli 43 prosenttia ja vain viidesosa kuului työlliseen työvoimaan. Yleisimmät ammatit olivat matalan koulutus- ja palkkatason fyysisen työn ammatteja.

Huumausainerikollisuus on eräs ilmentymä puutteellisesta elämänhallinnasta.

Koulutus on avainasemassa. Koulutus vahvistaa nuorten kytkentöjä yhteiskuntaan. Koulutuksesta tipahtaminen lisää rikoksenteon ja muun epäsosiaalisen käyttäytymisen riskiä. Irtaantuminen yhteiskunta tavanomaisista instituutioista voimistaa yhteyttä ystäväpiiriin, joka saattaa edelleen syventää rikosuran kehitystä. Vanhempana vajavainen koulutus kaventaa ammatinvalinnan mahdollisuuksia ja voi tätä kautta lisätä taipumusta rikollisuuteen. ■

Aarne Kinnunen on neuvotteleva virkamies oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla.

Artikkeli perustuu hänen tutkimusraporttiinsa Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisu 182.

Huumerikolliset vankiloissa

Huumeongelmaiset työllistivät aikaisemmin Suomen vankiloita hyvin vähän, mutta tilanne muuttui oleellisesti 1990-luvulla. Huumerikollisten osuus kaikista vankeusvangeista on tällä hetkellä lähes 20 prosenttia. Ulkomaalaiset ovat yhä suurempi osa huumerikoksista tuomituista vangeista.

Huumausainerikoksista annetut tuomiot ovat lisääntyneet vuosi vuodelta viimeiset kymmenen vuotta. Rangausseuraamusten suhteellisessa jakautumassa ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Sakkorangaistus on edelleen tyypillisin seuraamus. Ehdottomaan vankeuteen huumerikoksiin syyllistyneistä tuomitaan noin joka viides: vuonna 2000 oli vankilatuomioiden määrä hie- man yli 1000.

HUUMERIKOLLISTEN OSUUS KASVANUT

Merkittävin muutos vankien rikostaustassa on ollut huumerikollisten osuuden kasva-

minen. Huumerikoksesta päärikoksena tuomittuja oli 1990-luvun alussa vuosittaisissa poikkileikkausselvityksissä 2–3 prosenttia. Keväällä 2001 selvityksessä huumerikollisten osuus oli jo 18 prosenttia. Päärikoksena huumerikos oli 450 vankeusvangilla. Tutkintavangeista lähes kolmannes oli syytteessä huumerikoksista.

Suurin yksittäinen syy viime vuosien vankiluvun kasvuun on ollut ulkomaalaisten vankien määrän lisääntyminen. Kun vuonna 1995 vankiloissa oli keskimäärin 70 ulkomaalaista vankia, niin vuoden 2001 syksyllä vankiloissa oli jo 300 vankia, joilla oli ulkomaan kansalaisuus. Suurin

Merkittävin muutos vankien rikostaustassa on ollut huumerikollisten osuuden kasvaminen.

ryhmä koostuu virolaisista ja seuraavaksi eniten on venäläisiä.

Ulkomaalaiset rikolliset eivät toimi yksin, vaan rikoksiin osallistuu yleensä myös suomalaisia. Siksi voidaan todeta, että vankiluvun kasvu on johtunut suureksi osaksi ulkomaalaisten ja heidän kanssaan toimineiden suomalaisten tekemistä rikoksista.

Tätä kirjoitettaessa tutkintavankeja on jo noin 500. Tutkintavankien vuosittainen keskimäärä on noussut vuodesta 1995 noin 50 prosenttia. Myös tutkintavankien määrää ovat nostaneet huumerikoksista syytteessä olevat ulkomaalaiset, lähinnä virolaiset. Samoin poliisin tiloissa pidettävien tutkintavankien määrä on lisääntynyt. Tällä hetkellä on poliisin suojissa huomattavasti yli 100 tutkintavankia.

RANGAISTUKSEN PITUUS VAIHTELEE

Vankeustuomion pituudet ovat vaihdelleet muutamasta kuukaudesta useaan vuoteen. Vuonna 2000 kaikkien huumauserikoksista tuomittujen vankeusrangaistusten keskiarvo oli 12,7 kuukautta. Törkeiden huumauserikosten keskipituus oli 27,4 kuukautta ja huumauserikosten 4,3 kuukautta. Huumauserikosten käyttöä koskevia erillistietoja ei ole oikeustilastoissa, mutta pelkästä käytöstä annetaan nykyisin yleensä vain sakkorangaistus, jos käyttö johtaa oikeuskäsittelyyn.

Huumerikollisten vankeusrangaistukset voivat olla jopa yhtä pitkiä kuin henkirikollisilla. Vuoden 2001 keväällä vankiloissa oli 36 huumerikoksista tuomittua vankia, joilla oli vähintään kahdeksan vuoden tuomio. Neljän vangin tuomio oli yli 12 vuotta. Näin pitkät rangaistukset koostuvat useista eri tuomioista ja sisältävät jopa vuosikausia jatkuneita rikosarjoja.

IKÄJAKAUMA MUUTTUNUT

Vankiloiden huumerikollisten ikäjakauma on muuttunut. Kasvu on tapahtunut erityisesti yli 30-vuotiaiden ryhmässä. Nuorten alle 21-vuotiaiden määrä on pysynyt likimain samana. Vankiloissa on kerrallaan ollut kymmenkunta huumerikoksista tuomittua nuorta. Kolmena viime vuotena myös 21–30-vuotiaiden määrä on pysynyt lähes ennallaan.

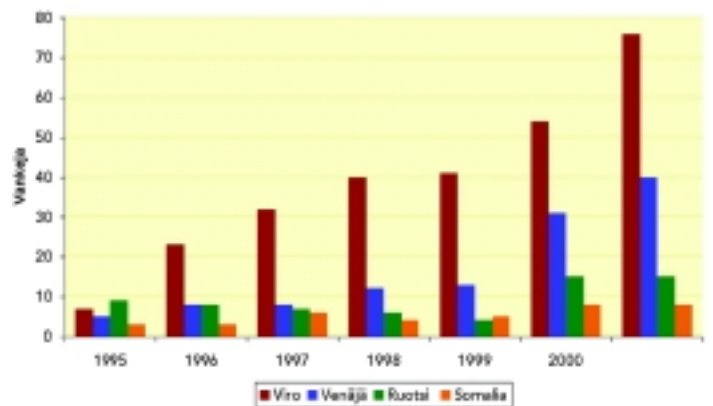
Haastattelin syksyllä 2000 nuoria ensikertaisia vankeja Keravan vankilan nuorisosastolla. Huumeiden käyttö oli yleistä, vaikka vankilaan oli jouduttu lähinnä omaisuusrikosten tähden. Neljästätoista pojasta lähes jokainen oli vapaudessa käyttänyt kannabistuotteita. Noin puolet myönsi kokeilleensa vahvempiakin aineita ja kaksi kertoi käyttäneensä suomensäisiä huumeita.

Moni nuori haastateltava ei ymmärtänyt hasiksen poltoa lainkaan huumeiden käytöksi. Haastatteluiden alku-

Huumerikos päär rikoksena vuosina 1986–2001; poikkileikkaus



Ulkomaalaisten vankien yleisimmät kansallisuudet vuosina 1995–2001 (1.5.)



vaiheissa aiheuttikin jonkin verran tulkintavaikeuksia se, oliko haastateltava ylipääntään käyttänyt huumeita vai ei. Haastateltavat olivat aloittaneet päihteiden käytön hieman yli 10-vuotiaina yleensä jossakin laitoksessa tai sijaiskodissa. Rikoksensa

he olivat lähes aina tehneet alkoholin ja usein myös yhdessä muiden päihdyttävien aineiden käytön seurauksena. ■

Erikoistutkija Timo Aho työskentelee OM:n kriminaalipoliittisella osastolla.

Päihdekuntoutus vakiintunut osaksi vankeinhoitoa

Vankeinhoidosta on tullut lyhyessä ajassa päihdekuntoutuksen merkittävä tuottaja ja kehitys näyttää jatkuvan. Toimintaan osallistuvien vankien määrä on noussut parista sadasta seitsemään sataan, ja vieläkin tärkeämpää on toimintarakenteen ja ohjelmien kehittyminen. Päihdekuntoutustyö on voinut kehittyä nopeasti sen jälkeen, kun siihen on osoitettu varoja valtion budjetissa.

Vankiloiden päihdekuntoutustyöllä on hennot vaikkakin pitkät juuret. Ainakin parikymmentä vuotta asiasta innostuneet työntekijät ovat tehneet pienimuotoista kuntoutustyötä. Aluksi yritettiin auttaa alkoholin kanssa vaikeuksiin joutuneita. Sitten huumausaineiden vyöry vankiloihin herätti kysymyksen järjestelmällisen päihdetyön tarpeesta. Vuonna 1999 vahvistettiin vuosiksi 1999–2001 vankeinhoitolaitoksen ensimmäinen päihdestrategia. Parhaillaan mietitään, jatketaanko sillä vai laaditaanko uusi strategia.

Kuntoutustoiminnasta vastaa vankeinhoito, joka toimii yhteistyössä päihdehuoltojärjestöjen ja myös kuntien kanssa. Esimerkiksi helsinkiläisiä vankeja koskevassa Kuntouttavan vankityön -ohjelmassa vankeinhoito ostaa työhön-

kuntoutustoiminnan Helsingin kaupungin sosiaaliviraston työtoimistolta. Vastavuoroisesti kaupunki järjestää vangeille tarvittavia sosiaalityön ja päihdehuollon tukipalveluja. Vapautuessaan vanki voi saumattomasti jatkaa työtoimiston työssä ja kaupungin järjestämissä tukipalveluissa.

Vankiloiden päihdekuntoutustyössä tavoitteena on strukturoidut toimintaohjelmat. Näin koulutettu perushenkilökunta kykenee järjestämään toiminnan eikä siinä olla liian riippuvaisia erityiskoulu-
tusta henkilökunnasta. Systemaattisen ohjelmatyön ajatukset lähtivät liikkeelle Anja Koski-Jänteen katsauksesta vankien päihteiden käytön vähentämismenetelmiin sekä vuosina 1996–1999 toteutetusta vankien päihdehuoltoprojektista.

Eräisiin ulkomaisiin vankeinhoidon päihdestrategioihin verrattuna suomalainen malli on laaja-alainen. Valvonnan lisäksi siihen kuuluvat haittojen ja kysynnän ehkäisy sekä kuntoutus. Lisäksi painotetaan yhteistyötä muiden yhteiskunnan toimijoiden, erityisesti vankien kotikunnan ja muun seuraamus- ja valvontajärjestelmän kanssa. Päihteiden vastainen toiminta perustuu vankien tunte-
mukseen ja lähityön menetelmiin.

ALUEELLINEN KUNTOUTUSJATKUMO ON TAVOITE

Vankeinhoidon päihdepolitiikassa on käynnistetty vankeinhoitoalue- ja laitospohjainen suunnittelutyö. Siinä pyritään alueellisesti rakentuvaan kuntoutusjatkumoon, jolla turvataisiin hoitoprosessin eri vaiheiden edellyttämät palvelut.

Se ei ole helppoa sillä nykyisiä laitoksia rakennettaessa ei kuntoutusajattelu ole päässyt vaikuttamaan. Monet laitokset ovat kaukana kaikesta, niin palveluista kuin asukkaidensa kotikunnista. Moni laitos joutuu toimimaan ”täyden palvelun laitoksena” ja jakamaan vähäisiä voimavarojaan mitä moninaisimpiin toimiin. Kuntoutusajattelu puoltaisi nykyistä selkeämpää alueellista ja valtakunnallista työnjakoa ja porrastusta laitosten välille.

Toimintojen organisoiminen vankeinhoitoalueittain antaa jo paremmat mahdollisuudet rakentaa kuntoutusjatkumoa. Tällä hetkellä keskite-
tysti tarjotaan yhteisöhoito-ohjelmia sekä eräitä pitkiä kuntoutusohjelmia. Myös vieroitus-
hoito on keskitettyä. Sen sijaan erilaisia päihteettö-
myyttä tukevia informointi-

Ohjelmat ovat monipuolistuneet ja kehittyneet, kun työntekijät ja laitokset ovat voineet kehitellä omia ohjelmiaan ja tilaa on annettu myös eri päihdehuoltojärjestöjen hoito-ohjelmille.

ja motivointiohjelmiä sekä muita lyhytohjelmat pyörii lähes joka laitoksessa.

KUNTOUTUSPROSESSI ORGANISOINNISSA

Kuntoutusprosessissa on viisi vaihetta. Ensimmäinen on selvittämisvaihe, jossa arvioidaan kuntoutustarve (vangin työ- ja toimintakyvyn arvio, päihdekartoitus) ja hoidetaan akuutit vieroitustilat (suljettu katkaisuhuolto-osasto) ja päihdesairaudet, informoidaan ja motivoidaan.

Toisessa vaiheessa laaditaan moniammatillisesti kuntoutussuunnitelma niille, jotka haluavat kuntoutukseen. Pakkohoitoa vankiloiden päihdekuntoutus ei sisällä. Vangin ohella kuntoutusta suunnittelemaan pyritään saamaan kotikunnan edustaja. Suunnitelmaa päivitetään sen mukaan miten kuntoutus edistyy.

Kaikkia koskee kolmas vaihe, sijoittaminen. Vanki tulee sijoittaa ”oikein” myös päihdestatuksensa mukaan: kuntoutuvat on pidettävä erillään ”diilereistä”.

Neljännessä vaiheessa käynnistyy kuntoutukseen sitoutuneille varsinainen ohjelma (teemaosastot/yhteisöhoito-osastot, ryhmäohjelmat) tai sijoittaminen sitoumusosastoille (sitoutuminen, päihdetestit).

Toiminta vaihtelee informointi- ja motivointiohjelmita alle neljän kuukauden ryhmäohjelmiin, yli neljän kuukauden intensiiviohjelmiin tai yhteisöhoito-ohjel-

miin. Lisänä järjestetään mahdollisuuksia erilaisiin jatkokuntoutukseen ja tukipalveluihin (esim. AA, NA, perheleirit, sijoitukset laitoksen ulkopuolelle päihdehuoltoon). Osa ohjelmista ostetaan päihdehuoltojärjestöiltä.

Viimeisessä vaiheessa keskitytään päihderiippuvaisen vapautteen integrointiin. Eriytyisen tärkeä tämä vaihe on pitkäaikaisvangeille, joilla eväät vapautteen saattavat olla heikot. Vangin valmiuksia selviytyä kriittisistä ensimmäisistä kuukausista vapaudessa vahvistetaan retkahduksen ehkäisyohjelmilla, vangin sijoittamisella laitoksen ulkopuolelle työhön ja koulutukseen sekä valmentamalla itsenäiseen asumiseen.

Millaista laitospuitteita päihdekuntoutusprosessi sitten edellyttäisi? Ensimmäisen, toisen ja kolmannen vaiheen sekä osa neljännen vaiheen ohjelmista olisi tarkoituksenmukaista keskittää alueen sijoittajayksiköihin. Niissä olisi myös tarkoituksenmukaiset suljetut vieroitushoito-osastot. Psykiatriset tapaukset ja pitemmät vieroituskaksot sen sijaan hoidettaisiin valtakunnallisissa yksiköissä vankimielisairaaloissa ja vankisairaaloissa. Nykytilanteessa tällainen selkeä toimintamalli on vielä kaukana.

Mallin mukaan sijoittajayksiköistä kuntoutus jatkuisi sijoituslaitoksissa, jotka olisivat kukin erikoistuneet joihinkin toimintoihin. Tällaisia ovat tällä hetkellä mm. alueellisesti organisoituva Kiskon

yhteisöhoitoa, Kalterit taakse-kurssia tai valtakunnallisesti keskitetty Kristillisen päihdekuntoutus Vaasan vankilassa.

LAADUNVARMISTUS ALKAMASSA

Kuinka paljon todella tarvitaan erilaisia ohjelmia? Ei kai vankiloista olla tekemässä kuntoutuslaitoksia?

Ohjelmat ovat monipuolistuneet ja kehittyneet, kun työntekijät ja laitokset ovat voineet kehitellä omia ohjelmiaan. Vankeinhoito on antanut tilaa myös eri päihdehuoltojärjestöjen hoito-ohjelmille. Paljon on opittu tekemällä yksin ja yhdessä. Ohjelmia on ”jalostettu” kun niistä on laadittu sekä laitosten omia että järjestöjen laatimia käsikirjoja. Käsikirjoja on jo 19 ja erilaisia käynnissä olevia päihdeohjelmia kolmisenkymmentä.

Seuraava vaihe on ohjelmien laadun varmistaminen. Vastikään on päätetty vankiloiden toimintaohjelmien hyväksymismenettelystä ja siihen liittyvän asiantuntijaryhmän asettamisesta.

Rikosseuraamusvirasto on hyväksynyt ohjelmien arviointiperusteet, joiden avulla pyritään varmistamaan, että ohjelmat vaikuttavat vankien syrjäytymiskehityksen katkeamiseen ja uusintarikollisuuden vähenemiseen. Tänä vuonna käynnistyy myös eräiden ohjelmien kehittämiseen tähtäävä toimintatutkimus, jossa olisi mukana vankienhoidon ulkopuolinen tutkijataho.

Vielä tarvitaan päihde- ja kuntoutustyön seurantarjestelmä. Tältä osin työ tehdään osana tulevaa vankitietojärjestelmää. Siihen liitetään osoittimia, joilla arvioidaan päihdetyön vaikuttavuutta ja vaikutuksia.

VAROVAISIA ARVIOITA TULOISTA

Toistaiseksi on vaikea arvioida päihdestrategian tuloksia. Kuitenkin päihdestrategia on kuluneen kolmen vuoden aikana vakiintunut osaksi arkipäivän vankeinhoitoa. Kriittikki on ollut vaimeaa. Erityisesti media mutta myös päätöksentekijät ovat tukeneet vankienhoidon uutta roolia päihdeiden vastaisessa työssä ja kuntoutustoiminnassa.

Jotain myönteistä kertovat myös eräät seurantatiedot laitosten huumeetavarikkojen, vankien huumeiden käytön ja uusintarikollisuuden kehityksestä. ■

Kirjoittaja on Kriminaalihuoltosäätiön toiminnanjohtaja.

Tehokas huumetyö ei perustu taikuuteen

Tampereen huumeopilotiksi nimetyssä tutkimushankkeessa kuunneltiin sosiaali- ja terveystoimen, nuoriso- ja opetustoimen sekä poliisin kuvauksia paikallisesta huumetyöstä ja käsityksiä sen vaikuttavuudesta. Työntekijöiden kokemukset huumerajunnon toimenpiteiden vaikutuksista ovat huomattavasti positiivisempia kuin evaluaatiotutkimusten tulokset.

Sisäasianministeriön ja Tampereen kaupungin käynnistämässä tutkimushankkeessa selvitettiin mm., riittävätkö työntekijöiden resurssit kohtaamaan huumeasiakkaiden tarpeet ja palveluiden kysynnän. Haastatteluisia etsittiin toiminnan ongelmakohtia, joihin on tarvetta luoda poikkihallinnollisia yhteistyömalleja. Lisäksi selvittiin huumeiden käyttäjien ja paikallisen huumeekulttuurin ominaispiirteitä. Käytännön viisauden ja kokemusten ohella etsittiin tutkimustietoa ulkomailla käytetyistä huumeiden ehkäisy- ja torjuntamenetelmistä.

KOHDERYHMÄ MÄÄRITTÄÄ KEINOT

Huumeinterventioiden onnistumisen lähtökohtana on se, että toimenpiteet kohdistetaan suoraan ongelman aiheuttajaan, eikä tyydytä vain korjaamaan huumeiden käy-

tön seurauksia.

Nuorilla huumeiden kokeilu ja käyttö on seurausta epäonnistumisen kokemusten ja huonon itsetunnon aiheuttamasta syrjäytymiskehityksestä tai elämysten hakemisesta sisäiseen tyhjyyteen. Haastatellut viranomaiset ovat sitä mieltä, että harvoin nuoret tarvitsevat suoranaista huumehoitoa, vaan mielenterveydellisiä ja lastensuojelullisia palveluita.

Pitkän huumeuran omaavilla huumeiden käyttö on syy tai selittävä tekijä syrjäytymiskehityksen jatkumiselle ja vaikealle psykososiaaliselle tilanteelle. Heidän kohdallaan huumeriippuvuuden hoito on ensisijainen, ja vasta kuntoutumisprosessin edetessä huomio voidaan kohdistaa asunto- tai työllisyysasioihin.

Viranomaisten pitävät ammattikunnasta riippuen oheisrikollisuutta, näköalattomuutta, moniongelmaisuuksia ja

vanhemmuuden puutetta kaikkein huolestuttavimpana huumeiden käyttöön liittyvänä tekijänä.

ERILAISIA TAVOITTEITA, YHTEINEN PÄÄMÄÄRÄ

Useiden eri ammattikuntien edustajien mielestä huumeiden käyttäjien tai syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten määrään ei voida vaikuttaa poliisin tai sosiaali- ja terveystoimen viranomaisten toimenpiteillä, vaikka näillä pystytään lievittämään huumeiden käytöstä aiheutuvia haittoja.

Viranomaistyöllä uskotaan olevan huumeilannetta ja yleistä ilmapiiriä rauhoittava vaikutus yhteisössä. Verkostoitumisen ja työnjaon avulla voidaan turvata työntekijöiden työssä jaksaminen, tasata asiakasvirtoja sekä taata monipuolisten palveluiden nopea saatavuus. Huumeiden käytön kehittymistä yhteis-

kunnallisena ilmiönä pyritään seuraamaan, mutta muutosten ennakointi tai huumeilanteen hallinta saattavat olla ylimitoitettuja tavoitteita.

Eri toimijoilla on osittain erilaisia tavoitteita ammatista ja henkilökohtaisista asenteista riippuen:

- poliisi pyrkii lisäämään turvallisuutta ja vähentämään rikollisuutta
- terveystoimi kuntouttamaan huumeiden käyttäjiä ja vähentämään käytöstä aiheutuvia haittoja
- matalan kynnyksen toimipisteet neuvomaan riskittömämpien käyttötapojen ja solmimaan viranomaiskontaktin käyttäjään
- sosiaalitoimi luomaan kuntoutumista edistävät olosuhteet ja auttamaan arkielämässä selviytymistä
- mielenterveystoimi lisäämään psyykkistä hyvinvointia, nuorisotoimi katkaisemaan syrjäytymiskehityksen ja

opettamaan vaihtoehtoisia elämäntapoja – opetustoimi lisäämään henkistä pääomaa ja jakamaan tasa-arvoisia mahdollisuuksia tulevaisuutta varten sekä – lastensuojelu korjaamaan huono-osaisuuteen liittyviä tekijöitä.

Poliittiset päättäjät puolestaan ovat kiinnostuneita toimenpiteiden ja palveluiden kustannuksista, joita aiheutuu siitä, kun tuetaan huono-osaisia kansalaisia tai siitä, ettei heidän syrjäytymiskehityksensä puututa ajoissa.

PUUTU, HOIDA JA KONTROLLOI

Ulkomaisissa tutkimuksista ja haastatteluaineistosta nousee kolme erityisen tehokkaaksi todettua interventiota. Riittävän varhaista puuttumista pidetään yhtenä tärkeimmistä menetelmistä huumeiden käytön ja ongelmien syvenemisen ehkäisyssä. Toiseksi painotetaan hoidon pitkäkestoisuutta ja hoitotutkimuksissa erityisesti korvaushoitoa. Kolmanneksi avaintoiminnaksi nimettiin poliisin käyttäjätason kontrolli ja huumekaupan kitkeminen.

Toimenpiteet ovat ikivanhoja ja joka päivä käytössä ympäri maailmaa. Paikallisella tasolla niiden käytännön toteutukseen liittyy vaikeuksia.

Etsivällä työllä on tutkimusten mukaan huomattava vaikutus nuorten rikollisen käyttäytymisen ja päihteiden ongelmakäytön vähentämisessä sekä syrjäytyneiden nuorten sosiaalisessa sopeutamisessa. Viranomaiset tai muut aikuiset voivat havaita oirehtivia nuoria ja keskittää voimavaroja hänen auttamisekseen.

Tukipalveluihin ohjaaminen ei onnistu, jos palveluissa

on ruuhkaa, nuoret eivät halua ottaa apua vastaan, viranomaiset eivät tiedä kunnan tarjoamista mahdollisuuksista tai he siirtävät toimintavastuun muille viranomaisille.

Varhaiseen puuttumiseen liittyy myös eettinen ongelma, sillä liian aikainen puuttuminen herättää vastarintaa ja rikkoo henkilön itsemääräämisoikeutta. Tämä korostuu muun muassa lastensuojeluviranomaisten työssä, kun harkitaan huostaanotto- ja sijoituskysymyksiä. Lastensuojeluviranomaisen mielestä ”varhaiseen puuttumiseen panostaminen vaikuttaa korjaavien palveluiden asiakunnan ongelmien tasoon ja asiakasmäärään. Toisaalta, jos varhaisiin toimenpiteisiin ei panosteta, niin korjaavat toimenpiteet ovat sitäkin raskaampia”.

Hoitohenkilökunnan mukaan ”vaikeutena ei ole niinkään löytää asiakkaalle hoitopaikkaa kuin saada heidät motivoituneiksi hakeutumaan hoitoon ja keskeyttämään poukkoilu hoitopaikkojen ja kadun välillä”. Huumeongelmaa ei voida poistaa pelkästään palveluita lisäämällä, sillä ”jos saadaan uusia hoitopaikkoja, niin ne tulevat varmasti heti täyteen ja vaikka palkattaisiin uusia työntekijöitä, niin ruuhkat olisivat taas edessä hetken kuluttua”.

Kaikkein suurimpana ongelmana pidetään sitä, että huumeasiakkaat asioivat monissa paikoissa samanaikaisesti ja vievät aikaa motivoituneilta asiakkailta ja kuluttavat päihdehuollon muutenkin riittämättömiä resursseja. Taloudelliset resurssit vaikeuttavat pitkien hoitojaksojen toteuttamista.

Tamperelaiset huumeiden käyttäjät suosivat amfetamiinia ja subutexiä, joten korva-

ushoidon lisääminen ei ole ratkaisu huumeriippuvaisten tilanteeseen. Tampereen huumehoitopalvelut ovat hyvin jäsentyneet ja palveluketjut ovat selkeät. Hoidon organisoinnissa ilmeni kuitenkin kaksi vaikeutta. Päihdehuollon työntekijöiden mielestä perustasolta siirretään osamattomuuteen vedoten huumeiden käyttäjät päihdehuollon palveluihin, vaikka monet asiat voitaisiin hoitaa esimerkiksi sosiaalitoimistossa ja terveysasemalla. Toiseksi päihdehuollon sidosryhmillä ei ole selviä toimintamalleja, minne ohjata mielenterveysongelmista kärsivä huumeiden käyttäjä tai päihdeongelmainen peruskoululainen.

Huumeiden tarjonnan vähentäminen vaikuttaa huumeiden käyttöön monella tavalla. Poliisin toiminta huumerikollisuuden parissa lisää turvallisuuden tunnetta ja vähentää oheisrikollisuutta. Poliisin huumeriippuvuuden vaikutusta myös muiden viranomaisten työhön, jos huumeiden kontrolli estää uusien käyttäjien rekrytoimisen ja rohkaisee huumeiden käyttäjiä hakeutumaan hoitoon.

Poliisitoimilla nähdään olevan ensisijainen merkitys huumeiden saatavuuden rajoittamisessa ja symbolinen luottamusta lisäävä vaikutus. Poliisin toivotaan osallistuvan ehkäisevään päihdetyöhön kouluissa ja vapaa-ajan toiminnoissa. Poliisi halutaan mukaan varhaiseen puuttumiseen muiden viranomaisten tukena sekä hoitonojaukseen huumerikoksesta epäiltyjen henkilöiden parissa. Eri-suuntaisten toivomusten ristipaineessa poliisit kaipaisivatkin linjausta siitä, mihin toimiin heidän tulee sitoutua ja mihin he voivat halutessaan osallistua.

KOKEMUKSET OVAT ROHKAISEVIA

Työntekijöiden kokemukset huumeiden ehkäisyn ja torjunnan toimenpiteiden vaikutuksista ovat huomattavasti positiivisempia kuin evaluatitotutkimusten tulokset. Hoitotutkimuksissa hoitotuloksia varjostavat keskeyttäneiden, rikollista toimintaa jatkavien tai huumeiden käyttöön uudelleen ajautuvien korkea osuus.

Tutkimukset osoittavat, että varhaisen puuttumisen toimenpiteillä ei tavoita tai sitouteta vaikeimmin huumeita rikosuralla ajautuneita nuoria. Kontrollin vaikutuksia selvittäneet tutkimukset väittävät, että huumeiden käyttäjät eivät pidä kiinnijäämisriskiä merkittävänä uhkana, vaan kontrollia välttämällä huumeita välttämällä poliisien sekä sosiaali- ja terveystoimen vaikutuspiiristä.

Haastatellut viranomaiset uskovat työnsä tehokkuuteen ja vaikuttavuuteen, vaikka he eivät pystyisikään osoittamaan, että toivotut muutokset johtuvat heidän työstään eikä jostakin ulkopuolisesta tekijästä. Tärkeintä on se, että asiakkaiden käyttäytymisessä ja elämäntilanteessa tapahtuu mittavia parannuksia.

Tamperelaisen ”hiljaisen tiedon” mukaan huumekekeluja voidaan estää ja huumeriippuvaiset kuntouttaa. Näihin tavoitteisiin voidaan päästä usealla eri tavalla, eri pituisen ajan kuluessa sekä erilaisilla taloudellisilla ja ammatillisilla panostuksilla. ■

Tuula Kekki on tutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Tutkimustietoa suomalaisten huumeiden käytöstä

Huumekokeilut lisääntyivät ja ongelmakäyttäjien määrä kasvoi uudelle tasolle 1990-luvun Suomessa. Samalla huumeongelma sai entistä vakavamman luonteen. Uusimmat tutkimustulokset tuntuvat kuitenkin viittaavan siihen, että kasvu olisi pysähtynyt, mutta jatkosta kukaan ei tiedä.

Suomessa tapahtunut muutos heijasti monessa kehittyneessä maassa todettua trendiä, jonka taustalta voidaan löytää myös yleisempiä yhteiskunnallisia tekijöitä. Myöhäismodernissa kulttuurimurroksessa huumeet saivat uusia sosiaalisia merkityksiä sekä mielihyvän, huvittelun ja bailaamisen että helpotuksen ja ahdistuksen vähentämisen tuottajina.

Kulutusyhteiskunnan ruokkima, arkitajunnan rajat ylittävä erilaisten kokemusten metsästyksen suuntautui – enemmän tai vähemmän riskitietoisesti – muun muassa huume-kokeilujen elämymaailmiin. Ja toisaalta kilpailua ja markkinoita korostava yhteis-

kuntakehitys lisääntyvine valikoinnin ja ulossulkemisen mekanismeineen oli omiaan vahvistamaan huumeiden käytön ja sosiaalisen syrjäytymisen välisiä yhteyksiä.

HUUMEKIRJON KASVU

Suomessa käytettiin 1980-luvulla ennen muuta kannabista ja amfetamiinia. Kokaiinia ei juurikaan esiintynyt. Heroiinia oli vaikea saada ja sen käyttö oli vähäistä. Sieniä keikeltiin jossain määrin, mutta muiden hallusinoogeenien käyttö oli harvinaista.

Ainevalikoiman laajentuminen on yksi muutoksen tunnusmerkeistä. 1990-luvulla huumeikäyttöön tuli monia

uusia synteettisiä yhdisteitä. Niistä tunnetuimpia lienevät ekstaasi eli MDMA (3,4-metyleenidioksimetamfetamiini) ja GAMMA eli GHB (gammahydroksibuturaatti).

Uutta huumeetuotantoa edustivat ns. designer-huumeet, joilla tarkoitetaan huumeaineiksi määritellyistä psykoaktiivisista aineista kehitettyjä uusia johdannaisia. Niillä on alkuperäisen aineen kaltaisia vaikutuksia, mutta uuden molekyyliarakenteensa vuoksi niitä ei ole luokiteltu lainsäädännössä huumeiksi. Näiden aineiden valikoimaa laajennetaan jatkuvasti lainsäädännön muutoksia kiertäen. Synteettisten huumeiden uutuusvalikoiman on jo niin



LEHTIKUVA / STR / RIKU ISOHELLA

Myöhäismodernissa kulttuurimurroksessa huumeet saivat uusia sosiaalisia merkityksiä sekä mielihyvän, huvittelun ja bailaamisen että helpotuksen ja ahdistuksen vähentämisen tuottajina.

laaja ja sofistikoitunut, että sen sisäisten nyanssien tunnistaminen vaatii jo melkoista farmakologista erityisosaamista.

Myös perinteisten huumeiden suosio on kasvanut. Kanabiksen käyttö on lisääntynyt voimakkaasti nuorten keskuudessa viime vuosiin saakka. Huumekulttuuristen traditioiden aaltoilua ja uudelleen muovautumista kuvastaa se, että 1960-luvun psykedeelikulttuurin muotiaine LSD nousi 1990-luvulla uudelleen kiinnostuksen kohteeksi. 1980-luvun menestyshuumeisen juppi-kulttuurin kansainvälinen muotihuume kokaiini soveltuu ominaisuuksiltaan myös 1990-luvun energiseen tanssi- ja juhlimiskulttuuriin. Amfetamiini on kuitenkin näissäkin yhteyksissä Suomessa kokaiinia yleisempää.

HEROIIININ TULO

Huumeiden ongelmakäyttö tarkoittaa eurooppalaisessa

asiantuntijasanastossa erittäin vaarallisina pidettyjen aineiden yleensä suonensisäistä käyttöä, joka johtaa riippuvuuteen tai aiheuttaa käyttäjälle vakavia terveydellisiä tai sosiaalisia haittoja. Suomessa ongelmakäyttö on pitkään ollut lähinnä amfetamiinin tai lääkkeiden ja alkoholin sekkäyttöä.

Perusteellinen muutos tapahtui 1990-luvulla. Neuvostoliiton hajoaminen ja siihen kytkeytyvät muut itärajan takaiset muutokset toivat heroinin Suomen huumemarkkinoille. Keskusrikospoliisin tietojen mukaan merkittävä käänne tapahtui vuoteen 1998 tultaessa. Afganistanista tuotu valkoinen heroinin valtasi Venäjän kasvavat huumemarkkinat ja levisi sitä kautta nopeasti myös Suomeen.

Heroinin hinnan romahtaminen edisti sen käytön lisääntymistä. Siitä puolestaan johtui heroinistien hoidontarpeen kasvu ja edelleen hoidossa käytettyjen lääkeopioi-

dien väärinkäytön lisääntyminen. Joidenkin pääkaupunkiseudun hoitopaikkatietojen mukaan noin viidesosa hoitoon hakeutuneista opiaattien käyttäjistä käytti ensisijaisena päihteenään buprenorfiinia (Subutex ja Temgesic). Joillakin pienemmillä paikkakunnilla buprenorfiini on saattanut olla jopa yleisimmin käytetty opioidi.

Euroopassa huumeongelman kovan ytimen muodostava heroinin käyttökulttuuri on näin saanut jalansijan myös Suomessa. Dramaattisimmin tämä on näkynyt huumekuolemien lukumäärän kehityksessä. Esimerkiksi julkisuudessa runsaasti huomiota saaneet Turun huumekuolemat 1998–2000 ovat olleet heroiniinimyrkyksiä.

Vuonna 1998 hiv-epidemia iski suomalaisten piikkikäyttäjien keskuuteen. Hiv-tartunta todettiin tuolloin 19 piikittäjältä. Seuraavan vuonna uusien tartuntoja oli 84 eli joka toinen kaikista uusista

hiv-tapauksista. Vuoden 2000 hiv-tartunnoista 56 oli huume-tapauksia, ja niiden osuus noin 40 prosenttia kaikista tapauksista. C-hepatiittitartunta johtuu useimmiten huumeiden suonensisäisestä käytöstä. Niitä todetaan vuosittain noin 1700.

VÄESTÖKYSELYJEN TIETOA

Väestölle suunnatut kyselytutkimukset ovat huumeitilanteen seurannan keskeinen väline. Tuorein huume-kysely on syksyiltä 2000. Tutkimuksen kohdejoukko edustaa Ahvenanmaalla asuvia lukuun ottamatta kaikkia 15–69-vuotiaita suomalaisia, joiden äidinkieli on suomi, ruotsi tai saame. Lisäksi laitoksissa asuva väestö ja vailla vakituista asuntoa olevat on jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 1 789 suomalaista (vastausprosentti 72).

Joka kymmenes (9,8 %) suomalainen ilmoitti käyttä-

Kasvukehityksen taantuminen näyttää selkeimmältä huumekekeiluille kaikkein otollisimmissa väestöryhmissä: nuorissa ja pääkaupunkiseudulla asuvissa.

➔ neensä tai kokeilleensa jotta-kin laitonta huumausaineita ainakin kerran elämässään. Suosituin aine oli kannabis: 9,3 % vastaajista kertoi joskus elämässään käyttäneensä hasista tai marihuanaa.

Amfetamiinin käytöstä raportoi yksi prosentti vastaajista, ja kokemukset muista huumausaineista olivat vieläkin harvinaisempia: kokaiini 0,6 %, LSD 0,4 % ja huumavaivat sienet 0,4 %.

Vain 0,6 % kertoi ekstaasin käytöstä, eli sen käyttö on edelleenkin rajoittunut vain joihinkin erityisryhmiin. Heroiinista kertoi 0,2 % vastaajista.

Rauhoittavia tai unilääkkeitä ilmoitti joskus käyttäneensä päihteenä 4,5 % vastaajista ja liuottimia kertoi käyttäneensä päihteenä 1,9 % vastaajista.

Useimmat käyttökokemukset olivat jo vanhoja. Niinpä viimeksi kuluneen vuoden ai-

kana jotain laitonta huumetta oli käyttänyt vain kaksi sadasta (2,3 %) ja viimeksi kuluneen kuukauden aikana harvempi kuin yksi sadasta (0,7 %) suomalaisesta.

ONGELMAKÄYTÖN YLEISYYS

Väestötutkimuksissa kovien huumeiden, erityisesti amfetamiinin ja heroinin, ongelmakäyttäjät jäävät helposti aliedustetuiksi. Heitä on vaikea tavoittaa. Monet ovat sosiaalisesti syrjäytyneitä: laitoshaksot ovat tavallisia ja pysyvä asunto ja osoite puuttuvat. Esimerkiksi huumehoitoon hakeutuneista noin viidesosa on asunnottomia. Lisäksi ongelmakäyttäjät saattavat olla keskimääräistä haluttomampia vastaamaan kyselyyn, vaikka heidät tavoitettaisiinkin.

Ongelmakäyttäjien määrän arvioinnissa joudutaankin käyttämään muita menetel-

miä. Kansainvälisesti huumeiden ongelmakäyttäjien määrää arvioidaan yleisesti yhdistämällä erilaisia rekisteritietoja. Suomessa on käytetty neljää rekisteriä: sairaaloiden hoitoilmoitusrekisteriä, poliisin rikosilmoitusrekisteristä, Kansanterveyslaitoksen rekisteriä huumaantuneena ajaneista ja valtakunnallisesta tartuntatautirekisteriä.

Tulosten mukaan vuonna 1999 Suomessa oli noin 11 000–14 000 amfetamiinin tai opiaattien ongelmakäyttäjää. Näistä 70–80 % käytti amfetamiineja. Naisten osuus oli vajaa neljännes ja 15–25-vuotiaiden nuorten lähes puolet (40–50 %). Ongelmakäyttäjistä noin 40 % asui pääkaupunkiseudulla.

ONKO KASVU TAITTUMASSA?

Suomessa on 1990-luvun alusta lähtien tehty verrattain edustavia väestötutkimuksia huumeiden käytöstä, joiden perusteella voidaan arvioida tapahtuneita muutoksia (ks. kuvio). Vuosina 1992 ja 2000 aineistot hankittiin juomatapatutkimuksen haastattelujen yhteydessä ja vuonna 1998 tiedot kerättiin postitse toimitetulla lomakkeella.

Kahden juomatapatutkimuksen (1992 ja 2000) lukujen vertaaminen vahvistaa havaintoa huumausaineiden käytön voimakkaasta yleistymisestä 1990-luvulla. Karkeasti ottaen huumekokemukset näyttäisivät kaksinkertaistuneen 1990-luvun kuluessa. Naisten osalta käyttökoke-

mukset ovat lisääntyneet jonkin verran enemmän kuin miehillä, eli sukupuolierot ovat hiukan tasoittuneet. Kuitenkin edelleenkin miehet kuitenkin käyttävät laittomia huumeita useammin kuin naiset.

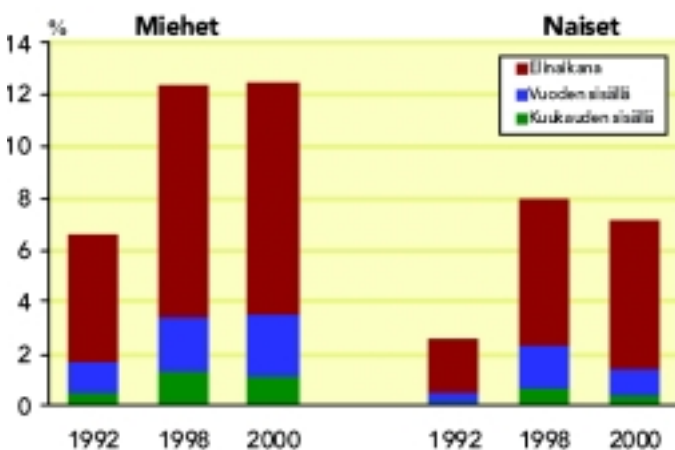
Vuosien 1998 ja 2000 välillä ei ole juurikaan eroja, mikä kertoo siitä, että huumeiden käyttö ei olisi enää viime vuosina jatkunut. Aineistot on kerätty eri tavoilla, mutta tästä johtuvat mahdolliset vääristymät eivät voisi peittää alleen ainakaan voimakasta kasvua.

Kasvukehityksen taantuminen näyttää selkeimmältä huumekekeiluille kaikkein otollisimmissa väestöryhmissä: nuorissa ja pääkaupunkiseudulla asuvissa.

Ylellä ei voida tietää, onko kasvukehityksen tasaantumisessa kysymys pysyvästä käänteestä vai ainoastaan väliaikaisesta pysähdyksestä ennen uutta nousua. Tutkimusten mukaan nuorilla on tuttavapiirissään runsaasti kontakteja huumeiden käyttäjiin, mikä tarjoaa pohjaa kasvulle. Mutta jos merkit kasvun kylläntymisestä ovat todellisia, myös päinvastainen kehityskulku on mahdollinen. Tässä suhteessa elämme siis kriittistä vaihetta. ■

Pekka Hakkarainen toimii erikoistutkijana Stakesissa.

Huumeiden käyttö



Lähteet: Juomatapatutkimus 1992; Huumeikysely 1998; Juomatapatutkimus 2000.

Huumausaineet EU-maissa

Huumeiden käytön ja ongelmakäytön levinneisyyden, huumeisiin liittyvien infektiosairauksien, huumehoidon ja huumekuolemien avulla voidaan vertailla huumeongelman vakavuutta eri maissa. Luotettavia tietoja on toistaiseksi saatavilla kahdeksasta EU-maasta.

Portugalissa sijaitseva huumausaineiden seurantakeskus EMCDDA tuottaa vuosittain raportin Euroopan unionin huumeongelmasta. Tuorein raportti ilmestyi lokakuussa 2001 ja tämän artikkelin tiedot perustuvat raportin ensisijassa vuotta 1999 koskeviin tietoihin.

Indikaattoreina EMCDDA käyttää huumeiden käytön levinneisyyttä, ongelmakäytön levinneisyyttä, huumeisiin liittyviä infektiosairauksia, huumehoitoa sekä huumekuolemia. Keskus on myös laatinut ohjeet näiden viiden tärkeimmän epidemiologisen indikaattorin keruuseen.

Standardoituja tietoja ei ole vielä kaikista jäsenmaista.

Kohtuullisen vertailukelpoisia tietoja kaikista indikaattoreista saadaan Suomen lisäksi Ruotsista, Tanskasta, Hollannista, Irlannista, Iso-Britanniasta, Ranskasta ja Espanjassa. Lisäksi joissain tarkastelussa ovat mukana Portugali ja Italia.

Huumeiden käyttöä ja kokeiluja mitataan ensisijassa väestökyselyin, joista saadaan luotettavaa tietoa vain kannabiksen osalta.

NUORTEN KOKEILU-KÄYTTÖ SEURAA AIKUISTEN KÄYTÖN TASOA

Joskus elämänsä aikana kannabista kokeilleita aikuisia on Suomessa noin 10 prosenttia ja Ruotsissa ja Saksassa noin

13, kun taas Tanskassa, Hollannissa, Irlannissa, Ranskassa, Espanjassa ja Iso-Britanniassa kokeilleita on 20–25 prosenttia aikuisväestöstä.

Nykyistä huumeiden käyttöä esittää kuvio 1 (s.24). Siinä aikuisten elinikäiskäytön rinnalla esitetään 15–16-vuoden ikäisten elinikäiskäyttö (tiedot vuosilta 1997–1999), joka lienee tapahtunut parin vuoden kuluessa mittaamisajankohdasta. Lisäksi esitetään nuorten aikuisten ja kaikkien aikuisten viimeisen vuoden aikaiset käyttöluvut.

Nuorten kokeilukäyttö näyttää eri maissa seuranneen aikuisten elinikäiskäytön tasoa. Kun aikuisten elinikäiskäyttö on korkealla tasolla,

myös nuorten huumeekokemukset ovat vähintään samalla tasolla. Sen sijaan kaikissa ikäryhmissä nykytilanne saattaa vaihdella suuresti jopa korkean elinikäiskäytön maissa.

ONGELMAKÄYTÖN YLEISYYS VAIHTELEE

Huumausaineiden ongelmakäytöllä tarkoitetaan yleisesti opiaattien, kokaiinin tai amfetamiinien käyttämistä pistämällä tai muuten pitkäaikais- tai säännöllistä käyttöä.

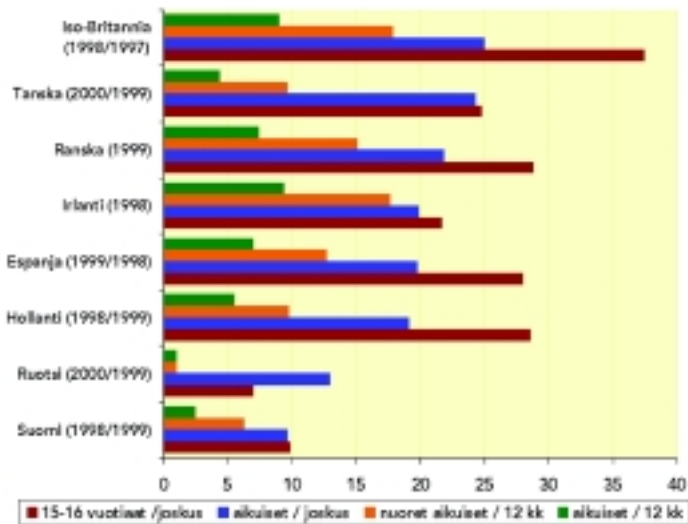
Ongelmakäyttöä on eniten Isossa-Britanniassa mutta myös Portugalissa ja Italiassa, joissa on arviolta 5–8 huumeiden ongelmakäyttäjää tuhatta 15–64-vuotiasta asukasta kohti. Tanskassa, Ranskassa, ➔



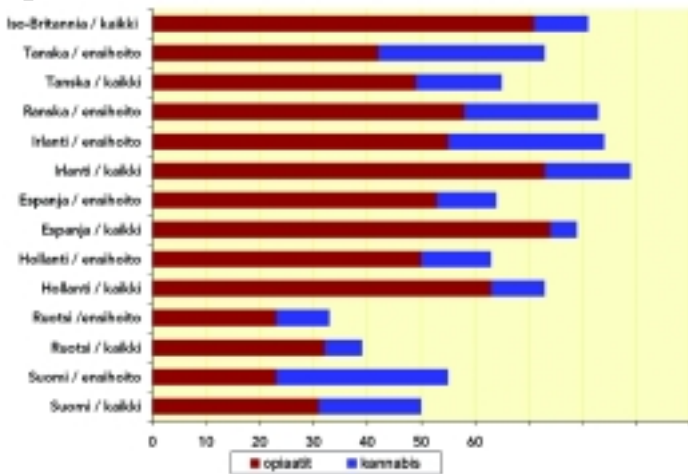
LEHTIKUVA / MARKKU ULANDER

Huumeiden käyttöä ja kokeiluja mitataan ensisijassa väestökyselyin, joista saadaan luotettavaa tietoa vain kannabiksen osalta.

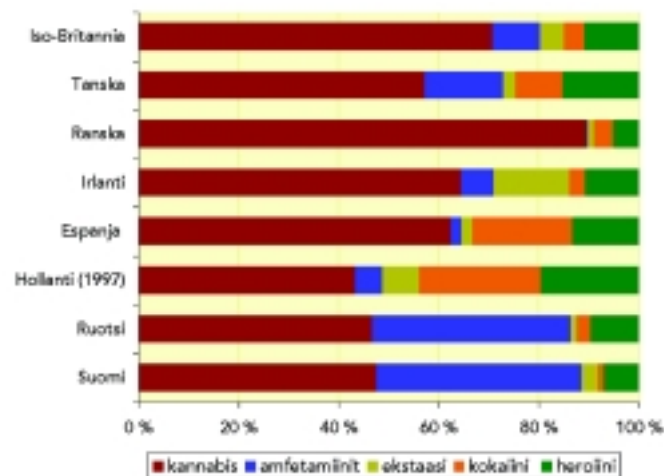
1. Huumeiden kokeilu ja käyttö (aikuiset/nuoret) eri EU- maissa



2. Huumehoitoon hakeutumisen syynä opiaatit tai kannabis



3. Huumausainetakavarikkojen lukumäärien osuudet aineittain eräissä EU- maissa



Irlannissa, Espanjassa, Suomessa ja Ruotsissa on noin 3–5 ongelmakäyttäjää tuhatta asukasta kohden ja Hollannissa vain 2–3 tuhatta asukasta kohden.

Suomen ja Ruotsin ongelmakäyttäjäluvut ovat korkeammat kuin huumeiden käytön levinneisyys antaisi olettaa. Näiden maiden arvioissa on kuitenkin mukana opiaattien käyttäjien lisäksi paljon amfetamiinien käyttäjiä, kun taas esimerkiksi Hollannissa arviot on laskettu vain hoitoon hakeutuneiden opiaattien ongelmakäyttäjien perusteella.

Perinteisesti huumausainneiden ongelmakäyttöön on liitetty heroiinin käyttö, mutta varsinkin sen suonensisäinen käyttömuoto on vähenevässä esimerkiksi Ranskassa, Hollannissa ja Espanjassa. Samaan aikaan kokaiinin ongelmakäyttö on lisääntynyt.

Irlannissa ja Isossa Britanniassa erityisesti nuorten aikuisten heroiinin käyttö näyttää kuitenkin lisääntyvän. Kasvua on todettu myös Suomessa.

HIV-TARTUNNAN SAANEIDEN OSUUS VAIHELEE

EMCDDA:n vuosiraportissa todetaan, että on epäselvää miten kansallinen huumeepolitiikka vaikuttaa huumeiden käytön tai ongelmakäytön tasoon. Kattava kansallinen huumeepolitiikka on kuitenkin erittäin tärkeää vähennettäessä huumeiden ongelmakäytön kielteisiä seurauksia kuten HIV-tartuntoja ja yliannostuskuolemia.

Huumeita pistämällä käyttävien keskuudessa ensimmäinen suurin HIV-epidemia oli 1980-luvulla. Sen jälkeen tartuntojen määrä väheni voimakkaasti, ja vakiintui useimmissa maissa 1990-luvun puolivälin jälkeen. Kuitenkin Suomessa, Irlannissa ja Hollannissa sekä erityisesti Portugalissa tartunnat ovat taas lisääntymässä.

HIV-tartunnan saaneiden huumeiden käyttäjien osuudet vaihtelevat suuresti eri maissa. 1990-luvun loppupuolella huumeiden suonensisäisistä käyttäjistä HIV-tartunnan saaneita oli suhteellisesti eniten Espanjassa (30 %), Ranskassa (15 %) ja Italiassa (15 %).

Isossa Britanniassa huumeiden käyttö- ja ongelmakäyttöarvot ovat korkeimmalla tasolla, mutta ongelmakäyttäjien HIV-tartuntojen osuus on suhteellisen matala (0–3 %). Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa tartuntojen osuus on alle kolme prosenttia ja Irlannissa vain hieman suurempi.

HUUMEKUOLEMIEN VERTAILU VAIKEAA

Huumekuolemien määrä on viime vuosina vakiintunut 7000–8000 tapaukseen vuodessa. Kuoleman ovat useimmiten aiheuttaneet opiaatit. Seurantatutkimusten mukaan opiaattien käyttäjien kuolleisuus on yli 20-kertainen verrattuna muiden samanikäisten kuolleisuuteen. Pistämällä huumeita käyttävien kuolleisuus on 2–4 kertaa suurempi kuin muulla tavalla huumeita käyttäneiden.

Kaikissa EU-jäsenmaissa huumehoitoa hakeneiden asiakkaiden yhteiskunnalliset olosuhteet näyttävät olevan heikkenemässä.

Kuolleisuus on laskenut Espanjassa, Ranskassa ja Italiassa. Noususta ovat ilmoittaneet Irlanti ja Portugali. Suomessa sekä Isossa Britanniassa kehitys on lievästi nousevaa. Tanskassa, Hollannissa ja Ruotsissa muutokset ovat olleet vähäisiä.

Luotettavaa vertailua vaikeuttaa se, että huumekuolemien määrittelyt eroavat toisistaan huomattavasti eri maissa. Kuitenkin korkean ongelmakäyttötason maissa (Iso Britannia, Italia ja Portugali) huumekuolleisuus näyttäisi olevan korkealla tasolla, yli 3 kuolemantapausta 100 000 työkäistä asukasta kohden. Tanskassa ja Irlannissa kuolleisuus on samaa suuruusluokkaa. Suomessa ja myös Ruotsissa, Hollannissa ja Espanjassa vastaava luku on selvästi alle kahden. Matalimmat kuolleisuusluvut löytyvät Ranskasta.

HIV-tartuntoja ovat saattaneet pitää kurissa erilaiset infektoriskineuvonnan ohjelmat, ja korvaushoito-ohjelmat ovat saattaneet vähentää erityisesti heroiinin pistoskäyttöä sekä tästä johtuvia kuolemantapauksia. Ainakin vuoden 2001 ennakkotiedon mukaan Suomessa vastaavien ohjelmien yleistymisen aikaan sijoittuu myös HIV-tartuntojen ja heroiinikuolemien vähentyminen.

HOITOA HAKEVAT YHÄ SYRJÄYTYNEEMPIÄ

Hoitoon hakeutuvat käyttävät useimmissa maissa pääasiallisesti opiaatteja. Heroiinia

yleensä ja erityisesti suonensisäisesti käyttäneiden asiakkaiden määrä näyttää kuitenkin supistuvan, vaikka tilanne hieman vaihtelee eri maissa. Sen sijaan kannabiksen ja erityisesti kokaiinin vuoksi hoitoon hakeutuneiden määrä lisääntyy. Suomessa ja Ruotsissa amfetamiinien osuus hoitoon hakeutumisen syynä on suuri. Kuitenkin eri huumeiden ns. sekakäyttö on hyvin eurooppalainen ilmiö.

Hoidossa olevien asiakkaiden keski-ikä on Euroopassa 29 vuotta ja uusien, ensi kertaa hoitoon hakeutuneiden asiakkaiden 27 vuotta. Vanhimpiasi asiakkaat ovat Ruotsissa ja Hollannissa, nuorimpia taas Suomessa ja Irlannissa. Naisten osuus hoito saavista asiakkaista on suurempi (25–30 %) Suomessa, Ruotsissa, Iso-Britanniassa ja Irlannissa. Naisia on vähän (15 %) Italiassa ja Espanjassa. Kaikissa jäsenmaissa hoitoa hakeneiden asiakkaiden yhteiskunnalliset olosuhteet näyttävät olevan heikkenemässä.

HUUMEIDEN SAATAVUUS VAIHTELEE

Huumeiden tarjonnasta saadaan jonkin verran tietoa väestökyselyistä sekä Europolin ja poliisi- ja tuomioistuinstaloista. Eri maissa tehtyjen kyselyjen perusteella nuoret 15–16-vuotiaat vastaajat kokivat kannabiksen saatavuuden keskimäärin vaikeimmaksi Suomessa ja Ruotsissa. Kannabiksen saatavuus on puolestaan laajinta Tanskassa, Irlannissa ja Isossa-Britanniassa.

Nämä maat ovat kärkikolmikko myös amfetamiinien ja opiaattien saatavuuden osalta.

Poliisitilastoista vertailukelpoista tietoa saadaan huumeiden takavarikoista, vaikka kansallisen tason lainsäädännössä ja sen soveltamiskäytännöissä onkin suuria eroavuuksia maittain.

Useimmiten jokaisessa maassa takavarikoidaan kannabikseen. Jakamalla kannabistakavarikoiden kilomäärät ja lukumäärät on mahdollisuus määritellä "keskimääräisen takavarikon" suuruus, joka ei siis kuitenkaan ole yleisin takavarikkomäärä. Määritelmällä on mahdollista arvioida maiden kontrollitoimien painottumista pienempiin ja toisaalta selvästi kaupaksi tarkoitettuihin suurempiin aineeriin. Suomessa ja Ruotsissa keskimääräinen kannabistakavarikko on alle 250 grammaa, Ranskassa, Irlannissa ja Isossa Britanniassa noin 750–1750 grammaa, Tanskassa noin kolme, Espanjassa kahdeksan ja Hollannissa yli 40 kilo.

TIEDONKERUUJÄRJESTELMÄSSÄ KEHITTÄMISTÄ

Kaiken kaikkiaan kuva Euroopan huumeilanteesta on vielä sumea. Tarvitaan vielä paljon lisätyötä tiedonkeruujärjestelmien kehittämisessä ja tietojen harmonisoinnissa, jotta tietojen perusteella voitaisiin arvioida eri maiden harjoittaman huumeepolitiikan tuloksellisuutta.

Kehitystyö ei ole yksinkertaista. Esimerkiksi EMCDDA:n käyttämä osoitin, huumeiden

käytön levinneisyys, sisältää noin 60 osamuuttujaa, jotka tulisi standardisoida tiedon täydellisen vertailukelpoisuuden saavuttamiseksi. EMCDDA:n kaikkien viiden osoittimen yhdenmukaistaminen tarkoittaa parin sadan osamuuttujan yhtenäistämistä sekä tiedonkeruiden kattavuu- den kehittämistä.

Eivätkä työssä riitä vain tekniset ratkaisut. Myös tietopohjan vaihtelut on otettava huomioon osoittimien luotettavuutta arvioitaessa. Eri maissa on eroja esimerkiksi siinä, kuinka monesta kuolleesta tehdään oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus, mitä otantamenetelmiä käytetään väestökyselyissä tai mitkä hoitopaikat ovat mukana huumehoitoja kerätessä.

Kolmen viime vuoden aikana jäsenmaiden yhteistyössä on edetty hyvää vauhtia. Vuoden 2002 huumeraportti tulee olemaan entistä tarkempi ja sen perusteella voidaan tehdä entistä luotettavampia vertailuja Euroopan maiden huumeilanteesta. ■

2001 ilmestynyt raportti EU:n huumeongelmasta löytyy Internetistä www.emcdda.org/infopoint/publication/annrep_01.shtml.

Ari Virtanen on erikoissuunnittelija Stakesissa.

Euroopan maiden vastauksia huumeongelmaan

Huumausainepolitiikan tavoitteet ja keinot ovat vaihdelleet eri maissa ja eri ajankohtina Euroopassa ja muualla. Keinoista korostuvat huumausaineiden tarjonnan ehkäisy ja kysynnän ehkäisy sekä haittojen vähentäminen.

Eurooppalaisella tasolla huumausaineasioita alettiin käsitellä 1980-luvulla perustetussa Euroopan Neuvoston Pompidou-ryhmässä. Nykyisin siihen kuuluu 33 jäsenmaata. Myöhemmin myös Euroopan Unioniin on rakennettu huumausaineasioita käsitteleviä laitoksia ja yhteistyöelimisiä.

Lissabonissa sijaitsee Euroopan Unionin huume seurantakeskus, joka kokoaa kansallisten huume seurantakeskusten kautta tietoa huumeolojen kehityksestä jäsenmaissa. Haagissa sijaitsee Europol, jonka toimintaan kuuluvat keskeisesti laittomat huumeet.

Useissa unionin yhteistyöelimissä käsitellään huumausaineasioita. Keskeisin on EU:n huumausainetyöryhmä (HDG), joka toimii kaikkien kolmen ns. pilarin eli yhteisöasioiden, ulko- ja turvallisuusasioiden sekä sisä- ja oikeusasioiden alueella. Varsinaisten yhteisöasioiden alu-

eella huumeita käsitellään osana terveysasioita huumeriippuvuusohjelmaa, jonka kautta jäsenmaiden järjestöt voivat hakea tukea huumeiden vastaisille hankkeille. Sisä- ja oikeusasioiden alueella toimivaa huume kaupan vastaista työryhmää ollaan lakkauttamassa ja siirtämässä sen asioita HDG:lle.

STRATEGIASTA YKSIMIELISYYS, KEINOISTA EI

Huumausainepolitiikan tavoitteet ja keinot ovat vaihdelleet eri maissa ja eri ajankohtina Euroopassa ja muualla. Keinoista korostuvat huumausaineiden tarjonnan ehkäisy ja kysynnän ehkäisy sekä haittojen vähentäminen. Keinoksi voidaan lukea myös tiettyjen huumeilmiöitten dekriminialisointi tai jopa legalisointi.

Suomen puheenjohtajakaudella hyväksyttiin EU:n huumausainestrategia vuosille 2000–2004. Sen keskeiset tavoitteet ovat ensinnäkin vä-

hentää merkittävästi nuorten huumausaineiden käyttöä. Toiseksi pyritään huomattavasti vähentämään huumausaineisiin liittyviä terveyshaittoja (HIV, hepatiitti, tuberkuloosi) ja huumausaineisiin liittyviä kuolemantapauksia. Opiaatteja suonenensisäisesti käyttävillä on 20–30 kertaa suurempi kuolinriski verrattuna ei-käyttäjiin.

Kolmanneksi huumausainestrategiassa pyritään lisäämään merkittävästi onnistuneesti hoidettujen huumausaineiden käyttäjien määrää ja neljänneksi vähentämään merkittävästi laittomien huumeiden saatavuutta. Viidentenä tavoitteena on vähentää merkittävästi huumausaineisiin liittyvien rikosten määrää ja kuudentena vähentää merkittävästi rahanpesua ja huumausaineiden valmistuksessa käytettävien lähtöaineiden kauppaa. Yhteismarkkina-alue on merkittävästi lisännyt rahanpesua sekä lähtöaineiden kauppaa ja sama kehitys tulee

epäilemättä jatkumaan EU:n laajentuessa.

Helmikuussa 2000 järjestettiin Brysselissä EU:n huumausainepoliittinen konferenssi, jossa pyrittiin konkretisoimaan strategiaa. Konferenssiin osallistui myös nelisenkymmentä vapaaehtoisjärjestöä, jotka edustivat monipuolisesti huumausainetyön ja -politiikan kenttää. Mukana oli huumausaineiden laillistajia, tiukan linja European Cities Against Drugs sekä käyttäjien parissa työtä tekeviä järjestöjä.

Konferenssi osoitti, että huumausainepolitiikan vaihtoehtoista käydään Euroopassa monipuolista keskustelua, jossa perinteiset työmuodot asetetaan usein perusteellisesti kyseenalaisiksi. Vaikka huumausainepolitiikan tavoitteista vallitsee useimmiten yksimielisyys, käytetyt keinot vaihtelevat voimakkaastikin maasta toiseen. Selittäviä tekijöitä voi olla erilainen näkemys hyvinvointiyhteiskunnas-

On vaikea osoittaa selkeää eurooppalaista huumausainepolitiikkaa, niin kaukana toisistaan ovat tiukka ruotsalainen, edelleen huumausainevapaaseen yhteiskuntaan pyrkivä politiikka ja yhä useamman keskieurooppalaisen maan pragmaattiset lähestymistavat.

ta ja solidaarisuudesta syrjäytyneitä kohtaan, vaihteleva usko sosiaaliseen insinööritaitoon, liberaalin perinteen, muun muassa perusoikeusajattelun erilainen painottuminen kyseisessä maassa. Ainakin Suomessa ja Ruotsissa huumausainepolitiikkaan vaikuttaa myös raittiusliikkeen perinne sekä usko alkoholipolitiikasta tuttuun kokonaiskultusperinteeseen.

USEAT KEVENTÄNEET KÄYTTÄJIEN VALVONTAA

Viime vuosina useissa Euroopan maissa on kevennetty huumausaineiden käyttäjiin kohdistuvaa valvontaa. Viime kesänä Portugalissa tuli voimaan lainsäädännön muutos, joka dekriminialisoi myös kovien huumausaineiden hallussapidon yksityistä kulutusta varten. Yksityiseksi kulutukseksi katsotaan enintään kymmenen päivän keskimääräistä käyttöä vastaava määrä.

Huumausaineiden hallussapito ja käyttö on edelleen kiellettyä, mutta siitä ei tule rikosoikeudellisia seuraamuksia. Poliisin tapaamat huumausaineiden käyttäjät ohjataan erityisen komission puolelle, joka päättää mahdollisista sanktioista ja hoidosta. Vapaaehtoisesti vieroitushoitoon hakeutuville ei voida määrätä sanktioita ja hoitohenkilökunnalla on vaitiolovelvollisuus. Mikäli henkilöllä todetaan huumeriippuvuus, hänelle ei voida määrätä sakkoa. Uusi laki on osa Portugalin hallituksen huumeidenvas-

taista strategiaa, jossa todetaan, että vankeusrangaistukset eivät yleensä auta vieroittamaan käyttäjiä huumeriippuvuudestaan.

Myös Belgiassa on otettu aimo askelia lievemmän kontrollipolitiikan suuntaan. Tarkoitus on, että kannabiksen käytöstä ja hallussapidosta henkilökohtaiseen käyttöön ei enää rangaista. Laajamittainen tuotanto, kauppa ja hallussapito, samoin kuin "sosiaalista häiriötä aiheuttava ongelmakäyttö" on edelleen rangaistavaa.

Yhdistyneissä Kuningaskunnissa siirryttiin pehmeämpään huumausainepolitiikkaan samalla kun kansallisen "huumetsaarin" yksikkö lakkautettiin ja huumausaineasiat siirrettiin sisäministeriöön. Jopa Irlannissa, jota perinteisesti on pidetty vanhoillisena maana, on hyväksytty uuden tyyppinen, pehmeämpi huumausainestrategian. Huumausainepolitiikan koordinointi on annettu kulttuuri- ja vapaa-ajan asioista vastaavalle ministeriölle.

Irlannissa mallia huumausainepolitiikalle haettiin Itävallasta, Alankomaista, Portugalista, Espanjasta, Ruotsista, Sveitsistä, Englannista ja Skotlannista. Ruotsia lukuun ottamatta näiden maiden huumausainepolitiikka perustuu tarjonnan vähentämisen ohella ennaltaehkäisyyn, hoitoon ja haittojen minimointiin.

Irlanti seuraa pitkälti EU:n sekä niiden maiden esimerkkiä, joiden huumausainepo-

liittista lähestymistapaa kutsutaan raportissa "humanistiseksi filosofiaksi". Tässä lähestymistavassa keskeistä on huumeiden käyttäjän näkeminen oikeuksia ja velvollisuuksia omaavana kansalaisena. Käytännön huumausainepolitiikassa "humanistinen filosofia" näkyy Irlannissa muun muassa siinä, että uudessa strategiassa haittojen minimoinnilla on aiempaa huomattavasti merkittävämpi rooli.

EU:N HUUMEPOLITIIKAN LINJAUS VAIKEAA

Tuore osoitus eurooppalaisen huumausainepolitiikan linjaamisen vaikeudesta on Euroopan Neuvoston parlamentarisessa yleiskokouksessa viime tammikuussa käsitelty raportti huumausaineiden väärinkäytön sosiaalisista seurauksista. Raportissa esitellään erilaisia lähestymistapoja huumausainepolitiikkaan käyttäen esimerkkinä Sveitsiä, Hollantia, Ruotsia ja Iso-Britanniaa. Siinä haastettiin perinteinen näkemys, jonka mukaisesti huumausaineiden käytön ehkäisyssä ankaralla huumausainepolitiikalla (Ruotsi, Iso-Britannia) saavutetaan parempia tuloksia kuin liberaalimmissa maissa (Sveitsi, Hollanti).

Yleiskokouksessa erityisesti Ruotsi koki tämän lähestymistavan tarkoittavan sitä, että sen pitäisi muuttaa omaa huumausainepolitiikkaansa liberaalimmaksi. Ruotsin edustaja vetosi puheenvuorossaan

YK:n sopimukseen, joissa huumausaineiden käytön ehkäisemiseksi edellytetään otettavaksi käyttöön kaikki toimenpiteet – juridiset, hallinnolliset, sosiaaliset ja koulutuselliset. Yleensä yleiskokoukselle esitetyt raportit hyväksytään muutosesitysten jälkeen, mutta tällä kertaa brittiläisen kansanedustaja Paul Flynnin johdolla valmisteltu raportti hylättiin äänin 53 vastaan, 16 puolesta ja kaksi tyhjää. Neuvoston oikeudellinen komitea puolestaan oli puoltanut raporttia varauksetta.

On siis vaikea osoittaa mitään selkeää eurooppalaista huumausainepolitiikkaa, niin kaukana toisistaan ovat tiukka ruotsalainen, edelleen huumausainevapaaseen yhteiskuntaan pyrkivä politiikka ja yhä useamman keskieurooppalaisen maan pragmaattiset lähestymistavat. Maailmanlaajuisesti Euroopan maat kuuluvat samaan ryhmään kuin Kanada, Australia ja Uusi Seelanti. Näissä maissa painotetaan huumausaineiden kysynnän vähentämistä ja hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämistä. ■

Kirjoittaja on neuvotteleva virkamies sosiaali- ja terveysministeriössä ja on mukana mm. EU:n horisontaalisessa huumausainetyöryhmässä, EU:n huumausainesurantakeskuksen johtokunnassa ja Euroopan Neuvoston Pampidou-ryhmän johtokunnassa.

Korvaushoito on myös kriminaali- poliittinen kysymys



KUVAARIO / NICOLA FASANO

Huumausaineen käyttörikossäännös tuli voimaan syyskuussa. Siinä säädetään muun muassa, että toimenpiteistä voidaan luopua, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Uudistuksen tavoitteena on, että hoitoon hakeutuminen otetaan huomioon rangaistusta harkittaessa entistä useammin. Huumausaineen käyttäjien hoito on näin saanut myös rikosoikeudellista merkitystä ja siihen on liitetty kriminaalipoliittisia tavoitteita.

Viime vuonna kaksi sosiaali- ja terveysministeriön työryhmää ehdotti huumausaineen käyttäjien hoidon tehostamista.

Professori Jouko Lönnqvistin työryhmä esitti, että kuntien olisi laadittava huumausaineiden ongelmakäyttäjää varten hoitostrategiat ja nimitettävä palveluohjaajat.

Professori Mikko Salaspuron työryhmä ehdotti, että opioidiriippuvaisten, siis käytännössä heroiinin suonensisäisten käyttäjien lääkkeellistä hoitoa laajennetaan. Tässä tarkoituksessa heroiinin korvaavan buprenorfiinihoidon hoitontulokynnystä madallettaisiin ja hoitoa anta-

via yksiköitä lisättäisiin mm. niin, että korvaushoitoa voitaisiin antaa esimerkiksi terveyskeskuksissa, jos niissä on perehdyttämiskoulutuksen saanutta henkilökuntaa.

Yksinkertaistettuna korvaushoidossa heroiinin suonensisäistä käyttäjää hoidettaisiin valvotusti laittoman huumausaineen korvaavalla lääkkeellä. Lääkehoito olisi ilmaista, ja siksi käyttäjän ei tarvitsisi rahoittaa huumeitaan rikoksia teemmällä. Kun hoitoa antaisivat terveydenhuollon ammattilaiset estettäisiin myös vaarallisten tartuntatautien kuten HIV:n leviäminen. Buprenorfiinin euforinen vaikutus on vähäisempi kuin heroiinin, ja

siksi buprenorfiinista vierottaminen on helpompaa kuin heroiinista luopuminen. Suomessa annetaan buprenorfiinihoitoa jo nyt parille sadalle väärinkäyttäjälle.

Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti ehdotuksista laajan lausuntokierroksen. Säännösmuutoksia valmistellaan ministeriössä työryhmien esitysten ja lausuntojen pohjalta.

Toimitus pyysi ehdotuksia kommentoimaan päihdelääketieteen professori Mikko Salaspuron, joka perustelee korvaushoidon tarvetta, psykiatrian professori Raimo K. R. Salokankaan ja kentän edustajina Kunnallislääkärien yhdistyksen ja Vantaan päihdetyöntekijät. ■

■ MIKKO SALASPURO

Kollektiivinen hoitovirhe

Lääkäri syyllistyy hoitovirheeseen tavallisesti joko tietämättömyyttään tai kokemattomuuttaan. Vakavampi eettinen ongelma on yhteisön laatimiin säädöksiin tai sisäisiin ohjeisiin perustuva kollektiivinen hoitovirhe. Päihderiippuvuuden hoito on alue, jolla lääkärit joutuvat toistuvasti ristiriitaan vannomansa valan ja yhteisön säädösten tai ohjeiden kanssa.

Suomen sisäisesti käytettäviä heroïinia ja morfiinia sekä suun kautta nautittavia pitkävaikutteisia kipulääkkeitä metadonia, kodeiinia ja buprenorfiinia (Temgesic, Subutex) kutsutaan opiaateiksi. Jotkut suomalaiset lääkärit ovat jo runsaan vuosikymmenen ajan yrittäneet hoitaa opiaattiriippuvaisia potilaitaan kodeiinilla tai buprenorfiinilla joko kokemuksensa tai ulkomailta hankkimansa tiedon perusteella. Seurauksena on ollut kanteluita, varoituksia, uhkauksia, lääkäriinoikeuksien menetyksiä, pidätyksiä ja jopa vankilatuomioita.

Seuraamukset ovat suurelta osin perustuneet kansallisilta asiantuntijoilta saatuihin lausuntoihin. Asiantuntijalausunnat ovat ohjanneet tuomioistuinta, virkamiehiä, poliittisia päättäjiä, tiedotusvälineitä ja hoitotyötä tekeviä. Valitettavan usein asiantuntijalausunnat

ovat kuitenkin olleet huonosti perusteltuja ja asenteellisia mielipiteitä. Lisäksi lausunnot ovat tavallisesti olleet riittävän ristiriitaisia, jotta päätöksentekijät ovat voineet painottaa niitä haluamallaan tavalla.

Ristiriitaisuudet, virheelliset hoito-ohjeet ja väärät tuomiot voidaan välttää, jos asiantuntijalausunnat laaditaan näyttöön perustuvan lääketieteen ohjeita noudattaen. Tämä edellyttää ammatitaitoa ja aikaa, mutta on paras tapa taata potilaalle oikea hoito ja hoitavalle taholle riittävä oikeusturva.

Näyttöön perustuvan lääketieteen menetelmien oppiminen kuuluu nykyään lääkärin peruskoulutukseen ja tulisi kuulua jokaisen asiantuntijan sekä asiointia käsittelevän virkamiehen täydennyskoulutukseen.

Paras tieto on nykyään helposti löydettävissä lukuisista kansainvälisistä ja

kansallisista tietokannoista. Esimerkiksi opiaattiriippuvaisten hoitoa koskevia hyvin tehtyjä satunnaistettuja tutkimuksia löytyy lähes kaksisataa. Lisäksi aiheesta on laadittu systemoituja kirjallisuuskatsauksia ja konsensuslausumia.

VAKUUTTAVAA NÄYTTÖÄ LÄÄKKEELISESTÄ KORVAUSHOIDOSTA

Lukuisissa virkamiehille, päättäjille ja tuomioistuimille annetuissa asiantuntijalausunnoissa opiaattiriippuvuuden ensisijaisena ja miltei yksinomaisten hoitovaihtoehtona on Suomessa pidetty kahden viikon pituisia opiaattitonta vieroitushoitoa ja siihen liitettyä moni ammattillista psykososiaalista jatkohoitoa. Kuitenkin tämä hoitomuoto todettiin Yhdysvalloissa tehottomaksi jo vuonna 1982. Hoitomuodon tehottomuus on osoitettu kahdessa julkaisemattomassa tutkimuksessa myöskin Suomessa.

Lääke lisää hoidossa pysymistä ja vähentää opiaattihimoa, heroiinin käyttöä, rikollisuutta, HIV-riskikäyttäytymistä sekä kuolleisuutta.

➔ Metadonia on käytetty opiaattiriippuvaisten potilaiden lääkkeellisessä korvaushoidossa Yhdysvalloissa jo 1960-luvulta lähtien. Tieteellinen näyttö menetelmän tehosta on erittäin vakuuttava. Lääke lisää hoidossa pysymistä ja vähentää opiaattihimoa, heroiinin käyttöä, rikollisuutta, HIV-riskikäyttäytymistä sekä kuolleisuutta. Lisäksi lääkkeellinen korvaushoito on osoitettu huomattavasti tehokkaammaksi kuin kuusi kuukautta kestävä moniammatillisen työryhmän toteuttama psykososiaalinen vieroitus-hoito.

Buprenorfiinin toimivuudesta opiaattiriippuvuuden hoidossa julkaistiin ensimmäiset tutkimukset vuonna 1985. Sittemmin buprenorfiini on osoitettu metadonin veroiseksi mutta sitä turvallisemmaksi korvaushoitolääkkeeksi. Kokemukseen ja tieteelliseen näyttöön perustuen kymmenettuhannelle lääkärit eri puolilla maailmaa toteuttavat lääkkeellistä korvaushoitoa metadonilla, kodeiinilla tai buprenorfiinilla.

Suomessa näiden hoitomuotojen käyttö on erittäin tiukasti säädelty ja jopa tietoisesti estetty erilaisten tieteelliseen näyttöön perustumattomien säädösten ja ohjeiden avulla. Tästä syystä valtaosa hoitoa tarvitsevista ei voi sitä virallisesta hoitojärjestelmästä saada. Koska vaihtoehtoisia hoitojärjestelmiä ei sallita, heroiiniriippuvuuden hoidossa tapahtuu kollektiivista lääkäriinvalan vastaista potilaiden syrjintää. Tämä on todennäköisesti johtanut lukuisiin hoitovirheistä johtuviin kuolemiin sekä HIV-tartuntoihin. Vakavan eettisen ongelman muodostavat myös aikaansa edellä oleviin kollegoihin kohdistuneet ja edelleenkin kohdistuvat rankaisutoimenpiteet.

MUITA ESIMERKKEJÄ KOLLEKTIIVISISTA HOITOVIRHEISTÄ

Kollektiivisista hoitovirheistä löytyy muitakin esimerkkejä. Kaksikymmentä vuot-

ta pääasiassa heroiinia käyttänyt mies hakeutui arviointiin päästäkseen buprenorfiinilla toteutettavaan korvaushoitoon. Kadulta hankkimansa buprenorfiinin avulla hän oli lopettanut heroiinin käytön kaksi vuotta aikaisemmin ja kävi sekä yksityislääkärillä että A-klinikassa terapiassa. Hänen sosiaalinen tilanteensa oli oleellisesti parantunut.

Korvaushoidon aloittamisen ehtona oli neljä heroiiniposiitivista näytettä huumeuseulatestissä. Täyttääkseen tämän vaatimuksen potilaan olisi pitänyt aloittaa heroiinin käyttö uudelleen. Positiiviset tulokset huumeuseulassa eivät kuitenkaan ole näyttöön perustuva edellytys opiaattiriippuvuuden toteutamisessa. Diagnoosi olisi voitu varmistaa ottamalla yhteys potilasta hoitavaan lääkäriin ja A-klinikkaan. Hoidon epääminen tällaisissa tapauksissa on potilaan syrjintää, joka johtaa laittoman ja joskus jopa hengenvaarallisen suonensisäisen "itselääkityksen" jatkumiseen.

Virallisessa buprenorfiinikorvaushoidossa oleva mies haki Ranskasta ystävälleen Subutexia. Hän jäi teostaan kiinni ja seurauksena oli korvaushoidosta poistaminen. Hoidon äkillinen lopettaminen johtaa joko heroiinin käytön uudelleen aloittamiseen tai kadulta hankittavaan vähemmän turvalliseen ja huomattavasti kalliimpaan "itselääkitykseen". Kyseessä on hoitoyhteisön rankaisutoimenpide, joka ei perustu tieteelliseen näyttöön. Huolestuttavaa on, että hoitajan rooli on tässä tapauksessa muuttunut tuomarin rooliksi. Tämä tekee käytännöstä koko hoitoyhteisöä koskevan vakavan eettisen ongelman.

Keski-ikäinen naislääkäri hakeutui päiivystysaikana katkaisuhoidon. Hän puhalsi 1,5 promillea ja sai kehotuksen tulla takaisin selvänä. Seurauksena oli vakava itsemurhayritys. Promille rajan käyttäminen hoitoon pääsyn esteenä on yhteiseen päätökseen perustuva ohje,

jonka noudattaminen on onneksi vähemmän. Ohje ei perustu tieteelliseen näyttöön. Päinvastoin on osoitettu, että oikein toteutetulla katkaisuhoidolla voidaan vähentää merkittävästi hengenvaarallisia vieroituskramppeja ja deliriumia, jotka saattavat alkaa jo ennen kuin veren alkoholipitoisuus on pienentynyt nolnaan. Kliinisen kokemuksen perusteella hoidotta jättäminen tällaisissa tapauksissa johtaa juomakierteen jatkumiseen ja pahimmassa tapauksessa jopa potilaan menehtymiseen. Niinpä ohjeen kategorinen noudattaminen on hoitovirhe.

POTILASSYRJINTÄ ENITEN PÄIHDERIIPPUVAISTEN HOIDOSSA

Nykyisen markkinatalouden aikana potilassyrintä ja kollektiiviset hoitovirheet näkyvät selvimpänä päihderiippuvaisten hoidossa. Yhä useammin lääkärit toimivat tai joutuvat toimimaan vastoin lääkärinvalaansa. Hoidon suunnittelun, hoitoa ohjaavien säädösten ja hoitopäätösten tulee perustua paitsi kokemukseen myös tieteelliseen näyttöön – järjestelmän, esimiesten tai hoitoyhteisön painostuksesta huolimatta.

Toivottavasti näyttöön perustuvasta lääketieteestä muodostuu lääkärin eettisiä arvoja puolustava ase. Suuren vastuun kantavat myös asiantuntijat. Jokaisen asiantuntijalausannon, joka liittyy hoitojärjestelmien suunnitteluun tai varsinkin lääkärikollegan toimintaan, tulee sisältää systemoitu kirjallisuuskatsaus, joka on laadittu näyttöön perustuvan lääketieteen ohjeita noudattaen. ■

Mikko Salaspuro on päihdelääketieteen professori Helsingin yliopistossa.

Huumehoidossa monia näkökohtia

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoidon tavoitteeksi on asetettu palveluiden joustavuus, hoitoketjujen kehittäminen ja perheiden mukaanotto potilaiden hoitoon. Tätä on pidettävä hyvänä, samoin ehdotusta että kuntien tulee laatia huumeikäyttäjien hoitostrategia. Ilmeisesti hoitostrategioita on syytä laatia myös kuntayhtymille, koska pienillä kunnilla tuskin on mahdollisuuksia laajojen strategioiden luomiseen ja toteuttamiseen.

Koska hoitosuosituksen pääpaino on lääkkeellisissä hoitomenetelmissä, erilaiset psykoterapeuttiset ja kuntouttavat hoitomenetelmät ja -ohjelmat jäävät vähälle huomiolle. Kuitenkin niiden tarve on ilmeisen suuri ja tehostakin jo jonkin verran näyttää. Varsin vähälle huomiolle on jäänyt myöskin opioidiriippuvaisia suurempi, amfetamiinin ja muiden stimulanttien käyttäjäryhmä, jolle ei ole tehokkaita lääkkeellisiä hoitomuotoja, mutta jonka psykososiaaliseen hoitoon ja kuntoutukseen tulisi kiireesti panostaa.

Huume- ja päihderiippuvuus on mielen terveyden häiriö, jonka hoito riippuvuuden eri vaiheissa tulisi suunnitella tältä pohjalta. Tämä ei tarkoita, että läheskään kaikkia potilaita tulisi hoitaa psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa tai sairaaloissa, vaan että näiden häiriöiden tutkimisessa ja hoidossa käytettävät menetelmät kuuluvat psykiatrian alaan. Pääosa hoidosta tapahtuukin peruspalveluiden piirissä. Henkilökoh- taiseen palveluohjaajaan perustuva hoitomalli, josta on saatu varsin hyviä kokemuksia, olisi syytä ottaa mahdollisimman pian käyttöön kaikkien huumeriippuvaisien hoidossa.

Huumeriippuvaisuus koskettaa yhteiskunnan kaikkia hoito- ja tukitoimia, mutta huumeriippuvuuden hoitovastuuta ei ole syytä jakaa monelle taholle. Hoitovastuu kuuluu tietysti terveydenhuollolle, koska kyseessä on sairaustila.

On selvää, että terveydenhuollon (mielen terveydenhuollon) lisäksi tarvitaan voimallista sosiaalityön panosta kuten muissakin mielen terveyden häiriöiden hoidossa.

LÄÄKKEELISESSÄ HOIDOSSA MYÖS ONGELMIA

Opioidiriippuvaisien hoitoa selvitelty työryhmä on valinnut varsin liberaalin ja lääkehoitopainotteisen linjan. Työryhmä mm. esittää buprenorfiinia ensisijaiseksi korvaushoitolääkkeeksi turvallisuuden, harvemman annostelun (kustannussäästö) ja helpomman vieroittamisen perusteella. Buprenorfiiniin saattaa kuitenkin liittyä myös haittoja.

On mahdollista, että buprenorfiinin laajamittainen ja kontrolloimaton jakaminen johtaa sen suonensisäisen käytön lisääntymiseen, mikä puolestaan voi alentaa uusien käyttäjien käytön aloittamiskynnystä ja alentaa jo opioidiriippuvaisien potilaiden motivaatiota huumeiden käytön lopettamiseen. Jos buprenorfiinin käyttö oleellisesti laajenee, myös aineen joutuminen katukauppaan todennäköisesti lisääntyy. Näistä molemmista näkyy merkkejä jo meidänkin maassamme.

Suonensisäinen buprenorfiinin käyttö on ilmeinen ongelma. Tehokkain ja ehkä ainoa toimiva keino nykyisten korvaushoitolääkkeiden suonensisäisen väärinkäytön estämiseksi on niiden säännöllinen valvottu jakelu ja maltillinen loma-annosten jakokäytäntö. Puhuminen buprenorfiinin käytöstä itsehoitona on opioidiriippuvuuden kohdalla ongelmallista. Mihän tällöin asetetaan lääkkeen ja huumeaineen välinen raja?

Jos käytännöksi muodostuu korvaushoidon aloittaminen ilman vieroitusyrityksen loppuun saattamista, vieroitushoidon onnistumisen mahdollisuudet käyvät entistä vähäisemmiksi. Vieroitushoidon tulokset ovat ilmeisen rajalliset,

mutta siitä ei tulisi kokonaan luopua siirtymällä liian kevyesti korvaushoitoon.

Korvaushoitopäätökset ja hoidon tuloksellisuuden seuranta on syytä säilyttää erikoissairaanhoidossa. Vain näin voidaan kerätä järjestelmällisesti tai johdonmukaisesti tietoa ja kokemuksia huumeriippuvuudesta, sen synnystä ja hoidon vaikuttavuudesta. Jos korvaushoitopäätökset voidaan tehdä perustamalla, tilanne voi kehittyä niin sekavaksi, että jälkikäteen on vaikea arvioida aloitettujen hoitojen mielekkyyttä. Sama koskee yksityissektoria.

Huumeiden käyttöön liittyy usein vaikeasti hoidettavia persoonallisuushäiriötä, mutta tilannetta ei tarvitse nähdä pelkästään negatiivisena. Opioidiriippuvuuden lääkkeellinen korvaushoito tarjoaa nykyiselläänkin ainutlaatuisen mahdollisuuden psykiatrisen hoitosuhteen luomiseen sellaisten vaikeasti persoonallisuushäiriöisten kanssa, jotka eivät muutoin hakeutuisi psykiatriseen hoitoon. Tämä mahdollisuus saatetaan kokonaan menettää, mikäli "hoito" on pelkkää buprenorfiinin mahdollisimman vapaata jakoa.

HUUMERIIPPUVAISTEN HOITO VAIN OSA HAITTOJEN EHKÄISYÄ

Ehdotettuun aloituspaikkojen määrään lisäämiseen liittyy myös monia pulmia. Pyrkiminen mahdollisimman joustavaan ja "käyttäjätystävälliseen" korvaushoidon toteuttamiseen saattaa hidastaa tai estää korvaushoidon lopullisena tavoitteena olevan korvaushoitolääkkeestäkin vieroittautumisen. Yli puolella opioidiriippuvaisista on yksi tai useampi persoonallisuushäiriö ja monella muitakin psykiatrisia häiriöitä, joiden samanaikainen arviointi tapahtuu luotettavimmin nykyisen asetuksen mukaisissa hoidon aloituspaikoissa. Sen sijaan psykososiaalisen kuntoutuksen tarve on suurta, mutta kuntoutuspaikkoja on erittäin vähän, joten niiden määrää tulisi korvau-

→ hoidossa nykyisestä selvästi lisätä.

Tarve vähentää huumeongelmasta aiheutuvia haittoja on ilmeinen, ja se koskettaa yhteiskunnan kaikkia toimintoja. Huumeriippuvaisten hoito muodostaa vain osan, vaikkakin tärkeän osan näiden haittojen ehkäisystä. Jos esimerkiksi neulojen ja ruiskujen jakelu nähdään tarpeelliseksi toteuttaa terveydenhuollon toimesta, sitä tulisi tehdä jollakin muulla kuin vieroitus- tai korvaushoidon nimellä, esimerkiksi voisi puhua haittojen vähennysohjelmasta. Tämä olisi tärkeä viesti huumeriippuvai-

sille itselleen, heidän omaisilleen ja koko yhteiskunnalle.

On oletettu, että jos korvaushoito voidaan aloittaa nykyistä useammassa paikassa, potilaiden mahdollisuus päästä korvaushoitoon oleellisesti paranee. On kuitenkin huomattava, että hoitoon pääsyä eivät rajoita ensisijaisesti opioidiriippuvaisten potilaiden diagnostinen arvio ja hoidon aloitus. Suurin puute on pitkäaikaisista korvaushoitopaikoista.

Korvaushoidon tarpeen arviointi ja hoidon aloittaminen on syytä jatkossa-

kin pitää keskitettynä erikoissairaanhoidon toimintana. Samalla perusterveydenhuoltoon ja päihdehuoltoon pitää suunnata resursseja ja koulutusta, jotta ne voivat nopeasti ja laadukkaasti ottaa vastuulleen aloitetut korvaushoidot. Valtion tuella voitaisiin myöskin perustaa lisää pitkäaikaisten kuntouttavien korvaushoitopaikkoja.

Opioidiriippuvaisten määrä tulee rajoittumaan ilman hoitotoimenpiteitäkin tietyille tasolle. Kyseessä ei ole "epidemia", jota vastaan suurella osalla väestöstä ei olisi myös luontaista vastustus-

■ MARJA-LEENA NOUSIAINEN & ANITA KORHONEN

Vantaan kokemuksia huumeriippuvaisten hoidosta

Olimme mukana työryhmässä, jonka piti tehdä ehdotus opioidiriippuvaisten huumeidenkäyttäjien vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoitojen käytännön järjestämisestä Vantaalla. Toistaiseksi Vantaan kaupunki on ostanut nämä avohoitopalvelut Järvenpään sosiaalisairaalaalta tai Helsingin yliopistolliselta keskussairaalaalta. Käytännössä siis vantaalaiset potilaat ovat hakenneet metadoninsa tai buprenorfiininsa lähes päivittäin Helsingistä tai Järvenpäästä.

Emme yritä kiistää tieteellistä näyttöä opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoitojen tehosta laittoman opioidikäytön vähentäjänä, rikollisuuden ja syrjäytymiskehityksen pysäyttäjänä sekä HIV- ja C-hepatiitti-infektioiden leviämisen ehkäisijänä. Haittojen vähentäminen on sekä yksilöllisenä että yhteiskunnallisena tavoitteena merkittävä, koska suuri osa opioidien käyttäjistä ei kuntoudu optimaalihoidossakaan päihdeettömiksi. Valtaosalla käyttäjistä sosiaalinen syrjäytyminen on niin totaalista, että paluu "normaaliyhteiskuntaan" ei kerta kaikkiaan onnistu. Suomessa HIV-infektioiden kasvun taittuminen ja heroiinikuolemien väheneminen osoittavat, että valittu linja on ollut oikea.

Kun työryhmänä kiersimme eri hoitopaikkoja ja kuuntelimme kokeneita päihdetyöntekijöitä, kuulimme myös kyseenalaistamista ja rakentavaa kritiikkiä.

Kun opioidien käyttäjä kävelee sisään esimerkiksi HUS:n huumevieroitusyksikköön, hänen ainoa kysymyksensä koskee Subutex-hoitoon pääsyä. Muu ei kiinnosta. Kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriönkin mukaan kyseessä on viimesijainen hoitomuoto, johon turvaututaan, jos muut, päihdeettömyyteen tähtäävät hoitomuodot ovat epäonnistuneet.

Media on osaltaan välittänyt mielikuvaa huumeisiin sortuneesta, fiksusta nuorten ihmisten joukosta, josta päivittäisen joustavan Subutex-jakelun avulla kädenkäänteessä tehtäisiin yhteiskuntakelpoisia veronmaksajia. Tämä mielikuva on valitettavasti monestakin syystä vääristynyt.

Ensinnäkin useimmilla opioidiriippuvaisilla potilailla on laaja-alainen, krooninen päihdeongelma. Sen lisäksi, että opioidien (heroiini, buprenorfiini) käyttö on jatkunut jo vuosia, valtaosa on myös bentsodiatsepiiniriippuvaisia. Noin puolet käyttää amfetamiinia eikä kannabiksen käyttöä yleensä edes noteerata. Opioidiriippuvuus voidaan hoitaa esimerkiksi buprenorfiinilla, mutta muiden riippuvuuksien hoidossa siitä ei ole apua.

Hoitoonpääsyvaiheessa sosiaalinen syrjäytyminen on yleensä jo tapahtunut; häiriökäyttäytyminen ja päihdeongelma ovat ilmaantuneet viimeistään yläasteella ja moni on kärsinyt vanhempensa

päihdeongelmasta. Huumeidenkäytön rahoittaminen on johtanut rikollisuuteen eikä asunnottomuus ole harvinaista. Eli näillä nuorilla on vahva narkomaanin identiteetti, mutta hatara käsitys siitä, millainen on vastuullisen terveen ihmisen ajatusmaailma.

Tilannetta hankaloittavat psykiatriset kaksoisdiagnoosit eli suurella osalla on päihdeongelman lisäksi joko vaikea persoonallisuushäiriö tai masennus. Tästä syystä hoitoon kiinnittyminen on huoonoa, ja monet hoitoyritykset keskeytyvät ennen kuin esimerkiksi psykiatrista arviota on mahdollista tehdä. Toisinaan on mahdotonta arvioida, onko psykiatrisen sairaus huumeiden käytölle altistanut syy vai huumeiden käytön seuraus.

Hoitoonohjautumisvaiheessa potilaalla on nykyisin useimmiten takanaan jo vuosia kestänyt huumeiden käyttö. Olisi loogista olettaa, että varhaisempi ongelmaan puuttuminen parantaisi hoitotuloksia. Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmämme kyky tunnistaa näitä potilaita ei ole kovin hyvä, joten tässä on selkeä lisäkoulutuksen tarve ja haaste.

Kyseessä on erittäin vaativa potilasryhmä, jonka hoito vaatii määrätietoista päihdelääketieteellistä ja päihdepsykiatrista erityisosaamista sekä merkittävää psykososiaalista tukea. Psykososiaalisen tuen toteutuminen on hoidon onnistumisen kannalta ratkaisevaa. Kun-

kykyä. Korvaushoidon suurimittainen lisäys voi esitetyn vastaisesti johtaa opioidiriippuvuuksien määrän kasvuun, jos opioidien käytön aloittamisen kynnyksen myötä laskee.

Korvaus- ja vieroitushoidon hallittu ja suunnitelmallinen lisääminen on paikallaan. Sen sijaan korvaushoitojen laajamittaiseen lisäämiseen on syytä suhtautua pidättyväsi voimakkaasta julkisesta paineesta huolimatta. ■

Raimo K. R. Salokangas on professori Turun yliopistossa ja TYKSin psykiatrian klinikan ylilääkäri.

toutumisprosessi vie aikaa, usein jopa vuosia, ja sen aikana on opeteltava hyvin konkreettisesti arkielämän perustaitoja. Aluksi voi olla tarpeen oppia esimerkiksi se, että lähikauppaan mennään ostamaan elintarvikkeita eikä varastamaan tavaraa.

Näistä syistä Vantaan sosiaali- ja terveyslautakunta lausui kantanaan STM:n muistioon, että buprenorfiini-hoidon aloitus pitäisi edelleen tapahtua erikoissairaanhoidossa yhteisesti sovittujen kriteerien mukaisesti. Myöskin buprenorfiini-jakelun laajentamiseen ja kahden viikon annoksen jakamiseen kerralla pitää suhtautua kriittisesti, koska houkutus suonensisäiselle käytölle on suuri: suun kautta nautittuna lääkkeen/huumeen hyötöosuus on vain 1/3 verrattuna suonensisäiseen käyttöön.

Jo nyt tiedetään, että buprenorfiinia liikkuu laittomilla markkinoilla runsaasti, mm. Ranskasta tuotuna. Vantaan päihdehuollon ja Vantaan ruiskujen vaihtoja neuvontapisteen Vinkin havaintojen mukaan buprenorfiini (Subutex) on heroiniakin yleisempi suonensisäisesti käytetty huume. Laaja ja liberaali avohoitajakelu johtaisi siihen, että osa lääkkeestä päätyisi väärinkäyttöön ja laittomaan kauppaan. ■

Marja-Leena Nousiainen on Vantaan päihdehuollon johtaja ja Anita Korhonen vs. ylilääkäri.

Huumeriippuvaisten hoito terveyskeskuksissa ongelmallista

Huumeriippuvaisten hoitojen voimakas lisääminen ja siirtäminen terveyskeskuksiin vaikuttaisivat merkittävästi terveyskeskusten toimintaan. Terveyskeskuslääkärien näkökulmasta ehdotukset sisältävät runsaasti ongelmakohtia.

Onko nyt nykyisen huumeongelmamme mittasuhteet huomioiden syytä siirtyä liberaaliin matalan kynnyksen buprenorfiini-korvaushoitoon ilman, että tuetaisiin "nollatoleranssilinjaa" ja hyödynnettäisiin sitä kunnollisella resursoinnilla ehkäisevään työhön ja valvontaan.

Etulinjan kokemuksemme on, että huumeiden suonensisäisten ongelmakäyttäjien tilanne maassamme ei niinkään viittaa eriytyneeseen heroiniongelmaan kuin massiiviseen ja tarjonnasta riippuvaiseen eri aineiden sekakäyttöön. Käytännön lääkärin näkökulmasta buprenorfiini ei ole patenttilääke huumeongelmaan.

Pääkaupunkiseudun neulavaihtopisteistä kertyneen tiedon pohjalta näyttää siltä, että buprenorfiinin suonensisäinen huumeikäyttö on jo nyt suurempi ongelma kuin heroini. Toisaalta suurimpaan ongelmaan, amfetamiinin käyttöön ei ole edes ole teoreettisia lääkkeitä.

Buprenorfiinin liberaalilla kotijakelulla saatetaan nopeasti luoda tilanne, jossa yhteiskunnan rahoittamana "laillisesti" saatu buprenorfiini käytetään omaan "ylläpitoon" laillisesti saaduilla ruiskuilla ja ylijäämä myydään uusille käyttäjille. Käytön kanalta on olennaista, että buprenorfiinin euforisoiva vaikutus on aivan toista luokkaa suonensisäisesti kuin suun kautta otettaessa ja kemikaalin hyötöosuus suun kautta on vain 1/5 verrattuna suonensisäiseen annosteluun. Pelkomme on, että ehdotettu sosiaalisten haittojen lievittäminen tapahtuisi opioidiriippuvuuden laajan leviämisen hinnalla.

Syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävän terveystoiminnan ja kriminaalipolitiikan

kan rajaa ei pidä enää siirtää terveyspolitiikan suuntaan, ellei tieten tahtoen haluta vaurioittaa sen muita tavoitteita. Jos korvaushoidolla tosiasiasa tahdotaan vähentää omaisuus- ja väkivaltarikollisuutta, miksi se halutaan sijoittaa terveydenhuollon toiminnaksi.

Nähtävissä on kehitys, että uudistusehdotukset johtaisivat terveyskeskusten kanta-asiakkaiden valikoitumiseen, kun hoito jouduttaisiin aloittamaan, koska sitä on vaadittu kiristämällä ja uhkailemalla. Ehdotukset ts. luovat yhden erinomaisen lisäperusteen sille, ettei valmistuva useimmiten naispuolinen lääkäri ja pienten lasten äiti halua valita terveyskeskusta työpaikakseen

Muutosehdotukset antaisivat subjektiivisen hoito-oikeuden usein lyhytjänteisille päihdepotilaille. Tarkoitus on ehkä ollut hyvä, mutta tässä voidaan tehdä samanlainen kömmähdys kuin silloin, kun lasten psykiatrinen hoito-oikeus määritettiin niin laajasti, ettei sitä voida nykyisillä resursseilla edes toteuttaa.

Ehdotettu muutos heikentäisi entistäänkin terveyskeskusten kuvaa muiden potilaiden silmissä, jotka jo nyt paheksuvat poliisipartion tuomien potilaiden jonon ohituksia ja yleistä häiriötä.

Merkittävien toiminnan muutosten ja lisäysten toteuttaminen vaatii aina henkilö- ja materiaaliresursointia. Ilman riittävää henkilökunnan koulutusta ja asenne muokkausta ei uudistuksia ole toteuttavissa nykyisessä järjestelmässä. Vartijat ja turvallisuudesta vastaava henkilöstöhän on jo ilmestynyt ainakin pääkaupunkiseudun terveydenhuoltojärjestelmään.

Vs. avohoidon ylilääkäri Pirkko Valtola on Kunnallislääkärit ry:n puheenjohtaja ja terveyskeskuslääkäri Jari Mäkelä yhdistyksen pääsihteeri.

Rikosjournalismin tutkimuksen pyrittävä syvemmälle

Rikollisuus on varmaan aina keskellämme. Sen velipuoli on rikosjournalismi, joka pyrkii pitämään rikollisuutta aisoissa. Mutta tutkimalla rikollisuutta syvemmältä se ehkä saattaisi onnistua paremmin.

Satuin pitkästä aikaa tapaamaan Haaste-lehden päätoimittajan Risto Jaakkolan, joka pyysi minua miettimään, mitä sanomalehtien rikosuutisissa on muuttunut. Pakotin itseni lukemaan hyvin pitkästä aikaa uudelleen lähes kivikautisen väitöskirjani Helsingin sanomalehtien rikosaineisto vuodelta 1966.

RUTIINI JA SENSAAATIO

Itse rikollisuus on muuttunut osaksi paljonkin, osaksi tuskin ollenkaan. "Sensaatina" olin tutkinut yhtä valkokaulusrikosta, mikä noina aikoina oli käypä nimitys. Nyt siitä ei enää puhuta, vaan käyttöön on otettu sanat talousrikos ja -rikollisuus. Niiden merkitys on tätä nykyä aivan toinen kuin mitä väitöskirjani osoitti.

En ryhdy arvailemaan, onko kyseessä todellisen rikollisuuden muutos vai poliis-

sin huomion kiintyminen mainittuun rikostyyppiin vai molemmat yhdessä. Uutta on myös huumerikollisuuden nousu näyttäväksi ja jopa liioittelevalla tavalla kuvatuksi rikostyyppiksi. Liioittelevuudella viittaa Matti Piispan erinomaiseen analyysiin Yhteiskuntapolitiikka 5/2001-lehdessä.

Miten lehdet rikollisuudesta kirjoittivat? Väitöskirjassani korostin rikosuutisten suhteellista vähäisyyttä ja ennen muuta niiden rutiininomaisuutta, mitä vasten tarkasteltuna harvat sensaatiot korostuvat. Enää nuo termit eivät riitä, päin vastoin. Sanomalehti tehdään nyt talossa kuin talossa pääsääntöisesti huikealla ammattitaidolla, jonka kutsuminen rutiiniksi veisi tuolta työltä pois jotakin aivan olennaista. Toisaalta ammattitaitoon sisältyvät rikosjournalismin osalta eräät vakavat vinoutumat,

joita ei Suomessa ole juuri pohdittu.

Vuoden 1959 rutiini salli monen Tulilahden jutun "syyllisehdokkaan" nimen paljastamisen joko suoraan tai vihjailemalla. Enää se ei tulisi kysymykseen, ehkä siksi että vuonna 1968 perustettu Julkisen Sanan Neuvosto on julkaissut normistonsa. Niissä asetettiin nimen paljastamisen ehdoksi tuomioistuimessa annetun rangaistuksen pituus, kunnes nykyään säännös korostaa asian vakavuutta ja katsoo nimen mainitsemisen poikkeukseksi, josta toimitus tekee päätöksen ja kantaa vastuun.

Myönteistä kehitystä on helppo selittää ammattirakenteen muuttumisella. Nelisenkymmentä vuotta sitten useimmat suomalaiset tekivät työtä pelloilla tai tehtaissa eikä heidän maineellaan ollut välttämättä suurtakaan merkitystä työnsaannissa. Nykyisen

Suomen ammattirakenne on paljon herkempi.

Rikollisuutta käsittelevissä pääkirjoituksissa ilmeni väitöskirjani mukaan pienehköjä eroja, joista olennaisin oli vasemmistolehtien vähempi rangaistusmielisyys. Tätä nykyä koko mainitun lehtityypin levikki ja merkitys ovat lähes menettäneet sen arvon, joka niillä joskus oli. Kannanotot rikollisuuteen ovat näennäisesti rutiinia, mutta riittääkö tämän toteaminen?

RIKOSJOURNALISMILLA EHKÄ ERI LAISIAKIN TEHTÄVIÄ

Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella on tehty vain muutama gradu rikosjournalismista. Katarina Kivistön ja Marjukka Liitenin työ Poikkeavuuden käsittely sanomalehdistössä on vuodelta 1977. Heidän tärkeä lähteensä oli Cohenin ja Youngin kirja *The Manufacture of News*. Siinä

Väitöskirjassani vuodelta 1966 korostin rikosuutisten suhteellista vähäisyyttä ja ennen muuta niiden rutiininomaisuutta, mitä vasten tarkasteltuna harvat sensaatiot korostuvat. Enää nuo termit eivät riitä, päin vastoin.

keskeinen käsite oli leimautuminen. jota on mahdollista lähestyä eri tavoin.

Sääntöjen vastainen käytös johtaa usein leimaamiseen, mutta ehkä kiintoisin leimaaminen syntyy henkilöiden ominaisuuksien sijasta suorittajan ja tekoon reagoivien vuorovaikutuksesta. Muistamehan kaikki kaksi nuorta, jotka ”kakuttivat” Helsingissä kaksi talouselämän huippujohtajaa. Saaliiksi jäi muun ohessa suomen kielen uudisana.

Kivistö ja Liiten eivät löytäneet Suomen lehdistöstä yhtä räikeästi asiattonta leimautumista kuin osasta Englannin lehtiä. Suomessa kohteita olivat ennen muita nuorisot, lapset ja vangit. Näistä haluaisin kohottaa nuorisot erikoisasemaan: totta kai vartunteemmat sukupolvet katsovat nuorten käyttäytyvän huolestuttavammin kuin he itse nuorina. Vai onko tämä ”totta kai”? Voitaisiinko asian vaikeuttaa?

Vihdoinkin kaksi henkilöä suunnittelee väitöskirjaa rikosjournalismista. Helsingin Sanomien entinen rikostoi-mittaja Teuvo Arolainen on työssään jo varsin pitkällä. Historiasta viestintään vaihtanut Ann-Nina Finne vasta alkuvai-

heessa. Hän on löytänyt poikkeuksellisen kiintoisalta vaikuttavan brittilähteen, David Kidd-Hewittin ja Richard Osbornen teoksen Crime and the Media.

Tuon kirjan mukaan enää ei ole mahdollista puhua rikoksista mainitsematta mediaa ja päin vastoin. Lieneekö tämä liioittelua, sitä en tiedä. Rikosjournalismi voi ylläpitää, tarkastaa tai uhata yhteiskunnan valtastruktuureja. Neljäskin vaihtoehto on: kulttuuristen areenoiden foorumina toimiminen.

Valtastruktuurin uhkaamisen suljen pois tarkastelusta, sillä se on olemassa vain teoreettisena vaihtoehtona. Jäljelle jää kolme varianttia. Luontevin on eittämättä valtastruktuurin ylläpitäminen: huumerikollisuudesta kirjoittaminen ilmentää tätä poikkeuksellisen selkeästi. Myös kaksi muuta on vakavan huomion arvoista.

ALKOHOLI JA HUUMEET, ESIMERKKI DOMINANSSISTA

Muistelen, että väitöskirjani alkuvaiheessa suunnittelin vertailua rikostilastojen ja lehtien rikollisuussisällön välillä. Päättelin kuitenkin, että lehdistön tehtävänä ei millään muotoa voi olla pelkkä

tilastojen perässä juokseminen, ei meillä eikä muualla, eikä se koskaan missään yhteiskunnassa ole niin toimintukkaan.

Pidän tuosta ideasta luopumista yhä järkevänä. Vai paljastuisi paljastuisiko vertailemalla sittenkin jotakin kulttuurisesti olennaista? Kenties oppisimme jotakin kulttuurisesta dominanssista eli määrävyydestä, mikä vielä vuonna 1966 oli Suomessa muistini mukaan tuntematon käsite?

Alkoholin ja huumeiden julkisuuden erojen vertailu auttaa ymmärtämään tuota käsitettä. Alkoholi on mitä hyväksytyin aine, olkoonkin että vuonna 2001 siihen on kuollut noin 2 500 suomalaista. Huumekuolemia on enustettu tapahtuvan 150–200. Tämä riittänee pohdiskelun lähtökohdaksi.

En usko, että kulttuurisesta dominanssista on mahdollista vapautua täysin, mutta opettelemalla tuntemaan sitä sen pakkopaidan luulisin helpottavan oloamme. Tässä on vihjeeni Arolaiselle ja Wredelle.

Toinen mahdollisuus syventää rikosjournalismin tutkimusta olisi jokainen yritys porautua syvälle yksittäiseen

suureen rikokseen. Harvoin olen saanut lukeakseni mitään tuollaista, poikkeuksena kuitenkin esimerkiksi Uuden Suomen viimeisinä vuosinaan julkaisema nimetön mutta syvälle päässyt tappajan muotokuva. Mies oli tullut vankilassa uskoon, suorittanut siellä yo-tutkimon ja uskoi pääsevänsä vapautumisen jälkeen nuorisot-ohjaajan tehtävään. Tarina oli erilainen kuin oululaisen miehen, maisterijuhlissaan tapon tehneen, joka pelastui elämälle tekemällä vankilassa väitöskirjan ja on nyt Oulun yliopiston palveluksessa.

Kaksi tapaa monista. Tuohon suuntaan tulisi kyetä syventämään niin rikosjournalismia kuin sen tutkimusta. ■

Pertti Hemánus on tiedotusopin emeritusprofessori.

Kirjoittaja työskentelee yhteiskunnallisten aineiden yliopettajana Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa.

Rankaisemisessa on järkeä ja tunnetta

Miksi monissa kriminologian oppikirjoissa säännönmukaisesti valitusfilosofoista mainitaan Cesare Beccaria ja Jeremy Bentham? Hekö löysivätkö lopullisen totuuden rankaisemisesta ja sen oikeutuksesta?

Beccaria ja Bentham olivat 1700-luvun utilitaristeja, hyötyajattelun kannattajia. Beccarian monet näkemykset hänen teoksessaan Rikoksesta ja rangaistuksesta (1764, suom. 1998) ovat niin moderneja, että ne eivät vieläkin ole toteutuneet edes kaikissa Euroopan maissa. Beccarian mukaan rankaisemisen tarkoituksena on vaikuttaa tehokkaasti sekä rikoksentekijään että vieläkin enemmän muihin ihmisiin. Tärkeää ei ollut ankara rankaiseminen vaan rankaisemisen varmuus. Beccaria tiivistää: "jotta rangaistus ei olisi yksittäiseen kansalaiseen kohdistettu väkivalta-anteko, sen tulee aina olla julkinen, välitön, tarpeellinen, olosuhteisiin nähden lievin mahdollinen, suhteutettu rikokseen ja laissa säädetty."

Benthamin tärkein teos on *The Rationale of Punishment* (1811, kirj. aiemmin). Benthamin mukaan rankaiseminen

on aina pahaa, mutta se saa oikeutuksensa, kun se estää vielä suurempaa pahaa. Bentham erottelee selkeästi rankaisemisen kaksi tehtävää: erityisestävyyden, joka pyrkii vaikuttamaan itse rikoksentekijään, ja yleisestävyyden, joka vaikuttaa kaikkiin yhteisön jäseniin.

Yksittäisen rikoksentekijän uusintarikollisuus voidaan Benthamin mukaan ehkäistä kolmella tavalla: viemällä häneltä fyysinen kyky rikoksen tekemiseen, viemällä häneltä halu siihen tai saamalla hänet pelkäämään rikoksen tekemistä. Tämä on tuttua nykyistäkin oppikirjoista: inkapasitaatio, kuntoutus ja pelote. Rangaistusten varsinainen oikeutus tulee kuitenkin sen yleisestävyydestä.

Hyötyajattelun mukaisesti rankaisemiselle on kuitenkin asetettava ehtoja. Silloin ei tule rankaista, kun se on teho-

tonta eikä vaikuta. Tämä on kyseessä silloin, kun ihmisen tahto ei ole vapaa esimerkiksi mielisairaudesta, lapsuudesta tai pakkotilan vuoksi. Rankaisemisen aiheuttama kärsimys ja jatkoseuraukset eivät myöskään saa ylittää rikoksen aiheuttamaa pahaa ja kärsimystä. Benthamin mukaan myöskään "kuvitteellisista" rikoksista ei pidä rangaista. Hän vaati homoseksuaalisuuden dekriminalisointia jo vuonna 1785.



Utilitarismi on pitkään ollut kritiikin kohteena. Dostojevski on esittänyt perusongelman Ivan Karamazovin suulla: "Jos tarkoituksesi on pystyttää rakennus onnelliselle ihmiskunnalle, mutta tätä varten sinun olisi pakko kiduttaa yhtä ainoaa lasta, suostuisitko rakenta-

Yksittäistapauksessa laki on retributiivinen ja katsoo menneeseen, mutta yleisellä tasolla laki suuntautuu tulevaisuuteen, sen tehtävä on utilitaarinen.

maan tämän talon hänen kyynelilleen?”. Eli ovatko yksilöt vain välineitä yhteiskunnallisten päämäärien toteuttamiseksi? Onko muitakin arvoja kuin välitön yhteiskunnan hyöty? Vieläkin on valtioita, jotka hyväksyvät rikoksesta epäiltyjen tai terroristien kiduttamisen tietojen saamiseksi, vaikkakin sitä sanotaan ”kohtuulliseksi fyysiseksi painostamiseksi” tai ”aktiiviseksi kuulusteluksi”.

Vanhemmissa oppikirjoissa hyödyn vaihtoehdoksi esitetään usein retributiota. Sana viittaa takaisin antamiseen, kysymys on kustosta tai sovituksista. Retributio on paha sana, mutta monet näkevät retributioajattelun pikemminkin rajoittavan kuin lisäävän rangaistusten ankaruutta. J.D.Mabbot lähtee kuuluisassa esseessään (1939) siitä, että rankaisemisen oikeutus tulee vain rikollisesta teosta ja sen sovittamisesta. Kysymys on oikeudenmukaisuudesta ilman tulevaisuuden hyötytavoitteita.

Mabbot kysyykin utilitaristeilta, miten perustelemme rankaisemisen, jos voimme osoittaa, että tavoitellut yhteiskunnalliset hyödyt ovat jääneet toteutumatta. Näinhän usein kiistatta on. Rankaisu ei sulje pois moraalista anteeksiantoa, mutta niitä ei saa yhdistää. Rankaisemme rikoksen tehnyttä, mutta voimme toki sen jälkeen auttaa häntä. Ongelmana on vain nyt se, että retributiosta emme voi suoraan johtaa, miten tulisi rangaista ja millaisia rangaistusten tulisi olla.



Toinen kriittinen kysymys liittyy ideaalin ja todellisen suhteeseen. Hienoa olisi, jos jokainen rikos tulisi ilmi, tekijä saataisiin kiinni ja hän voisi oikeudenmukaisesti sovittaa ilkitheksensa. Mutta valtaosa rikoksista jää piiloon. Löytyykö rankaisemisen oikeutus vain teosta, jos kuritamme vain jäävuoren huippua. Pitäi-

sikö hyötyjä sittenkin pohtia?

Valistusfilosofit pohtivat moraalin ja rankaisemisen yhteyttä jo ennen Beccariaa ja Benthamia. David Hume korosti, että moraalisuutemme ei tule järjen ja hyödyn kautta, vaan tunteistamme, viime kädessä ihmisluonnosta: ”järki on ja sen tulee olla mielenliikutusten, passioiden orja”. Ihmisluonnossa on moraalinen aisti: sympatian ja kiitollisuuden, mutta myös kaunan ja kostonhimon tunteet.

Humen oppilas Adam Smith jatkoi pohdiskelua. Luonto on antanut meille moraaliset tunteet puolustautumista varten. Mutta vain siihen tarkoitukseen. Rangaistus seuraa kostonhimosta ja on siis luonnollinen pyrkimys. Rankaisemisella on kuitenkin myös tavoitteita, joista tärkein on rikoksentehtäjän katumisen. Muiden ihmisten hyljeksintä saa rikoksentehtäjässä aikaan voimakkaan yksinäisyyden tunteen, ja hän itsekin alkaa inhota rikollista tekoaan. Oikeudenmukaisuuden loukkaus aiheuttaa siis rangaistuksen, mutta rangaistus palauttaa tasapainon ja luo oikeudenmukaisuutta.

Myös suomalaisen Edvard Westermarckin (*The Origin and Development of Moral Ideas, 1906–1908*) mukaan rankaiseminen on itse ihmisluonnossa. Moraalitunteemme jakautuvat kostaan paheksumiseen ja palkitsevaan hyväksymiseen. Vaikka kritisoikin rankaisun utilitaarisia tehtäviä, hän myöntää, että rankaisemisella voi olla yleistä vaikutusta. Rankaiseminen antaa suurelle joukolle yleismoraalisen opetuksen ja on vaikeaa nähdä muuta keinoa tämän toteuttamiseksi. Voisimme sanoa, että Westermarck hyväksyy välillisen yleisprevention rankaisemisen yhdeksi tehtäväksi.

John Rawls on artikkelissaan (1955) pyrkinyt löytämään kompromissin hyödyn ja sovituksen välille. Hän erottaa yhtäältä perusteet, joilla oikeutetaan jokin yleinen käytäntö ja toisaalta ne, joil-

la oikeutetaan jokin siihen kuuluva yksittäinen teko tai käytäntö. Retributioteoriat lähtevät menneistä tapahtumista, syyllisyydestä ja siitä, mikä on moraalisesti oikein. Utilitaristi puolestaan katsoo, että ”menneet on menneitä”, ja päätöstemme on suuntauduttava tulevaisuuteen. Päätösten seuraukset ratkaisevat.



Molemmat tuntuvat olevan oikeassa. Rawlsin mukaan tämä onkin ymmärrettävää, koska nämä kaksi lähestymistapaa ikään kuin vastaavat eri kysymyksiin. Voimme kysyä, miksi Matti tuomittiin vankeusrangaistukseen. Vastaamme, koska hän ryösti pankin ja se on vakava rikos. Mutta kun kysymme, miksi yleensä ihmisiä pannaan vankilaan, vastaammekin toisin. Tällöin voimme puhua yhteiskunnan suojelemisesta, uusien rikosten ehkäisemisestä yms.

Rangaistusinstituution tehtävä on eri kuin yksittäisen rankaisemisen. Yksittäistapauksessa laki on retributiivinen ja katsoo menneeseen, mutta yleisellä tasolla laki suuntautuu tulevaisuuteen, sen tehtävä on utilitaarinen. Tarvitaan sekä järkeä että tunnetta. Neurologi Antonio Damasio on uusimmassa kirjassaan Descartesin virhe osoittanut, että jos emme kykene tuntemaan meiltä häviää myös kyky tehdä järjellisiä päätöksiä. ■

Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Rikollisuuden vähentymisestä

Poliisin tilastoima rikollisuus vähentyi viime vuonna hyvinkin voimakkaasti, esimerkiksi ryöstöt viidenneksellä. Moni on tarjonnut muutokseen selitykseksi vankiluvun samanaikaista, noin kymmenen prosentin kasvua.

Rikollisuuteen vaikuttaa se, että mahdolliset rikosentekijät ovat eristettyinä. Tämän niin kutsutun inkapasitoivan vaikutuksen merkitystä on tutkittu paljonkin. Esimerkiksi englantilaisten ja pohjoismaisten tutkimusten perusteella voidaan pitää Suomenkin tilannetta koskevana realistisena arviona, että vankiluvun kasvu neljänneksellä vähentäisi rikollisuutta prosentin.

Vankimäärän kasvu lisäksi paikantuu paljon huumausainerikollisuuteen eli ainoaan keskeiseen rikollisuuteen, joka näyttäisi edelleen lisääntyneen. Tämäkin puhuu sitä vastaan, että kasvaneilla vankimäärillä voisi selittää tapahtunutta muutosta.



Olennessa muutoksen selitys on taloudessa. Useimmissa länsimaissa rikollisuuden kasvun pysähtyi ja kääntyi laskuun 1990-luvulla. Suomessa näin tapahtuikin 90-luvun alun lamavuosina, mutta poikkeuksellisen syvää lamaa seurannut poikkeuksellisen voimakas talouden elpyminen palautti rikosmäärät kasvuun. Kysymys on yksinkertaisesti

ti siitä, että taloudellinen kasvu luo kaikinaista toimeliaisuutta – laillista ja laittonta – sitä enemmän, mitä voimakkaampaa se on.

Muutakin on tapahtunut. Huumeongelma on kiinteässä yhteydessä rikollisuuteen. 1990-luvulla huumeongelma pahentui maassamme jyrkästi. Monissa rikoslajeissa rikosmäärien kasvu oli yhteydessä nimenomaan huumeongelman kehitykseen. Useimmissa Länsi-Euroopan maissa huumeongelma kasvoi olennaisesti aikaisemmin. Kun huumeongelma meiläkin on nyt saavuttanut jonkinlaisen ”EU-tason”, se ei enää ylläpidä muista EU-maista poikkeavaa rikollisuuskehitystä.

Uhritutkimusten perusteella voidaan päätellä, että rikollisuus ei kuitenkaan 1990-luvulla kasvanut siten kuin tilastot kertovat. Ilmoitusalttiuden kasvu nosti tilastolukuja. Nyt ilmoitusalttiutus on vähentynyt. Siten rikollisuuden kasvun pysähtyminen ja lasku, jota uhritutkimusten perusteella itse asiassa on odotettu, näkyy vasta nyt tilastoissa.



Myös valtioneuvoston keväällä 1999 hyväksymään rikosentorjuntaohjelmaan on syytä kiinnittää huomiota. Se on käynnistänyt paitsi laajan toimenpidekokonaisuuden eri ministeriöissä paikallisen turvallisuussuunnittelun ja rikosentorjuntayhteistyön. Rikosentor-

juntaohjelmat kattavat jo parisensataa kuntaa. Erityisesti suurimmat kaupungit, jotka myös tuottavat suurimman osan maan rikollisuudesta, ovat kehittäneet uusia ja tehostaneet vanhoja toimia rikollisuuden vähentämiseksi. Esimerkiksi Helsingin kaupungin turvallisuusstrategia käsittää nelisenkymmentä toimenpidettä, osa niistä laaja-alaisia useiden hankkeiden kokonaisuuksia.

Pienempien kuntien ohjelmat eivät nekään yleensä rajoitu vain muutamaan toimeen. Siten koko maassa on käynnistynyt sadoittain erilaisia hankkeita ja lisäksi sitä työtä, mitä poliisi, sosiaalitoimi ja yksityinen sektori ovat ennenkin tehneet rikollisuuden ehkäisemiseksi, on tehty entistä suunnitelmallisemmin ja tehokkaammin. Kysymys on prosessista, jonka voidaan perustellusti odottaa näkyvän rikollisuudessa. Tätä selitystä tukee se, että rikollisuus on erityisesti laskenut monessa sellaisessa kaupungissa, jossa paikallinen rikosentorjuntayhteistyö käynnistyi ripeästi ja jossa tiedetään tartutun toimeen.

Ennen kuin rikosentorjuntaohjelman vaikutukset on tutkimuksin arvioitu, se voidaan esittää vain mahdolliseksi selitykseksi rikollisuuden vähentymiselle. Tässä vaiheessa on syytä todeta vain, että se on todennäköisempi selitys kuin vankiluvun kasvu, jonka merkityksen olemassa olevan tutkimustiedon perusteella voidaan arvioida olevan häviävän pieni. ■

USA:ssa tuomioistuimet ratkovat sosiaalisia ongelmia

Yhdysvalloissa 1980- ja 1990-luvulla omaksutut kriminaalipoliittiset innovaatiot ovat yleensä merkinneet entistäkin ankarampia tuomioita yhä vähäpätöisemmistä rikoksista. Esimerkiksi rikosoikeudellista vastuukärajaa on laskettu, suoritettavan vapausrangaistusten pituutta koskevaa harkintavaltaa on kavennettu, kolmannesta tuomiosta seuraa elinkautinen ja ensimmäisestä huumausainerikoksesta vankeustuomio.

Viime vuosina Yhdysvaltain tuomioistuinlaitoksessa on kuitenkin toteutettu uudistuksia, joita voisi pohjoismaisittain luonnehtia peräti rationaalisiksi ja humaaneiksi.

Useimpiin osavaltioihin, lähinnä niiden suurimpiin kaupunkeihin, on alettu perustaa ongelmanratkaisuun pyrkiviä rikostuomioistuimia (problem-solving courts), joissa käsitellään vain tietynlaisia tapauksia kuten yksinomaan huume-rikoksia tai perheväkivaltatapauksia.

Taustalla on juttujen määrän huima kasvu. Esimerkiksi perheväkivaltaa koskevien rikosjuttujen määrä osavaltioiden tuomioistuimissa kasvoi peräti 77 prosenttia vuosina 1984–1997. (Pää-

syynä ei ole perheväkivallan kasvu vaan pidätystä ja syyttämistä koskevan harkintavallan rajoittaminen.) Monien tuomareiden ja muiden juristien mielestä Yhdysvaltain rikostuomioistuimet ovat muuttuneet ”oikeustehtäiksi”, jotka käsittelevät juttuja tehokkaasti mutta eivät kannu huolta päätöstensä seurauksista.

LÄHITUOMIOISTUIMESTA SANKTION LISÄKSI TUKEA

Yksi varhaisimmista tuomioistuinkeiluista, Manhattanin keskustan ”lähituomioistuin” (Midtown Community Court), syntyi reaktiona New York Cityn poliisin nollatoleranssi-linjan tuottamaan juttupaineeseen. Nollatoleranssin seurauksena rikepidätysten määrä New Yorkissa kasvoi räjähdyskennomaisesti. Tuomioistuimet alkoivat täyttyä tapauksista, joiden aiheena oli laitton katukaupustelu, maksutta metroon pyrkiminen tai jokin muu yleiseen epäjärjestykseen liittyvä rikkomus. Manhattanin lähituomioistuimen tehtäväksi määriteltiin tällaisten rikosoikeudellisesti lievien tapausten käsitteleminen.

Tyypillinen tuomio on yhdyskuntapalvelu, joka suoritetaan siivoamalla tai korjaamalla seudun ympäristöä. Ainoita laatuista järjestelmässä on, että sanktion lisäksi tuomioistuin pyrkii löytämään asiakkaalle sopivia sosiaalisen tuen muotoja. Huumeongelmasta kärsivät ohjataan vieroitusohjelmaan, mielenterveysongelmista kärsiville etsitään avo-

hoitopaikka, perheväkivallan uhrille tarjotaan tukipalveluja ja siihen syyllistynyt määrätään asianmukaiseen terapiaan. New Yorkin toisessa lähituomioistuimessa, joka sijaitsee Brooklynin paha-maineisella laita-alueella, tarjotaan täydentävää kouluopetusta, joka tähtää peruskoulutason tutkintoon ja sitä kautta asiakkaiden työllistettävyyden parantamiseen.

Sosiaalisen avun tarpeen selvittämiseksi jokainen asiakas haastatellaan ja häntä koskevat tiedot annetaan päivistävien sosiaalityöntekijöiden tarkasteltavaksi.

Asiantuntijalausuntojen perusteella ja jutun osapuolten edustajien kanssa neuvoteltuaan tuomari räätälöi päätöksen, jossa määritellään tuomio ja siihen sisältyvät ehdot.

Mikään näistä sanktioista ei ole pakollinen, mutta vaihtoehtona on jutun siirtäminen tavanomaiseen rikostuomioistuimeen, mistä todennäköisesti seuraa vankeusrangaistus, joka varsinkin rikosten uusijoiden osalta voi olla usean vuoden mittainen.

Keskeinen elementti kaikissa ongelmanratkaisuun tähtäävissä tuomiois-

→ tuimissa on sanktioon sisältyvien ehtojen aktiivinen valvonta. Tuomitun ja hänelle määrättyjen tukipalvelujen edustajien on raportoitava edistymisestä tuomioistuimelle säännöllisin väliajoin paikalla. Jos asiakas jättää hoitokäynnit väliin tai lintsaa määrätystä töistä, tuomari voi muuttaa rangaistuksen ehtoja, esimerkiksi hoitopaikkaa, ja viimekädessä langettaa kovimman mahdollisen vankeusrangaistuksen.

Juridisen edustuksen osalta ongelmanratkaisua hakeva prosessi ei eroa tavanomaisesta rikosjutusta; molemmissa käsittelyyn osallistuvat tuomari, syyttäjä ja vastaajan (tavallisesti yleinen) oikeusavustaja. Keskeisenä erona on tuomarin aktiivinen rooli ja osapuolten yhteinen pyrkimys uhrin, tekijän ja yhteiskunnan kannalta parhaaseen ratkaisuun.

VAIKUTUKSISTA EI VIELÄ PALJON TIETOA

Ongelmanratkaisuun keskittyvien rikostuomioistuinten vaikutuksista ei vielä toistaiseksi ole paljon tietoa. Perusteellimmat tutkimukset koskevat huumerikollisuuteen erikoistuneita tuomioistuimia, jotka ovat tämän kriminaalipoliittisen innovaation vanhin ja laajimmin levinnyt tuote. Näyttää siltä, että huumeongelmiin erikoistuneiden tuomioistuinten asiakkaat menestyvät hoidossa paremmin ja syyllistyvät uusiin rikoksiin harvemmin kuin tavanomaisten tuomioistuinten käsittelemät verrokkit. Myös Manhattanin lähituomioistuimesta on saatu varsin positiivisia tuloksia.

Suomessa on tapana sanoa, että vahva hyvinvointivaltio on paras keino torjua rikollisuutta – sosiaalipoliittikka on parasta kriminaalipoliittikkaa. Monet asi-

antuntijat puolestaan katsovat, että Yhdysvalloissa on usein sorruttu käyttämään kriminaalipoliittisia keinoja laajempien sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi. Esimerkiksi Nils Christie on esittänyt, että USA:n vankilaväestön kasvu ei juurikaan heijasta maan rikollisuusongelmaa vaan edustaa lähinnä syrjäytyneiden sosiaalista kontrollia.

Ongelmanratkaisuun erikoistuneet tuomioistuimet korjaavat tilannetta ainakin siltä osin, että ne pyrkivät integroimaan asiakkaitaan tarjolla olevan sosiaalisen turvaverkon piiriin. Pääteypysäkin asemesta ne tarjoavat vaihtolipun kohti psyykkistä, sosiaalista ja taloudellista hyvinvointia.

Lisätietoja www.courtinnovation.org.

Kirjoittaja on New York City Criminal Justice Agencyn vanhempi tutkija.

RIIKKA KOSTIAINEN

Suomi kilpailemaan Euroopan rikosentorjuntapalkinnosta

Suomi liittyy Euroopan rikosentorjuntapalkinnon (ECPA) järjestelmään, jonka tavoitteena on palkita aloitteellisuutta rikollisuuden ja sen pelon vähentämiseksi, jakaa tietoa rikosentorjunnan hyvistä käytännöistä kansainvälisesti sekä rohkaista ja tukea rikosentorjuntatoimia.

Vuosittain valittava paras eurooppalainen rikosentorjuntahanke palkitaan 10 000 eurolla. Valinnan suorittaa kansainvälinen tuomaristo. Palkittavan hankkeen on pohjaututtava kumppanuus-lähestymistapaan ja vaikutettava paikallisiin rikollisuusongelmiin tuloksellisesti sekä oltava toteutettavissa muuallakin. Lisäksi hankkeessa toteutetut toimet eivät saa vaikuttaa haitallisesti elämän laatuun.

Euroopan rikosentorjuntapalkinnos-

sa kilpailtiin ensimmäisen kerran vuonna 1987 Hollannissa kolmen maan kesken. Tänä vuonna kilpailuun osallistuu kahdeksan EU-maata, kukin yhdellä hankkeella. Järjestelmä kytkeytyy osittain EU:n rikosentorjuntaverkoston.

Suomi osallistuisi palkintojärjestelmään siten, että rikosentorjuntaneuvosto nimeäisi ehdokkaan muutamasta kansallisesta rikosentorjunnan kärkihankkeesta, joita neuvosto ja siinä edustettuna olevat tahot yhteyksiensä kautta ryhtyvät etsimään.

UUDEEN 2001 PALKINTO BELGIAAN

Edellisen vuoden voittajamaa järjestää seuraavan vuoden kilpailun. Tänä vuonna vastuussa on Belgia, sillä vuoden 2001 parhaana rikosentorjuntahank-

keena palkittiin Bruggen kaupungin positiivinen graffitistrategia "Graff'n Art".

Bruggen kaupungin historiallisia rakennuksia vahingoittaviin töherryksiin suhtaudutaan repressiivisesti ja poliisi on perustanut erillisen yksikön tutkimaan näitä rikoksia. Useimmat kiinnijäneet ovat joutuneet osallistumaan itse seinien siivoamiseen. Vuodesta 1997 vuoteen 2000 graffitirikokset ovat vähentyneet 555:stä 177:ään. Toisaalta graffitit tunnustetaan taidemuodoksi ja tarpeeksi taitaville tekijöille on järjestetty paikkoja niiden tekemiseen.

■ MATTI MARTTUNEN

Vauhtia nuorten juttuihin

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen seurantatutkimuksessa on selvitetty, miten viidellä paikkakunnalla vuosina 2000–2001 toteutettu nuorten rikosprosessin nopeuttamiskokeilu vaikutti rikosten käsittelyaikoihin eri viranomaisissa. Tutkimus perustuu viranomaisten toimittamiin tietoihin, ja aivan kaikki kokeilupaikkakuntien 15–17-vuotiaiden nuorten rikosjutut vuosilta eivät olleet mukana seurannassa. Kokeilu osoitti, että viranomaisyhteistyöllä ja nuorten rikosjuttujen priorisoinnilla on mahdollista tuntuvastikin nopeuttaa nuorten rikosprosessia ilman että lainsäädäntöä muutetaan.

Poliisiin on esitutkintalain mukaan toimitettava esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä. Tämä koskee yhtä lailla kaikkia rikoksesta epäiltyjä. Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän rikoksesta syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä. Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa on puolestaan asetettu kahden viikon enimmäisaika alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosten tuomioistuinkäsittelylle.

Nuorten tekemät rikokset ovat useimmiten spontaanisti tehtyjä suunnittelemattomia tekoja. Nuoret jäävät usein kiinni ”itse teosta” ja rikos tulee poliisin tietoon tekopäivänä.

KÄSITTELYAJAT LYHENIVÄT, EROT PAIKKAKUNTIEN VÄLILLÄ SUURET

Poliisin käsittelyaika vaihteli eri kokeilupaikkakunnilla. Helsingissä ja Turussa nuorten rikosten käsittelyaika poliisissa oli keskimäärin noin kaksi kuukautta, Vaasassa puolitoista kuukautta ja Joensuussa ja Tampereella yhden kuukauden luokkaa.

Syyttävävaiheen käsittelyaika oli kaik-



LEHTIKUVA / MARKKU ULANDER

Kokeilu osoitti, että viranomaisyhteistyöllä ja nuorten rikosjuttujen priorisoinnilla on mahdollista tuntuvastikin nopeuttaa nuorten rikosprosessia ilman että lainsäädäntöä muutetaan. Kuva Ilkivalta-toimintanäytöksestä Poliisi on Pop -messuilta.

ki kokeilupaikkakunnat mukaan laskien keskimäärin hieman alle kolme viikkoa. Käsittelyaika laski kokeilun aikana noin puoleen verrattuna vuoteen 1999. Paikkakuntakohtaiset erot säilyivät kuitenkin edelleen suurina. Helsingissä syyttäjät käsittelivät nuorten juttuja keskimäärin noin kuukauden, kun taas Joensuussa syyttäjien keskimääräinen käsittelyaika oli 4 vuorokautta. Muilla paikkakunnilla syyttäjien keskimääräinen käsittelyaika oli kahdesta kolmeen viikkoon.

Tuomioistuinten käsittelyaika oli keskimäärin reilut kolme viikkoa. Kokeilun myötä myös tuomioistuinten keskimääräinen käsittelyaika laski noin puoleen vuodesta 1999. Helsingissä tuomioistuinvaihe oli pisin, keskimäärin noin puolitoista kuukautta. Vuoteen 1999 verrattuna käsittelyaika lyhenyi kuitenkin selvästi. Muilla kokeilupaikkakunnilla tuomioistuinvaihe kesti kahdesta kolmeen viikkoon.

Kokonaiskäsittelyajat – rikoksen ilmi tulosta pääkäsittelyyn – lyhenivät kaikilla paikkakunnilla. Helsingissä kokonaiskäsittelyaika oli kokeilun aikana keski-

määrin 172 vuorokautta, Turussa 103, Tampereella 88, Vaasassa 77 ja Joensuussa 55 vuorokautta.

Helsingissä ja Joensuussa kokonaiskäsittelyaika lähes puolittui vuoteen 1999 verrattuna. Turusta ja Vaasasta ei ole vertailutietoja vuodelta 1999, mutta syyttäjien ja tuomioistuimen käsittelyaikojen reilu lyhentymisen viittaa kokonaiskäsittelyajan suurehköön laskuun. Tampereella muutos kokeilua edeltävään aikaan oli käytössä olevien tietojen perusteella vähäinen; siellä keskimääräiset käsittelyajat olivat verrattain lyhyitä jo vuonna 1999.

Nuorisoprosessin nopeuttaminen edellyttää nuorten rikosjuttujen käsittelyn priorisointia. Kokeilun aikana ei vielä varmaankaan saavutettu ”ideaalitalanetta”. Kehitystä kuitenkin tapahtui. Lisäksi tuloksiin päästiin ilman lisäkustannuksia. Jatkossa tarkoituksena on vakiinnuttaa nuorten rikosten nopea käsittely työruutiiniksi.

Kirjoittaja on tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.



EERO ROINE

Kuvassa vasemmalta Patrik Törnudd, Inkeri Anttila ja Raimo Lahti.

■ R I S T O J A A K K O L A

Juhlakirjoja

Inkerin Anttilan englanninkielisten artikkelien kokoelma "Ad ius criminale humanius" ilmestyi juhlistamaan hänen 85-vuotispäiväänsä. Lakimiesyhdistyksen kustantaman teoksen ovat toimittaneet Patrik Törnudd ja Raimo Lahti.

Merkittävä juhlakirja on myös Satu Ihanamäen toimittama Uusi Kriminaali-huolto-lehden bibliografia 1984-2000,

jonka Vankeinhoidon koulutuskeskus on julkaissut. Lehti oli Haasteen edeltäjä, jossa julkaistiin lähes 1 500 kriminaali-huolto- ja vankeinhoitoa koskevaa kirjoitusta.

Päätoimittaja Aimo Myllylä kirjoitti niistä 61. Hän menehtyi hiihtoladulle tammikuun 26. päivänä vasta 58-vuotiaana.

■ R I I K K A K O S T I A I N E N

Apua.infosta monipuolista tietoa

Uusi nettiportaali, www.apua.info, antaa tietoa ja tukea mielenterveyttä, perhettä ja lapsia sekä väkivaltaa ja päihteitä koskevissa kysymyksissä. Eikaupallisen portaalin sisällöntuottajina on 15 eri sosiaali- ja terveysalan järjestöä. Sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella rakennetun sivuston koordinoijana on toiminut A-klinikkasäätiö.

Apua.infon sisällön pääpaino on artikkeleissa, mutta myös oman avun työ-

kaluja löytyy. Tilannettaan voi arvioida testein tai kysyä nettiteitse neuvoa asiantuntijalta. Keskusteluissa voi löytää vinkkejä saman ongelman kokeneilta. Myös yhteystietoja henkilökohtaisen avun saamiseksi löytyy. Kohdennettuja aineistoja on vanhemmille, kasvatäjille, läheisille, miehille, naisille, opiskelijoille, nuorille ja lapsille. Suunnitteilla on myös ammatillaisia palvelevaa aineistoa.

■ R I I K K A K O S T I A I N E N

GSM-tekniikan käyttö vankien valvonnassa laajenee

GSM-verkkopaikannuksen kokeilua vankila-alueen ulkopuolella liikkuvien vankien valvonnassa laajennetaan seitsemään uuteen vankilaan. Vankien paikannusjärjestelmän kokeileminen aloitettiin vuosi sitten Hämeenlinnan Vanajan avovankilaosastolla.

Käytöstä on saatu hyviä kokemuksia: uusi tekniikka on lisännyt turvallisuutta sekä helpottanut työtä. Myös vangit ovat suhtautuneet kokeiluun positiivisesti eikä väärinkäytöksiä ole ilmennyt.

Tähän saakka ulkopuolella liikkuvia vankeja on valvottu pistokokein siten, että vartija on lähtenyt autolla tarkistamaan vangin olinpaikan. Nyt vanki voidaan paikantaa koska tahansa vankilan tietokoneen näytöltä. Vangilla on mukanaan paikannuksen mahdollistava päätelaitte eli tavallinen matkapuhelin. Soittamalla tarkistetaan se, onko vanki puhelimen osoittamassa paikassa. Vanki saa puhelimellaan yhteyden vain vankilaan ja hätäkeskukseen.

Tavoitteena on laajentaa paikannusjärjestelmän käyttö jatkossa lähes jokaiseen vankilaan. Järjestelmää on tarkoitus testata myös vankien pidempiaikaisten poistumisluopien aikana ja vangeille määrättyjen lähestymiskieltojen valvonnassa.

Esitysluonnos huumausaineiden nollarajasta liikenteessä

Oikeusministeriössä on valmistunut luonnos hallituksen esitykseksi liikennejuopumusta koskevien säännösten muuttamisesta. Siinä ehdotetaan nollarajaa huumausaineiden käytölle liikenteessä.

Esitysluonnoksen mukaan moottoriajoneuvon kuljettaja tuomittaisiin rattijuopumuksesta, jos hänellä on veressä huumausaineen vaikuttava ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta. Säännökset koskisivat myös raitiovau-, juna- ja lentoliikennettä.

Nykyisin huumaantuneena ajanut henkilö voidaan tuomita rattijuopumuksesta vain silloin, kun huumausaineen käyttö on heikentänyt hänen kykyään ajoneuvon kuljettamiseen. Selkeä nollaraja huumausaineiden vaikutuksen alaisen ajamisessa poistaisi tapauksiin nykyisin liittyvät näyttöongelmat.

Nollarajaa ei sovellettaisi huumausaineiksi luokiteltaviin reseptilääkkeisiin, esimerkiksi uni- ja masennuslääkkeisiin.

Huumausaineen käyttöä mittaavia pikatestausmenetelmiä ei nykyisin ole

käytössä. Esitutkintaan eli näytteiden ottamiseen ryhdyttäisiin siten käytännössä edelleenkin vain, jos epäillyssä havaitaan merkkejä huumausaineen käytöstä. Pikatestausmenetelmiä on kuitenkin odotettavissa käyttöön lähivuosina.

Rattijuopumuksen promillerajan alentamista ei tässä vaiheessa ehdoteta, vaan 0,5 promillen raja on esitysluonnoksessa nykyisellään. Lopullinen esitys oikeusministeriössä tehdään asiasta saatavan lausuntopalautteen pohjalta.

Säännökset rikoksentekijän luovuttamisesta selvemmiksi

Käytännössä ongelmia aiheuttaneita rikoksentekijän luovuttamista koskevia säännöksiä aiotaan selkeyttää. Luovuttamislakia täsmennettäisiin niin, että tuomioistuin voi antaa vangitsemispäätöksen, joka on tarpeellinen, jotta henkilön Suomeen luovuttaneelta valtiolta voitaisiin pyytää suostumus henkilön syyttämiseksi myös muista kuin luovuttamispäätökseen sisällyvistä rikoksista.

Kun rikoksesta epäilty on luovutettu Suomeen, häntä ei voimassa olevien säännösten mukaan saa syyttää, tuomita tai häneltä riistää vapautta sellaisen rikoksen johdosta, jonka hän on tehnyt ennen luovuttamistaan, mutta joka ei sisälly vieraan valtion luovuttamispäätökseen. Kielto perustuu Euroopan neuvoston rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevaan yleissopimukseen. Syytteen nostaminen muistakin kuin luovuttamispäätökseen sisällyvistä rikoksista on mahdollista, mutta tämä edellyttää vieraan valtion erillistä suos-

tumusta. Suostumuksen pyytäminen edellyttää kuitenkin uutta vangitsemismääräystä.

Esityksen mukaan lakiin otettaisiin nimellinen säännös siitä, että suomalainen tuomioistuin voisi tehdä vieraan valtion suostumusta varten tarvittavan vangitsemispäätöksen. Uusi vangitsemisperuste voitaisiin kuitenkin panna täytäntöön vasta, jos vieras valtio antaa luvan syytteen nostamiseksi. Esitys selkeyttäisi menettelysäännöksiä, joiden perusteella vieraalta valtiolta voidaan pyytää lupa syyttää myös muista kuin luovuttamispäätökseen sisällyvistä asioista.

Haasteen aikatauluja

Haasteen aineistopäivät ja ilmestyminen vuonna 2002:

- 2/2002 aineisto 26.4. mennessä, ilmestyy 3.6.
- 3/2002 aineisto 16.8., ilmestyy 23.9., teemana rikoksen uhri
- 4/2002 aineisto 8.11. mennessä, ilmestyy 16.12.

Toimitus ottaa mielellään vastaan juttuideoita ja artikkeliehdotuksia sekä keskustelupuheenvuoroja. Ota yhteyttä päätoimittaja Risto Jaakkolaan tai toimittaja Riikka Kostiaiseen. Kirjoitukset (mieluiten word-tai rtf-muodossa) sähköpostin liitteenä tai levykkeellä toimitukseen. Yhteystiedot löytyvät sivulta 3.

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajan-kohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutusallalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden tilaus (numerot 2/2002–1/2003) maksaa 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1825 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päättymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumero

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

RIKOSENTORJUNTA-
NEUVOSTO
VASTAUSLÄHETYS
Sopimus 00120-890
00003 Helsinki